

PORTUKO HIZKERA

TXOMIN SAGARZAZU
HONDARRIBIKO UDALAREN BEKA
2003

1. ATARIKOA

Bi arrazoi nagusi aipa daitezke, besteak beste, Portuko hizkera aztertzeko.

Lehenengoak hizkuntzaz kanpoko eragileekin du zerikusia: oharmentaren aldetik oso nabarmena izan da Portuko hizkera orain arte. Gaur egun hizkuntz errealitatea aldatzen ari zaigun neurrian, hondarribiarrok ez dakigu agian txoil ondo nola ikusi beharko genukeen kontua, baina zalantzarik ez dago hizkeraren berezitasunaz aspaldi ohartuak garela. Hizkera honen atzetik, gainera, portuarren gizataldea dugu. Eta portuarren gizataldeak herriko bizian eragin handia izateaz gain, trinkotasuna eta talde-sen nabarmena duenez, aztergai interesgarria eskaintzen digu etxetik bertatik mugitu gabe.

Bigarren arrazoa, berriz, hizkuntzari dagokio, izan ere, portuarren gizataldeak gorde eta erabiltzen baititu beste hizkeretan erabiltzen ez diren hainbat hizkuntz ezaugarri, tartean zenbait berrikuntza eta arkaismoren bat. Ezaugarriok bildu eta deskribatzea, hortaz, nahitaezkoa da Hondarribiko hizkera behar bezala agertuko badugu. Eta nahitaezkoa dugu, era berean, bai Hondarribiko beste gizatalde eta auzoekin eta baita Irunekin ere alderatzea, lotura handikoak baitira Bidasoaldeko bi hiriok. Hartara, hizkerok ingurukoekin duten harremana zehazteko ere aukera hobea izango dugu.

Ikerlan honen helburu nagusia, beraz, hizkuntzari dagokio: Hondarribiko eta Irungo hizkerak dialektologi alderditik deskribatu eta alderatzea. Zein ezaugarritan diren berdinak eta zeinetan ez agertu nahi da. Zer duen berezko Portuak, zertan heldu den bat Hondarribiko beste auzoekin eta zertan Irunekin.

Portuko hizkeraren erakuskari labur bat ekartzea da bigarren mailako helburua, horretarako itsas lexikoaren atal baten berri jaso da eta hiztun batekin izandako elkarrizketa-puxka bat eskaini da diskoan grabaturik eta paperean idatzita.

Azterketa honen oinarrian, hortaz, berri-emaileekin izandako elkarrizketak ditugu: batzuek solasaldi gidatuen tankera dute, alegia, gai ezagunen inguruan zenbait galderari jarraituz eratu da hizketa; beste batzuek, berriz, galdesortan oinarritutako galdeketaren itxura dute. Datu horiek bai hizkeron gaineko lanekin eta baita inguruko nahiz urrutixeagoko hizkerei buruz azkeneko urteotan argitaratutako beste azterlanekin ere alderatu dira.

Lanaren egiturari dagokionez, lehenbizi ikertzaileen ekarri nagusiaren berri eskaintzen da. Hizkuntzaz kanpoko eragileen aurkezpen laburra egin da ondotik. Lanaren ardatza, berriz, hizkuntz ezaugarrien azterketan eta ondorioetan dator. Eta eranskinean Hilario Lazkanotegiri egindako galdeketaren emaitzak datoz: lexikoa eta elkarrizketa-puxken testuak. Azkenik, bibliografia.

Ez nituzke lerrook bukatu nahi eskerrak eman gabe.

Mila esker jende askori: etxekoei, Santo Tomas Lizeoko lankideei, Hondarribiko Udalari, bereziki euskarako zinegotzi izan den Ion Elizalderi eta Koro Eraso teknikariari, Hilario Lazkanotegiri eta Portuko beste berri-emailei (Andres Lekuona eta Maximo Arizmendi, Euxebio Martinezi, Jose Luis Amunarrizi, Joxe Manuel Alkaini, Periko Agirreri), Hondarribiko eta Irungo beste berri-emaile guztiei, bestelako laguntza eskainitakoei (Andres Olaskoagari, Anjel Aramendi eta Xabi Tiferi, Martin Iturberi, Jexumari Mendizabali, Juan Antonio Letamendiari, Kaiet Arrizabalagari), zirriborroak irakurri eta oharra egin dizkidaten Elena Olaitzolari, Mayi Izari eta Koldo Zuazori. Baita aiantzi ditudanei ere.

2. AURREKARIAK

Atal honetan gaur egunera arteko ikertzaile nagusien ekarria agertzearekin batera Portuko hizkeraz emandako argibide eta erreferentzia nagusiak eman eta euskalkien sailkapenean Irungo eta Hondarribiko hizkeren kokagunea zein den zehaztuko da.

Badira euskal dialektologiaren historian zehar hainbat ikerlan Hondarribiko eta Irungo euskararen ezaugarriez eta kokaguneaz XVIII. mendea ezkerotik: Larramendik azentuan kokatu zuen gipuzkerarekiko ezberdintasuna, aditz morfologiako ezaugarriak Beterrikotzat ere eman baitzituen. Irizpide nagusi horren balioa geroztiko lanek egiaztatu dute Bidasoaldeko azentuaz mintzatu direnean; hala ere, egungo hondarribierak Larramendik proposatu araua ez duela betetzen ere ezaguna da.

Bonapartek inguru honetako euskara muga-azpieuskalkitzat jo zuen aditz morfologiaz eta lexikoaz baliatuz, batez ere. Aditz morfologiaren arabera, ez dator bat mendebaleko euskalkiekin eta lexikoan nabarmena da lapurtera eta goinafarrerarako isuria; baina, era berean, badira mendebalari lotzeko ezaugarriak, eta goinafarreraren baitan gipuzkerarantzko joera adierazten dutenak ere. Badira, halaber, bertakotzat emandako ezaugarria (datibo eta genitibo pluralak) eta eremu geografikoak bereizteko balio ez duten beste ezaugarri batzuk. Lexikoan jaso zituen hitzen artean badira Portukotzat jo izan direnak, baina ez zuen espreski halakorik adierazi.

Azkuek Hondarribiko, Irungo eta Oiartzungo hizkeren nafar isuria azpimarratu zuen. Hondarribikoa Bidasoaldeko nafar hizkerekin bat dator azentuaren alorrean eta datibo eta genitibo pluraleko kasu marketan, baina [x] ahoskatzen da, eta ekialdekoekin, oro har, zenbait aditz ezaugarritan. Lexikoan, berriz, joera horrekin batera baditugu Gipuzkoako hitz altxorarekin bat heldu diren lekukotasunak.

Azkuek berak eskaini zituen Portuko hizkeraren lehenbiziko aipamen zehatzak:

1. *-zia* pluraleko bigarren pertsonaren atzizkia
2. *-ki* aditz atzizkia
3. *joan > fan* aditzaren aldaera

Egia esan, Bährrek aditza bildu zuenean (1926-1935) aipatua zuen hirutan Portua baina Azkueren lekukotasunek bi alderdi gogoan hartzeko balio dute: arrantzaleen hizkeraren nortasuna eta era berean bai Hondarribian bertan, baita Irunen ere, zeukan prestigio eskasa. Itsas lexikoari dagozkion hainbat hitz ere jaso zituen: arrain-motak, itsasontziaren atalak, arrantzako tresnak.... Eta *Erizkizundi Irukoitzean* ere jaso ziren zenbait lekukotasun.

Gerra ondoko lanetan Holmerren ekarria nabarmentzekoa da: azterketa eredugarrian mailaz mailako lekukotasunak eta transkribatutako testuak eskaintzeaz gain, azentuaren nafar isuria adierazi zuen. Era berean, sailkatzeko beste aukerak ere aipatu zituen: lapurterarako joera edo Hondarribiko euskararen kostaldeko hizkeren tankera. Azken honetan, gainera, bizkaierak kostaldeko hizkerotan duen eragina, hain zuzen arrantzaleen hizkerak egindakotzat jo ohi dena, aipatu zuen.

Mitxelenak Bidasoaldeko azentuari eskainitako arreta eta lana ere azpimarratzekoak dira. Baita hainbat lanetan sailkapenari buruz, eta hizkuntza-ezaugarriei buruz barreiaturiko oharra ere.

Aipagarri da, halaber, Nikolas Alzolak ahozketasuna jaso, transkribatu eta argitaratzeko egin zuen eginahala. Berrehun eta berrogeita hamar testuetatik, berrogei dira Hondarribiarekin zerikusia dutenak eta horietatik hogeita bost dira Portukoak.

Fernando Artola *Bordarik*, berriz, eten gabe erakutsi zuen Hondarribiko euskara jaso eta idatzietan erabiltzeko joera. Horrekin batera, aldizkarietako artikuluetan, hitzaldietan eta batez ere idazlan nagusietan Portuko hizkeraren hizkuntz ezaugarrien agerraldi ugariak eta itsas lexikoaren lekukotasun aski egokiak eskaini zituen. Etxaburu *Kamiñazpik* ere Hondarribiko euskararen hainbat hizkuntza-ezaugarriren berri eman zuen.

Itsas lexikoari dagokionez, ezinbesteko erreferentzia da Irigoyenek *Léxico de los marineros peninsulares* lanerako egindako bilduma.

Euskal Herrian egindako inkesta-lan nagusietan ere jaso da Hondarribiko euskararen berri: Aranzadi Elkartearen *Euskal Herriko Atlas Etnolinguistikoa*, Euskaltzaindiaren *Euskal Herriko Hizkuntz Atlasean* eta Yrizarren aditz-bilduman. Azken honetan, gainera, lekukoetako bat Portukoa denez, bertako aditza hurbiletik ezagutzeko aukera eskaintzen du.

Beste lan batzuk ere badaude: Letamendiak Hondarribiko bokalismoa aztertzeaz gain, Sagarzazurekin batera XVIII. mendeko Salazarren predikuaen hizkuntz ezaugarriak aztertu zituen. Azentuaaren alorrean Hualdek eta Sagarzazuk Hondarribiko eredu nagusia deskribatzeaz gain, Donibane Lohizuneko Urteren azentuarekiko harremana azpimarratu zuten.

Luis de Urantzuren Bidasoaldeko hiztegia argitaratu eta hizkuntza-oharrez hornitu zuen Elosegik. Bertako hizkera, eta lexikoa bereziki, ageri dira bertan.

Oso interesgarria da, halaber, Jexuxmari Mendizabal *Bizargorri* Portuan bertan egindako bilduma argitaragabea eta batez ere idazlanetan erabilitako hitz, esapide eta aldaerak. Baita *Hondarribia* aldizkarian batez ere, eta Irungo *Plazara* aldizkariaren aleren batzuetan, hainbat herritarrek jaso eta idatzitakoak. Era berean, Letamendia eta Ortizek Portuan bertan jaso eta transkribatutako testuak, edo Etxebarría & Etxebarriaren liburuan (1991) transkribatutakoak.

Egungo egoerari gagozkiola, Hondarribiko hizkeraren ezaugarri nabarmenenak ezagunak ditugu, nahiz eta lanen artean baten bat oraindik biluzteko izan. Hala gertatzen da, esate baterako, *Bordariren* idazlanen lekukotasunekin edo Euskal Herriko Hizkuntz Atlasaren erantzunekin.

Azkenik, hizkeren sailkapenen arabera, hizkeron kokagunea ere zehaztu da: erdialdeko euskalkia, Gipuzkoako hizkera gehienak hartzen dituen euskalkia, hain zuzen. Multzo nagusi honetan, ordea, tarteko hizkera modura aztertu beharrekoak dira, gipuzkeraren eragina apalen izan duten hizkerak direlako, batetik, eta hizkuntzaz kanpoko eragileek bildu egin dituztelako, bestetik. Jakina da ez dagoela eten handirik Donostiaren ekialdeko hizkeren artean, baina Hondarribia eta Irun talde batean, Oiartzun erdian eta Lezo eta Erreterria mendebalerago daudela adierazi izan da.

Baina gure herriko euskararen barne-aldakortasuna behar bezala aztertuko badugu, ezinbestekoa zaigu herri-bizitzan nortasun eta eragin handia duen gizatalde honen hizkeran sakontzea. Interes handikoa baita, adibidez, honako hiru alderdi hauetan aritzea:

1. Oharmenaren aldetik horren hizkera berezitzat jo ohi dena ea hizkuntz ezaugarrietan oinarrituta ere hala gertatzen ote den jakitea.
2. Ea zertan diren arrantzaleen hizkuntz ezaugarritzat eman ketu diren aldaera fonetiko, morfosintaktiko eta lexikoak
3. Ea nola ageri den lexikoan arrantzaren bidez itsasoarekin mendetan izandako harremana.

3. HIZKUNTZAZ KANPOKO ERAGILEAK

Edozein hizkera aztertzen denean egoki izaten da hizkera horren ingurua ere miatzea, gizartearen bilakaerari buruzko ezaguera lagungarri gertatzen baita hizkuntz datu asko hobeto ulertzeko. Lerroon helburua, hala ere, apalagoa da: Portuko gizataldea kokatzeko zenbait ohar nagusi eskaintzea da. Horretarako lau baieztapen eta argibide osagarriak eskaini dira atal honetan.

1. Madalena auzoan elkartu da portuarren gizataldea mendez mende

Madalena auzoa aspalditik da portuarren auzoa. Behe Erdi Aroa ezkerotik aipatzen da agiritan. Madalena eliza herribildua bera baino zaharragoa zen, eta inguruan bazituen etxeak eta ontzi ttikietarako kaia. Bertan elkarrekin bizi ziren gehienek itsasotik ateratzen zuten bizimodua. Portuarren gizataldea aspaldikoa da, hortaz, Hondarribian: itsasoan lanean ari eta elkarren ondoan bizi ziren portuarrak auzo horretan. Eta mendeen buruan gizataldeak gorabeherak izan baditu ere, azkartu eta ugaritu egin da, eta horixe izan du kokagune nagusia.

XVI. mendearen erdian herribildutik kanpo bizi zen jendea ez zen herriko biztanleriaren ehuneko hamarrera iristen. XVIII. mende bukaeran, ordea, Madalena auzoak hobekuntza nabarmena izan zuen itsasoari eremua kendu eta gero: hirurehun eta berrogeita hamarren bat bizilagun bizi ziren bertan, herriko %13a. XIX. mendearen erdian seiehun eta berrogeita hamar bizilagun zituen Portuak. XX. mendean kopurua goititu egin da: mendearen erditik honantz ia berrehun bizitza eraiki dira marinelentzat, konparazio baterako. Datu hauek, hala ere, ttiki gelditzen dira 2001eko erroldaren datuekin alderatuz gero: Portuan bi mila eta bostehun lagunetik goiti bizi dira, herritarren % 17a.

Hala ere, arrantzale-jendea ez da portuarra bakarrik izan: kaletar eta baserritar franko ere aritu dira lantegi horretan. Eta era berean, auzoko bizilagun gehienek arrantzarekin harremana izan badute ere, gaur egun besterik da: lauhun bat arrantzale ari dira Hondarribitik itsasoan eta horietatik erdia edo Portutik kanpo bizi dira, hiriak berak izan duen bilakaeraren ondorioz.

Baina ez dago ukatzerik Madalena auzoa izan dela portuarren auzoa. Eta ingurune berak elkartu ditu idorrean itsasoan lantegi berean aritu direnak.

2. Marinel jendea talde-sen handiko gizataldea da

Itsasoko lantegia taldean egin dute arrantzaleek, ontziak bere-berea du eskifaia. Lehen ere hala izan dela frogatzeko adibideak ezin konta ahala dira. Idorreko eginkizun gehienak ere ez dira bakarka egitekoak izan.

Ontzi barrengo loturaz gainera, marinel jendea elkartzeko erakundea bizi-bizirik dago XIV. mendea ezkerotik: Kofradia. Itsastarren elkarbizitza arautu du Kofradiak itsasoan, baina baita idorrean ere. Ondorioz, trinkotasun handia eman dio gizataldeari. Eta arrantzale-jendearen interesen eta beharren bozeramaile da.

Lanetik kanpo eguneroko bizitzan gaur egunera arte nabarmena izan da marinel-jendea kuadrilaka ikustea. Ospakizunetan ere taldean elkartzeko joera handia agertu dute bai gizataldearen jaietan –San Pedro eta Santiago egunetan, Gabon eguneko Guadalupeko mezan, adibidez–, baita herriko jaietan ere –Alardeko konpainietan–.

Hortaz, aski aisa onartu ohi da marinel-jendeak taldean elkartzeko joera nabari-nabaria duela.

Talde-sen handia erakutsi du halaber. Horixe ikus liteke herri-aginteriekin mendeetan zehar izandako tirabiretan: XIX. mende-hasieran alkateekin pisuaren inguruan sortutako auzia aipatzeko moduko kontua da. Edo adineko arrantzaleak mutiko zirela Kofradiako burua preso hartu zutenekoa. Edo guregandik hurbilago kirol kaia eta arrantzaleen kai berria handitzearen inguruan izandako eztabaidak.

Talde-sen handia sumatzen da portuar jendearekin mintzatzen hasi ordukotz. *Portuarra* eta *legeko portuarra* bezalako hitzak maiz agertzen dira elkarrizketan, eta sentimendu sakona adierazten dute. Hain zuzen, sentimendu hori jorratu nahi du 1999an sortutako *Portuarraken Asoziazijua* elkarteak.

Baina gaur egun *portuarra* ez dago definitzerik orain dela gutxira arte bezala. Gizartearen bilakaera gogoan hartu behar da, errealitatera hurbilduko bagara. Horregatik, portuarren gizataldea aipatzen denean, iduri du aintzat hartu beharko genituzkeela gutxienez:

- a. Ogibidez arrantzan Hondarribitik aritutako hondarribiar gehienak: arrantzaleak eta arrantzale erretiratuak, pentsiodunak, Kofradiako langileak eta langile ohiak, arrainaren salerosketan aritzen direnak. Gaur egun bederatziehunen bat lagun.
- b. Arrantzale familiakoak: aita edo senarra edo semea arrantzalea duten emakumeak; aita arrantzalea izan duten emakume nahiz gizasemeak...
- c. Portu auzoko bizilagun asko.
- d. Arrantzale-gizataldearekin identifikatuta dauden gizon-emakumeak.

Zaila da, hortaz, kontzeptua definitzea eta kopurua zehaztea, baina errealitate bizi-bizia dela ezin da ukatu.

Hiriko beste taldeen oharmenean ere berehala ezagutzen da portuarren gizataldea. Berezi marinel-jendearen izaera nahiz hitz egiteko modua aipatu ohi dira bereizgarritzat.

3. Portuarren harreman gehienak inguruan izan dira eta baita eta beste portuekin ere

Hondarribian portuarrek harreman gehienak inguruko baserritarrek, kaletarrek izan dituzte. Eguneroko bizitzako harremanetatik famili lotura asko gertatu dira. Hizkera ezaugarri batzuk Portuan eta Akartegin, Zimizargan eta Klean jasotzea, eta Jaitzubian ez, horren erakusgarri dela iduri du.

Hondarribiak Irunekin duen lotura handiaren baitan kokatu behar da portuarrek irundarrekin izandako harremana. XX. mendean zehar eskualdeburuaren eginkizunak eskuratu ditu Irunek: administrazioa, irakaskuntza, lantegiak, salerosketa... Eta arrainaren saltoki nagusia izan da bai kalez kale eta auzoz auzo ibiltzen ziren arraiketarien garaian, baita feri plazan finkatu zirenean ere. Gaur egun, hala ere, komunikabideen hobetzearekin arrainaren salerosketak bide luzeagoak egiten ditu.

Beste portuetako arrantzaleekiko harremana aspaldikoa bada ere, gehiago aztertu beharreko kontuak dira harremanaren nolakotasuna, indarra, norabidea, erabilitako hizkuntza...

XVI-XVIII. mendeetan, konparazio baterako, bakailoaren arrantzan nahiz kortsoan aritu ziren itsasontzietan maiz ageri dira Pasaia eta Donibane Lohizune-Ziburu bitarteko marinelak eta armadoreak. XIX. mendearen bukaeran Hondarribiko zenbait arrantzale-familia Donostiako kaian kokatu ziren. Arrantzale miarritarrek ere bazuten harreman berezia arrantzale hondarribiarrek, Gavelen XX. mende hasierako lekukotasunaren arabera. 1936ko gerra zibilaren eraginez, familia hondarribiar askok mugaz bestaldera joan behar izan zuenean, makina bat portuarrek jo zuten bertako ahaideengana. Pasaian arrastan ibilitako hondarribiarrak ere ez dira gutxi izan eta portu horrekiko administrazio-lotura ere aipatzeko modukoa da. Arrantzan biberoak erabiltzea Donibane Lohizunen bizi zen hondarribiar bati bururatu omen zitzaion, adineko arrantzaleek diotenez.

4. Portuarren hizkera berezia da oharmenaren aldetik baina gainbeheraka doa

Hizkera da portuar gizataldearen bereizgarri nagusietako bat oharmenaren aldetik. Euskaraz hitz egin du portuar jendeak mendez mendeko eta Hondarribiko auzoen artean euskaldunen portzentaia handieneko auzoa izan da.

Gainera, solaskide portuarrek nahiz beste hondarribiarrek ari garelarik, portuarren hitz egiteko modua berehala agertzen den gaia izan ohi da. Gehienetan, ordea, mintzatzeko lastertasuna, hizkera

ulertzeko zailtasuna eta ahokotasunaren beste ezaugarri batzuk aipatzen dira batez ere. Eta horien ondotik intonazioa, azentua eta lexikoa.

Eta paradoxa tiki bat gertatzen da: oharmen aldetik herriko gizatalde eta hizkera markatuena, *hondarribiarrena* dela adierazi ohi da maiz, baina era berean, ez du prestigio handirik, badu halako gutxiespen bat hiztun askoren idurian. Gaitzesate honek, segur aski, XX. mendearen lehen erdian zehar gizataldeak heziketa eta beste gizarte-zerbitzu batzuk jasotzeko izan dituen oztopoekin izango du zerikusia, baina egia da gaur egungo hondarribiarren artean ere ez dela Portukoa Hondarribiko euskara onenaren eredutzat jotzen, baserriko euskarari balorazio hobea ematen zaio.

Eta paradoxarekin jarraituz, euskararik hondarribiarrena hiztunon oharmenaren arabera Portukoa dela uste bada ere, zenbait ikertzailek ez diote halakorik. Hain zuzen ere, beste portuekiko harremanen ondorioz, itsasaldeko hizkeren nolabaiteko bateratzea gertatu dela adierazi ketu baita behin baino gehiagotan, eta alde horretatik Hondarribiko hizkeraren baitan bertakoagotzat jo izan da Kale ingurukoa Portukoa baino.

Hizkuntzaren erabilerari dagokionez, berriz, Portuko hizkera azken urteotan gainbehera joaki dela iduri du. Horixe diote, behintzat, azken urteotako arrastoei.

Siadeco taldearen 1988ko azterketan, konparazio baterako, arrantzale askok euskara laneko hizkuntza gisara bakarrik erabiltzen zutela adierazten da eta gaztelania gero eta gehiago entzuten zela. Belaunaldi-aldaketa nabarmena gertatu da arrantza-munduan azkeneko urteotan –arrantzaleen batez bestekoa 34 urtekoa da– eta ontzi-barreneko bizitzan nahiz idorrean txoil nabaria da gazte askoren joera eguneroko hizketan gaztelania erabiltzeko.

Honekin batera aztertzea da, zalantzarik gabe, euskararen normalizazioaren eraginez zabaldutako hizkuntza-ereduen eta aurreko belaunaldietako hizkeraren artean zenbaitetan dagoen tarte handi samarra.

5. Zenbait argibide osagarri

HONDARRIBIKO DEMOGRAFI BILAKAERA XIX-XX

Urtea	1798/1802	1870	1900	1950	1970	2001
Biztanle-kopurua	2.306	3.000	4.442	7.363	10.471	15.480

HONDARRIBIARREN EUSKARAREN EZAGUERA 2001 (EUSTAT)

Biztanleria	Euskaldunak	Ia euskaldunak	Erdaldunak
14.632	%60,54	%18,50	%21

HONDARRIBIKO EUSKALDUNEN TIPOLOGIA 1996 (EUSTAT)

Euskaldunak	Euskaldun zaharrak	Jatorriz elebidunak	Euskaldun berriak
8.345	%77,51	%8,01	%14,46

4. HIZKUNTZ AZTERKETA

Atal honetan Portuko hizkuntz ezaugarri edo arau nagusien bilduma eskaintzen da mailaz maila fonetika-fonologietan, morfosintaxian eta lexikoan.

Ezaugarriok hirian eta bailaran duten hedadura zehazten ahalegindu naiz, zenbaitetan uste baino zailxeago gertatzen bada ere. Hiru eremu nagusiren berri emango da, hortaz, hemendik aurrera:

1. Portuko hizkuntz bereizgarriak: Portuan bakarrik jaso direnak, edo maiztasun handiena auzo horretan dutenak.
2. Hondarribiko hizkuntz ezaugarriak: Portuko eta Hondarribiko beste gizataldeetako eta auzoetako hizkuntz ezaugarriak. Irunen ez dira erabiltzen. Zenbaitetan Jaitzubia Irunekin batera doa.
3. Hondarribiko eta Irungo hizkuntz ezaugarriak: bi herrietako hizkeretan topatu ditudan hizkuntz ezaugarriak.

1. Fonetika-fonologiak

1.1. Azentua

Azentuari dagokionez, Hondarribiko hizkera Bidasoaldeko hizkerekin, eta Irungoarekin bereziki, bat dator. Hala ere, ez dute berdin jokatzeko ordutan bi silabatik goitiko hitzoinetan Hondarribian eta Irunen. Horretan, gainera, nabarmena da jaitzubiaren joera, Irungo hizkerarekin batera baitoaz adibide gehienetan.

Azentuaren eremua ez da hitza (*etxearekin*, esaterako), **deklinagaia** edo **hitzoia** (*etxe*) baizik; eta horren arabera, *itxé.ra*, *itxé.tik*, *itxé bat* ahoskatzen da. Azentua, hortaz, ez da kokatzen ez artikuluan eta ez kasu-marketan ere. Bada, hala ere, salbuespenik: (*neré*, *beré*...), baina aski lexikalizatuak dira.

a. Silaba bakarreko hitzak azentudunak dira:

béltz.ari, *béltz.ana*, *béltz.akiñ*...
bóst.atan

góiz.a, *góiz.ian*, *góiz.etik*...
mátz.a ‘mahats’

b. Bi silabakoetan joera bikoitza dugu:

1. Azentua bigarren silaban eramaki dutenak, nahiz kontsonantez, nahiz bokalez bukatu:

anáy.a
egún.ian, *egún.eko*
kokótz.a

luží.a
sugúrr.a ‘sudur’
zóló bátian ‘zulo’

2. Azentua lehenbiziko silaban eramaki dutenak, markatuak. Hauen arteko gehienek bokala dute hitzaren bukaeran:

átta, *átta.k*, *átta.kiñ*
átze.ko
díru.a, *díro askó*

gútxi
jéndi.ari
úmi.ak ‘ume’

Sail honetan kontsonantez bukatuak aurkitzeko nahiko lan izaten da. Badira *árbol* eta *gorputz*, baina *arból.a*, eta *gorpútz.a* aldaerak ere arruntak dira.

Bada azentueraren kokagunean bat ez datorren adibideren bat ere:

<i>áz.a</i>	H	vs.	<i>azá</i>	I
<i>gáz.ta</i>	H	vs.	<i>gaztá</i>	I
<i>tóki</i>	H, I	vs.	<i>tokí</i>	Hiztun irundar bati jasoa

Baina bi hizkerok bat datoz hitzen esanahia bereizten duten azentuaren kokagunean:

<i>estía</i> 'heste'	vs.	<i>éstja</i> 'ekialdea'
<i>mandúa</i> 'mando'	vs.	<i>mándwa</i> 'gailua, agintaria'
<i>urá</i> 'hura'	vs.	<i>úra</i> 'ur'

c. **Bi silabakoetatik goiti** bada alderik Hondarribitik Irunera azentuaren kokaguneari dagokionez.

1. **Hondarribian** hitzoinaren bukaeraren arabera finkatzen da azentuaren tokia:

a. Bokalez bukatzen bada, azentua azken aurreko silaban joaten da:

<i>be(der)átzi</i>	<i>lapurréta</i>
<i>emakúmi.a</i>	<i>nagúsi.ya, nagúsi.tikan</i>
<i>illebétí.an</i>	<i>txokoláti.a</i>

b. Kontsonantez bukatzen bada, azentua azkeneko silaban joaten da: .

<i>alargún.a</i>	'giltzurrun'
<i>euskaldún.a</i>	<i>kaskalabárr.a</i>
<i>ezagún.a</i>	'kazkabar'
<i>gilltxurdín.a</i>	<i>osasún.a</i>

2. **Irunen**, aldiz, azentua hitzoinaren ezkerretik kontatzen hasi eta bigarren silaban joaten da:

a. Bai bokalez bukatutakoetan:

<i>bé(dera)tzi</i>	<i>lemíxiko & lemíx(i)ko</i>
<i>eskópetan billá</i>	'lehenbiziko'
<i>ikástola</i>	<i>pertíka.n gáñian</i>
<i>korrika</i>	

b. Baita kontsonantez eta diptongoz bukatutakoetan ere:

<i>alárgun.a</i>	<i>Xebáxtian</i>
<i>izá(g)un.a</i>	<i>arráttoy.ak</i>
<i>Nikólas</i>	<i>ormígoy.akin</i>

Jaitzubia bat dator Irungo azentuerarekin:

<i>bé(dera)tzi</i>	<i>alárgun</i>
<i>emákume</i>	<i>basérritar</i>
<i>erribera</i>	<i>kapítan.a</i>
<i>eskópeta.kiñ</i>	<i>katálan.ak</i>
<i>ikástola.tik</i>	<i>ospítel.ian</i> &
<i>illá(be)te</i>	<i>ospítal.ian</i>

Baina Hondarribiko azentueraren arabera ere ebakerak ere entzuten dira Jaitzubian:

<i>arkítetu.ak & arkítetu.ak</i>	<i>kantínera & kantínera.kin</i>
<i>arrazóy.ak</i>	<i>kastilláno.ɣ & kastillano.ɣ</i>
<i>errezíbo.(r)ik</i>	<i>la(r)unbát.etan</i>
<i>Galúpe.n & Gá:lupe.n</i>	<i>ofisín.e(r)a & ofizín.e(r)a</i>
'Guadalupe'	

3. **Salbuespenak:**

Baditugu Hondarribiko eta Irungo hizkerotan arau nagusiarekin bat ez datozen zenbait hitz, tartean zenbait mailegu, azentua lehenbiziko silaban baitute:

<i>dénbora</i>	<i>mákiña bat</i>
<i>gánbara</i>	<i>sóziyu.a</i>
<i>léngusu.a</i>	

Beste batzuetan, ordea, ez dute berdin jokatzeko bi hizkerak:

Hondarribia		Irun	
<i>múskillu.a</i>	vs.	<i>muskúllu.a</i>	‘muskuilu’
<i>txúrmiyu.a</i>	vs.	<i>txurníyu.a</i>	‘orkatila’

1.2. Aferesia

Hondarribiko eta Irungo hizkeretan joera nabarmena da aferesia, baina gogoan hartu beharrekoak dira, gutxienez, hizketa arinean gertatzen dela eta maiztasun handiagoa dutela aferesirik gabeko aldaerek aferesidunek baino. Erabiltzaileei dagokien, marinel jendearen artean beste talde eta auzoetan baino usuago entzuten delakoan nago.

Bilakaerari erreparatzeko aditz jokatu gabeetara jotzea da erosoena, sail horrek agerraldi franko eskaintzen baititu. Esate baterako, hiztun portuar baten jarioan honako partizipio hauen adibideak jaso ditut¹: (*a*)*tzámán*, (*e*)*kárri*, (*e*)*kúxi*, (*e*)*mán*, (*e*)*sán*, (*e*)*sagútu*, (*e*)*tórri*, (*i*)*billi*, (*i*)*sándu*.

Beste hitz sail batzuetan ere gertatzen da aferesia:

- izen eta izenondoetan: (*e*)*makúmja*, (*i*)*tzúsiya*, (*a*)*kordjóna* & (*a*)*kordeónakin* (Irungo Meakan).
- *ketu* aditz atzizkian (< *uketu* < *ukan*, Letamendia 1990: 42).
- (*e*)*men* ‘omen’ modalizatzailerak.
- toponimoak: *Taláya* ‘Atalaia’ (1725), *Txaníkénja* ‘Etxenikenea’ (1704). Eta *Laméda* ‘Alameda’ (1774, ez bada gaztelaniazko *Lama* izenaren eratorri batetik heldu, behintzat). Sail honetakoa da Olaberria auzo irundarreko *Labeke etxea* < Olabeke etxea.

1.3. Sinkopa

Bokal edo silaba azentugabea gal daiteke Hondarribiko eta Irungo hizkeretan. Hala ere, bilakaera hau ez da Bidasoaldeko beste hizkera batzuetan bezain indartsua, Bortzirietako Arantzarekin alderatuz gero, behintzat.

Adibideek erakusten dute prozesu diakronikoa dela –zenbaitetan lexemaren barrenean gertatzen da–, baina baita sinkronikoa ere –deklina bidean eta aditzean ere bai–. Badu azentuarekin harremana: agerraldi gehienetan, azentuduna da sinkoparen aurreko silaba.

Edozein bokal gal liteke –gehienetan /a, e, i/–; kontsonantea ere edozein izan daiteke. Galeraren ondorioz sor litekeen kontsonante-taldea ohiko silabaren egiturarekin bat dator:

- (*le*)*mixí* & (*le*)*mixíko* ‘lehenbizi’.
- *Ondár(ri)biya* & *Ondár(ri)biko* ‘Hondarribia’.
- *ó(ve)tiyo* & *ó(ve)kiyago* ‘hobeto’.
- *dénbo(ra) gustíyan* ‘denbora’.
- Leku-kasuetan: *atún(e)tan*, *txardín(a)tan* & *txardín(a)tatikan*, *le(g)ástan* ‘legatzetan’ (azken honetan afrikazioa galtzeak atzizkia –*tan* dela aditzera eman lezake).
- Motibatiboa: *arráya(ga)tik*; *ítte(aga)tik*, *orré(ga)tik*. Eta *ser(ga)tik(an)* galdetzailea.
- Aditz jokatu gabeak:
 - *até(ra)tze-*, *bó(ta)tze-*

¹ Datu hauek, beste asko bezala, Irungo herriaren Loidi bekarako egindako lanetik jaso ditut. *Let* & *Or*, berriz, Letamendia & Ortiz 1979 eskuizkribua adierazteko erabiltzen dut.

- *abís(a)tu, akór(da)tu, entré(ga)tu, espé(ra)itzen, opé(ra)tu, pásten* ‘pasatzen’ ohiko aldaerak dira Jaitzubian eta Irunen; ez, ordea, Hondarribiko beste auzoetan.
- Aspektu etorkizuneko *bjál(i)ko, ekár(ri)ko, etór(ri)ko, ibíl(li)ko...*
- Adizki jokatueta Portuan entzun ohi dira *ibílli (sa)sté* ‘zarete, *sé arí (sa)ste* bezalakoak, beti ere hizketa lasterrean.

1.4. *-i-z* bukatutako partizipio bisilabadunen aditz izen hirusilabadunak

Azentua bigarren silaban daramaten partizipio bisilabadunetan *-i* morfemaren aurretik txistukari bat baldin bada, aditz izen hirusilabaduna eratzen da Hondarribiko eta Irungo hizkeretan:

<i>asítzen</i> ‘hasten & hazten’	<i>jatxítzen & jetxítzen</i> ‘jaisten’ & ‘jezten’
<i>itxítzen</i> ‘ixten’	<i>utxítzen</i> ‘uzten’
<i>jantxítzen</i> ‘jazten’	<i>azítzen</i> ‘arazten’

Ez dira, hala ere, aldaera bakarrik: *astén* ‘hasten’, *ásten* ‘arazten’, *jéisten* ‘jezten’ eta *uẗtén* ‘uzten’ ere entzuten dira. Adibide guztiek hedadura bera ez badute ere, azken horien lekukotasunak aisago jasotzen dira Jaitzubian eta Irunen Hondarribiko beste auzoetan baino, eta Portuan zaila gertatzen da horrelakorik entzutea.

Hala eta guztiz ere, bada bestelakorik: *jostén* gehiago erabiltzen da *josítzen* baino. Eta gainera, partizipioaren *-tu* atzizkia hartzen duten aditzetan ere badira antzeko agerraldiak:

<i>mostútzen</i> ‘mozten’	<i>postútzen</i> ‘pozten’
<i>ostútzen</i> ‘hozten’	<i>ustútzen</i> ‘husten’

1.5. *e- > i-* eta bi bokalok nahastea

Bokala altxatzea oso zabaldua da Hondarribian eta Irunen. Bilakaera ez da eragile bakarraren ondorio eta ez du emankortasun bera beti, baina hizkerok elkartzeko balio du.

Aldaera bakarreko adibide hauetan batera doaz bi hizkerak:

<i>irúki</i> ‘eduki’	<i>ixéri</i> ‘eseri’
<i>itxé</i> ‘etxe’	

Aldaera gehiagoko hitzotan ere atzeman daiteke bilakaera bi herriotan:

<i>ibáki</i> ‘ebaki’	<i>irúzki & irúski</i> ‘eguzki’
<i>ibátzi</i> ‘ebatsi’	<i>izín & isín</i> ‘ezin’
<i>intjérro</i> ‘entierro’	

Beste hitzotan, aldiz, bi hizkerak bereizteko aukera ematen du bilakaerak:

izágutu ‘ezagutu’: Irunen eta Jaitzubian.

bisála ‘bezala’: Amuteko eta Akartegiko hiztun hondarribiar batzuen aldaera bakarra, nahiz eta herrian nagusi ez izan.

ixkér ‘ezker’, *ixtótu* ‘estutu’, *ixtú* ‘estu’, *ixúr* ‘hezur’ (eta *biskár ixúr* baina *malexúr* ‘taba’), *kalitárra* ‘kaletarra’ Portuan batez ere entzun daitezke.

Zenbait hitzetan, gainera, bada bi bokalak nahasteko joera, batez ere hitz hasieran:

<i>esan</i> ‘izan’	<i>epurdi</i> ‘ipurdi’
<i>ekuxi</i> ‘ikusi’	

Maiztasunari begiratzuz gero, Hondarribian gehiago gertatzen da bilakaera Irunen baino. Eta, Portuan, bereziki. Ez dira aldaera bakarrak, hala ere, *isan*, *ikuxi* eta *ipurdi* aldaerak ere entzuten baitira.

Halaxe diote, konparazio baterako, nik jasotako datuek:

- *izan*: bi herrietan erabiltzen dituzte hiztun guztiek *i*-dun aldaerak. Hala ere, *e*-dunen erabilerak bereizten ditu: Hondarribian maiztasun handia du, eta Portuan *i*-dun aldaera baino gehiago jaso da, hori bai, aferesidunaren ondotik. Irunen, Meakako hiztun bat kenduta, ez da ia agertu ere egin *e*-dun aldaera. Jaitzubia Irunekin batera doa.
- *ikusi*: erabilera orekatua agerraldi-kopuru bertsua baitute aldaerek, eta gainera hiztun gehienetan agertu dira. Oraingoan ere *e*-dunetan nabarmenagoa da Hondarribiko agerraldien kopurua Irungoa baino, eta Portuan du maiztasun handiena.

1.6. *i* ondotik *a* > *e*

Bilakaera bizirik dago bi herrietan, baina ez da beste hizkera batzuetan bezain emankorra: aldaera bakarrak eragin ditu zenbait adizkitan eta zenbatzaile batean, eta nagusiak ez diren aldaerak beste hitz batzuetan:

Aldaera bakarrak:

bíyek ‘biak’

djet ‘diat’

dje & *diré* ‘dira’

Beste aldaerak:

arrímetu ‘arrimatu’

sjén & *zittén* ‘zidan’

eskóntzjen ‘ezkontzean’

zjetén ‘zidaten’

Samártzjel ‘San Martzial’

1.7. *a* > *o*

Asimilazioz gertatzen da, Hondarribian eta Irunen baditu adibideak, emankortasun gutxikoa bada ere. Maiztasun handiena honako adibide hauek dute:

óloko ‘horrelako’

nola galdetzailetik eratorriak: *nolonái*, *nóloko*, *nolopátt*

Beste atzizki batzuetan ere nabari da, nahiz eta ez dituen aldaera nagusiak eragiten:

-*ogo* ‘-ago’ konparazioko graduatzailea: *géyogo* ‘gehiago’, *áltoxogo* ‘altoxeago’

-*ko* atzizkia hartzen duten deklinabide-kasuetan: *sértoko* ‘zertarako’, *ikastóloko* ‘ikastolako’

-*eloko* ‘-elako’ menderagailua Hondarribian: *ibílli nitzéloko* ‘nintzelako’, *esáten dutéloko* ‘dutelako’

1.8. *-aw* > *ab* bokalaren aurretik

Hitzoinaren bukaerako diptongo honen ondotik bokala heldu baldin bada, irristaria kontsonante bihurtzen da Hondarribian eta Irunen:

ábatik ‘ahotik’

gabérđiya ‘gauerdia’

billába ‘bilaua’

kristába ‘kristaua’

gábazko ‘gauezko’

lábanái ‘lau anaia’

Gaur egun ez dirudi gure herrietan XVIII. mendeko Salazarren *abrera* ‘aurrera’ aldaera bezalakorik ebakitzen denik. Hala ere, [eu] diptongoaren beste aldaera bat jaso du Portuan Mendizabalek: *Aba nebri* ‘ahoa neurri’ esapidea.

1.9. aw diptongoa murriztea

Ohikoa da bi hizkerotan diptongo hau silaba trabatuan soiltzea:

alkí ‘aulki’

aspúa ‘auspo’

arpégiya ‘aurpegi’

sángaka ‘zaunka’

1.10. Goranzko diptongoak

Hondarribian eta Irunen maiz samar entzuten dira goranzko diptongoak, artikulua eransten denean bereziki. Ondorioz, diptongo ugarietak [ja] eta [wa] dira, hain zuzen lexemaren bukaera –e, –o edo –u denean, edo kontsonantez bukatutako lexemak inesiboaren marka hartzen duenean, edo leku-genitiboari artikulua eransten zaionean:

algodóiskwa

átzja

ángwa & ángwak

bárkwa & bárkwak & bárkwan

arrantzálja & arrantzáljak

bátjan

Silaba azentugabeen gertatzen dira honako goranzko diptongo hauek; eskuarki, gainera, silaba azentudunaren ondoko silaban.

Baina lexemaren baitan ere badira goranzko diptongoak, eta beste hainbat hizkeratan bezalaxe, mailegutan agertu ohi dira, edo maiztasun handi samarra duten hitz jakinetan bigarrenkari gertatzen dira. Hauetan azentuduna izan daiteke diptongoa:

bjar ‘behar’ (eta *bar*, *bear*)

entjérrora & intjérrwan

bwélta & bwéltan

kwadrilla

e(g)wáldi ‘eguraldi’

wañ ‘orain’

Adizki jokatueta ere maiztasun handi samarra dute goranzko diptongoek:

djé ‘dira’ & *sjén* ‘ziren’

djot & djoté

1.11. e + a, e, o > i

Emankorra da bilakaera bi herrietan. Zenbaitetan goranzko diptongo modura ahoskatzen da:

sémja ‘semea’

1.12. o + a, e, o > u

Aurreko bilakaerak bezala jokatzen du.

1.13. i + a, e, o > [j] epentesia

Epentesia ohikoa da bi hizkerotan. Aldea izatekotan, *dijo*, *zjyon* moduko adizkietan izango da, Irunen aiseago topatzen baita bilakaera Hondarribian baino: Kateko lekukotasunetan ageri da epentesia Alzolarren eta Yrizarren gaietan. Beste muturrean Portua izango genuke, txoil zaila baita halakorik entzutea bertan.

1.14. Asimilazio-bustidura indartsua

Bokal aurrean batez ere gertatzen da bilakaera bi herrietan hitzoinaren baitan eta deklinabidean:

<i>amérjina</i> ‘amabirjina’	<i>ekúxi</i> ‘ikusi’
<i>aundittu</i> ‘handitu’	<i>gerríttik</i> ‘gerritik’ ablatiboa
<i>baserríttan</i> ‘baserrietan’ inesiboa	<i>irikíttan</i> ‘irakiten’

1.15. Txistukarien neutralizazioa

Hondarribian neutralizazioa nagusitu da:

<i>basérri sárra</i> ‘zahar’	<i>amétz isugárriyak</i> ‘amets’
------------------------------	----------------------------------

Jaitzubian eta Irunen, ordea, frikarien bereizketari atxiki zaio oro har. Hala ere, hiztun batzuek nahasi egiten dituzte eta beste batzuek ez dituzte bereizten:

<i>zarí órta</i> ‘sare’	<i>sáma</i> ‘zama’
-------------------------	--------------------

Afrikatueta neutralizazioa nagusi da Irunen eta Jaitzubian:

autzíya ‘hautsi’

Baina badira bereizten dituzten irundarrak eta baita nahasten dituztenak ere:

<i>itsúsíyo</i> ‘itsusiago’	<i>utsíko dut</i> ‘utzi’
-----------------------------	--------------------------

Eta bada bi hizkeren arteko aldea erakusten duen aldaera bat: *itzáso* Hondarribian ohikoa da, eta Portuan nagusi-nagusia da, baina Irunen ez dut halakorik entzun, *itxáso* baizik.

1.16. *d/r* nahastea

Hondarribiko eta Irungo hizkeretan, beste hainbat hizkeretan bezala, ez dago /d/ eta /r/ fonemen arteko banaketa gardenik bokal artean. Hizkera batetik bestera, gainera, bada alderik: maiztasunari dagokionez, ugarixeago da nahastea Hondarribian Irunen baino.

Adibidez, *d > r* bilakaera bizirik dago bi hizkerotan. Ez hitz eta ingurune guztietan, ordea, hitz sail jakin batean, baizik; eta hitzez hitz aztertu beharrekoa da aldaera bakarra ote den edo beste aldaerekin txandaka gertatzen ote den:

<i>-(k)ada > -(k)ara:</i>	<i>eráre & edáre</i> ‘adina’
<i>bolara</i> ‘bolada’	<i>ero</i> ‘edo’
<i>etxara</i> ‘redada’ gazt.	<i>irúki</i> ‘eduki’
<i>a(g)úro</i> ‘agudo’	<i>seníre</i> ‘senide’
<i>biría</i> ‘bide’	
<i>erán</i> ‘edan’	

Alderantzizko bilakaera ere, *r > d*, alegia, ezaguna da dardarkaria diptongoaren ondotik eta bokal baten aurrean doanean, baina Hondarribian adibide gehixeago topatzen dira Irunen baino:

<i>áidjan</i> ‘airean’	<i>eudí</i> H / <i>eurí</i> I
<i>amáidu</i> H / <i>amáiru</i> I ‘hamahiru’	<i>idurna</i> ‘hiruna’ H
<i>(b)éudek</i> H / <i>beurek</i> I ‘beurek’	

1.17. *[xw-] > f-*

Ohikoa da Hondarribian eta Irunen Euskal Herrian zehar ezaguna den bilakaera. Azkuek jaso zuen lehenbiziko aldiz Hondarribian ‘joan’ aditzaren *fan* aldaera. Geroztik bilakaeraren beste adibide zenbait jaso dira. Oharmen aldetik aski nabarmena da gaur egungo hitzunen artean ere.

Aditzaren agerraldiez har ditzagun Loidi bekako corpusaren datuak: bi aldaerak erabili dituzte hitzun hondarribiar eta irundar gehien-gehienek, baina *jwan* (%68) gehiago *fan* (%32) baino. Azken honek maiztasun handixeagoa du Hondarribian (%40) Irunen baino (%25). Eta *fan* erabili duten hitzun gehienek baita *jwan* aldaera ugariagoa da:

Eta óitan **fáten** giñén, pve(s) Sa(n) Mártzjale(r)a **jwáten** giñén

Tarteko aldaera ere entzun daiteke. Hona Olaberria auzo irundarreko baserritar bati jasoa:

Fwán esáten dut, **fán** ta etórri ta, bíye(k) **fán** ge(r)á o bíyek etórri ge(r)á o bakárri(k) **fá(n)** nais o (...) bai gú(k) **fán**, **fwán** (...) béste bátek **fún** esáten duté miño **fún** está eméngwa, oyártzwarra(k) badúte kostúnbre géyo: “Bai, u(r)á **fún** duk”, **fún**, miñon gú(k), gú(k) **fán** esáten d(ug)u.

Izenetan ere gertatzen da bilakaera adineko jendearen artean. Izen berezietan, konparazio baterako: *Fakín* ‘Joakin’, *Fána* ‘Juana’, *Fanjoxe* ‘Juan Joxe’; toponimian ere bai: *Farramon itturriya* & *Farramon arpia* ‘Juanramon’, *Fanamontoya* ‘Juana’; *Jamotenea* & *Famotenea* baserri-izenaren txandakatzearen arrazoia bilakaera hau bera izan liteke. Eta izen arruntetan: *abillana fwés* ‘abilena juez’.

1.18./f/ fonemaren erabilera

Bi hizkerotan eutsi zaio fonemari bai maileguetan baita euskal altxorreko hitzetan ere:

fé(r)i pláz(a)

ifíñi & *ifeñi* ‘erein’

ferrátu

nafárta

1.19.[x] belarea

Ohikoa da belarea ebakitzea bi hizkerotan:

ejú ‘oihu’

jaskí & *saskí* ‘saski’

1.20. z- > tx-

Hitz hasieran afrikatzea gertatzen da, baina beste hizkera batzuetan indartsuagoa dela iduri du:

txetu ‘xehatu’

txutik ‘zutik’

txilko ‘zilbor’

soló ‘zulo’

txoro ‘zoro’

xintxíllik ‘zintzilik’

txuri ‘zuri’

xintxo ‘zintzo’

2. Morfosintaxia

2.1. *-ntzak* destinatiboaren aldaera

Destinatiboaren atzizkiaren aldaera ohikoa Hondarribian *-ntzat* den arren, portuarren artean maiz erabiltzen da *-ntzak* aldaera berriagoa:

bárku bérantzak ‘berarentzat’

sémjantzak ‘semearentzat’

pwes erdiya partítzen da gisónakentzak ‘gizonentzat’

Are prolatibo modura ere erabil daiteke:

txorúantzak artzén tzutén dénak urá ‘txorotzat’

2.2. *-kotz, -lakotz, -tekotz* aldaerak

Hondarribian eta Irunen *-kotz* & *-kos* aldaerak erabiltzen dira, eta baita ugariagoa den *-ko* aldaera ere:

gérokotz ‘gero(ra)ko’

sartú órdukotz ‘sartu orduko’

gurétzakotz ‘gure iduriko, gure iritziz’

dírwa bjár órta kotz ‘horretarako’

Ta ník aber sértik esáte(n) nun ‘Ái atta’. Wej, n(er)é ondúan nwélakos ‘nuelako’

Portuan, berriz, beste auzoetan baino maizago entzuten dela iduri du eta ingurune gehiagotan.

2.3. *-ño* muga adlatiboa

Atzizki horren aldaera nagusia *-ño* bada ere, Hondarribian nabarmen samarra da *-ño* aldaera:

tranbían Lamédano ‘Alamedaraino’

jéndja, (mi)ño aldé bátetik béstjaño(g)o ‘besteraino’

Itzásotik eldúki, e, t(a) allátu jajz bárr(a) órtaño ‘horretaraino’

Orráñogon ‘horraino’

2.4. Datibo, genitibo eta destinatibo pluralen atzizkiak

XIX. mendearen azkeneko hamarkadez geroztik nabaria izan da Hondarribiko eta Irungo genitiboaren *-aken* eta datiboaren *-aki* aldaera berriei euskalariek eskainitako arreta. Gaur egun ere bizi-bizirik daude: datiboan *-aki* eta *-akeri* aldaerak jaso ditut –lehenbizikoa ugariago, gainera–; genitiboan eta destinatiboan ia lautik hirutan bildu ditut aldaera berriak. Agerraldiak izen sintagmetan, erakusletan eta izenordain nahiz zenbatzailearen batean jaso dira:

áiki ‘haiei’

béyaki ‘behiei’

arri bátzuken gánjan ‘batzuen’

éudekentzat ‘berentzat’

asjéndakeri ‘aziendei’

txorú óyekeri ‘horiei’

Oharmenaren aldetik ere hainbat hiztunen arreta bereganatu dute aldaerok, kontuan hartzen badugu, behintzat, *Portuarraken Asoziazijua* dela 1999an Portuan sortutako elkarte berriaren izena.

2.5. Datibo epentesidunak

Hondarribian eta Irunen ohikoa da erakusle singularretan eta kontsonantez bukatutako hitzoinetan datiboaren aldaerak epentesia izatea:

onéri ‘honi’

báteri ‘bati’

aréri ‘hari’

Ramóneri ‘Ramoni’

2.6. *-an* genitibo eta destinatibo singularreko aldaera

Jabego genitiboan eta destinatiboan bai singularrean, bai mugagabeen eta baita bokalez bukatutako izen berezietan ere *-ren* > *-n* bilakaera gertatu da bi hizkerotan, beste hainbatetan bezalaxe:

artzáyantzat ‘artzainarentzat’

Jáuregin itxían ‘Jauregiren’

besténa genun ‘besterena’

saldíyan isátza ‘zaldiaren’

2.7. *-ikanen* pleonastikoa

Ablatiboan, motibatiboan, partitiboan, partizipioan, perpaus osagarrietan eta modudenborazkoetan erabiltzen den *-ik* atzizkiak baditu beste bi aldaera: *-ikan* eta *-ikanen*. Hondarribian eta Irunen maiztasun handiena atzizki soilak du, *-ikan* ere ugari erabiltzen da, eta, azkenik, *-ikanen* pleonastikoa adineko hiztunen artean entzun dut:

Béntatikanen ‘Bentatik’

sertikanen ‘zergatik’

gordéta za(g)ólikanen ‘zegoelarik’

wándikenen ‘oraindik’

Larramendik XVIII. mendean aipatutako azken aldaera honetaz ditudan datuen arabera, ez dirudi herrien edo auzoen arabeko banaketa egin daitekeenik: Hondarribian Portuan eta Jaitzubian entzuna dut, eta Irunen, Behobian.

2.8. Adlatiboan *-ara* & *-era*

Atzizkiaren bigarren aldaera lehenbizikoa baino gutxiago erabiltzen bada ere, oso ugaria da Hondarribian eta Irunen:

askótera ‘askotara’

mézete(r)a ‘mezatará’

bódatara ‘bodetara’

órte(r)a ‘horretara’

Nire datuen arabera, maiztasun handixeagoa du *-tera* aldaerak Irunen Hondarribian baino, eta Portuan ez dut halakorik jaso. Dena den, datu gehiagorekin alderatu beharreko kontua dirudi.

Aditzondoetan, berriz, lehia dugu ‘hona’ eta ‘horra’ adierazteko: *onara* & *onera* eta *orrara* & *orrera*. Nik hamar berriemaileri jasotakoetan *-a*-dunak ugariagoak dira, eta bi herrietan erabiltzen dira. Hala ere, emaitzak ez dira homogeneous: hiru hondarribiarrek *-a*-dunak bakarrik erabili dituzte, jaitzubiarrak, aldiz, *-e*-dunak. Irunen, Katekoak bakarrik egin du jaitzubiarraren moduan, eta beste bik bi motatakoak erabili dituzte, eta Meakakoak *-a*-dunak bakarrik.

2.9. *-a* berezkoa galtzen da

Hitzoinaren bukaera *-a* denean, bokal hau galtzeko joera bizia dute bi hizkerek, batez ere Hondarribikoak:

bolárik ‘boladarik’

botíl bat ‘botila’

més(a) orí ‘meza’

txalúp(a) urá ‘txalupa’

Honek ez du esan nahi, hala eta guztiz ere, bilakaera nagusi denik ingurune eta hitz guztietan. Bestetik, oso ohikoak dira ultrazuzenketa-adibideak:

autobúsa bátjan

kutxáre bátekin ‘koilara’

úra garbíyakin

2.10. Hitzoinen bukaerako *u/o* eta *i/e* nahasketak

Hitzoinaren bukaera *–u* edo *–i* baldin bada, bokalaren nolakotasuna alda daiteke:

díro gútxi ‘diru’

ordóbittan ‘ordubietan’

fotografé bat ‘fotografia’

irú tranbé ‘tranbia’

Eta beste hitz batzuetan alderantziz gertatzen da:

isúrdi gastía ‘izurde’

maindíriyak ‘maindireak’

2.11. *ur* izena singularrean leku-kasuetan

Izen hau mugagabeen erabiltzea oso zabalduta da; Hondarribian eta Irunen, ordea, ingurune beretan singularrean erabiltzea ohikoa da:

arráyan mobimjéntwak ítten dik kolóri orí úrjan jartúazí

‘uretan’

pasátzen tzéna béste ayéka(ra) bále, (bi)ño bé(s)te bátzu(k) berrís, ra ta úrea

‘uretara’

ándik béste iyá kilómetro erdí bátera fán ta án, úrjan, úretik grába kargátu

‘uretan’ & ‘uretatik’

2.12. *eudek* pertsona izenordain indartua

Pluraleko 3. pertsonari dagokion pertsona izenordainak bi aldaera nagusi ditu Hondarribian: *beudek* & *eudek*. Azken hau maizago erabiltzen dela dirudi, eta horixe bera da zenbait hiztunek erantzuten dutena espreski galdetuz gero. Hitzun horiek berek onartu egiten dute beste aldaera ere erabiltzen dutela, hala ere. Irunen, berriz, *beurek* eta *beudek* jaso ditut, lehenbizikoa maizago.

2.13. *neuni* izenordaina

Pertsona izenordain indartuetan *neuni* sailekoak erabiltzen dira bi hizkerotan:

está ba óndo neuník esátja, miño ní jwán wán bárko (b)átjan ta,

Gú, gú le(g)ástan ibíltzen giñénjan geuní ala ibíltzen giñén

Aldea azentuaren kokaguneari dagokio: Hondarribian *neuní* / Jaitzubian eta Irunen *néuni*.

2.14. *zein*

Pertsonen galdea egiteko *zein* erabiltzen da bi hizkerotan, eta ez *nor*:

Zéiñ oté zen zakúrrakin?

Hala ere, *norbera*, *nor bere* ohikoak dira.

2.15. *onóntz* sailekoak

Bi hizkeretan jaso ohi dira *onóntz*, *orróntz* eta *arontz* aditzondo-aldaerak. Baina ez dira aldaera bakarrak –*untz* modukoak ere entzuten baitira. Errazago da azken hauek Irunen jasotzea Hondarribian baino.

2.16. Adberbioak eta predikatuak mugagabeen edo partizipioan

Adberbioak eta predikatuak absolutiboan joan ohi dira ekialdeko euskalkietan; erdialdekoetan eta mendebalekoan, aldiz, mugagabeen edo partizipioan, Hondarribian eta Irunen bezala.

Hala ere, bada salbuespen bat, *bakarra* aditzondo modura erabiltzen baita:

*Ta óye(k) léno betí e(g)áluxétan **bakár**ra ibiltzen tzejn, wañ ibiltzen dje bitara,*

*Zúk nai izátja **bakár**ra (e)re ez ezta askí, ník e(re) emáteko bear dut izán.*

*Kalitárrak ezte esaten, ez, óloko gáu^zík. Gu **bakár**ra. Let & Or*

*Pentsatu **bakarra** egin dut.* Alzola 1994: 53

Beste adibide batzuk jaso baditut ere, kontua polikixeago aztertu beharrekoa da: Bordarik, adibidez, *doi-doi*a erabili du idatziz, baina herriko hizkeraren erabilera ote?

*Eujenio Lexo (ník **doi-doi**a ezagútu nuen) asko famátzen zutén.* Bordari 1981: 299

Edo Behobian jasotako beste hau bertako hizkeraren ohiko erabilera den ez naiz ziur:

*púskak artú ta etórko zjen orréna **xuxén-xuxé**na zeláya párrana*

2.17. –*keta* eta –*ketari* atzizkiak

Bi hizkerotan erabiltzen dira. Esanahia: ‘zerbaiten bila edo garraio’ adierazten du lehenbizikoak; eta ‘lantegi horretan aritzen den laguna’ bigarrenak:

egúrketara bjáli

esneketári

i(r)átzeketa

legázketari

ondárketa

arráiketari

Bordarik ere eskaintzen ditu beste lekukotasun batzuk lan idatzietan:

makallauketa

lanpernaketa

lapa-keta

almejaketa

Atzizkiok badute beste aldaera bana ere:

esnekatai

iratzeketa

2.18. –*onem* > –*oi* & –*on*

Latinetiko atzizkiak euskarazko bi aldaera nagusi izan ditu gure hizkerotan: –*oi* eta –*on*. Lehenbizikoa da bi herrietan zabalduena eta ugariena, baina bigarrena hitz jakin batzuetan entzuten da, adineko jendearen artean bereziki:

(a)kordiona (I) / *akordeóya* (H)

kamjóna ‘kamioi’

abjóna ‘hegazkin’ (Jaitzubia eta I)

porróna ‘ontzi mota’

Eratorpenean ere entzun daiteke bigarren aldaera:

balónka ‘baloika’

2.19. –yera atzizkia

Atzizki aldaera aski zabaldua Hondarribian. Hala ere, zenbait hitzetan ez da aldaera bakarra, eta beste batzuetan ez da erabiltzen :

<i>akabayéra</i>	<i>esayéra</i>
<i>asiyéra</i>	<i>galdeyéra.</i>
<i>atayéra & ateyéra</i> 'ateera'	<i>joyéra</i> 'joera & martxa'
<i>bukayéra</i>	<i>lusayéra</i> 'luzera'

Irunen ez dut horren lekukotasun handirik jaso: Olaitzola lagunak *atéyera* eta *galdéyera* aipatu dizkit. Eta zaharragoetan badira Lopetegiren *esaierak* eta *galdeera* eta Masen *ateera* (1955).

2.20. Superlatiboaren –an aldaera

Hondarribian superlatiboaren morfemak ohiko aldaeraz gain, bokal irekia daraman beste bat ere badu:

<i>fiñana</i> 'finena'	<i>sállana</i> 'zailena'
<i>goxúana</i> 'goxoena'	<i>sárrana</i> 'zaharrena'
<i>ónanak</i> 'onena'	<i>ttikíyanak</i> 'ttikiena'

Irunen ere aldaera bizirik bada ere, Hondarribian maiztasun handiagoa duelakoan nago.

2.21. baitan inesiboa

Bonapartek topatu ez bazuen ere, Hondarribian erabiltzen da bizidunen deklinabideko –ren *baitan* inesiboko posposizioa. Bi adiera nagusi ditu gure artean:

- 'nire esku, gain': *estákit, ogéi urtétako ya, naskátwak daosté... Ta múndwa óyen báitan da wáñ?*
- 'neurekiko, neure artean': *An tumbátu ta ló, ne(r)é báitan: "Ok palisan bat emán bjar tɔja(te)k né(r)i"*

Elosegiren arabera, Bidasoa alde osoan, Ipar Euskal Herrian eta Nafarroan erabiltzen da (Uranzu, 1994: 118). *Orotariko Euskal Hiztegiaren* arabera (OEH hemendik aurrera), idatziz batez ere Ipar Euskal Herriko eta Nafarroako idazleek, Mendiburu oartzuarra tartean, erabili badute ere, Gipuzkoan ere badira aipatutako lehenbiziko adieraren adibideak.

2.22. Sinkretismoa, analogia eta sail-aldaketak adizki iragankorretan

NOR-NORK sailean NORK pluraleko lehenbiziko pertsonan berezko adizkiekin batera asko erabiltzen dira Portuan NOR-NORI-NORK saileko adizkiak, bai orainaldian eta baita iraganean ere:

<i>kantílla, orí gúk</i> estí(g)u (e)kúxi ketu	'dugu'
<i>Billéra bat e(g)ín</i> tzi(g)ún	'genuen'
<i>Gúke fundátu</i> si(g)ún eskól urá	'genuen'

Beste hondarribiarren artean ere entzun daitezke horrelakoak, baina Portuan dute maiztasun handiena.

NOR-NORI-NORK sailera ere hedatu da sinkretismoa:

<i>e(g)ín</i> tzi(g)ún déittu... déittu si(g)ún	'genion'
---	----------

NOR-NORK eta NOR-NORI-NORK sailetan berezko adizkiez gain, ohikoa da herriotan bestelako adizkiak erabiltzea.

Esate baterako, NOR-NORK saileko adizkiek Irunen eta Jaizubian hobetoxe iraun badute ere, NOR bigarren pertsonari dagokionean NORI modura hartu ohi da orainaldian:

ekúxi disú ‘ikusi zaitu’

emán djet kótɣjan ‘eraman haut’

Bordariren lekukotasunak (1981: 300) adierazten digu Hondarribian behintzat XX. mendean asko zabaldu direla:

Múñetaraño sartúak ttugú hondarrabitárrak: "Ikusi diot, zuri ikusi, esan nau ta olakuak"

Iraganean pertsona gehiagotara hedatu da joera.

Eta NOR-NORK adizkiak erabiltzen dira NOR-NORI-NORK sailean. Adibidez, orainaldian NORI 1. pertsona denean gertatzen da. Zabalduenak singularreko adizkiak dira; pluralekoak, berriz, Irunen eta Hondarribiko baserri-auzoetan jaso ketu dira batez ere:

disgústwa emán nak ‘didak’

alkándora berriya erósi gattú ‘digu’

Iraganean ere badira tankera honetakoak:

nawén ‘zidan’

nakén ‘hidan’

Hondarribiko portuar jendeari, gainera, beste gizataldeetako lagunei baino maizago entzuten zaizkie analogiaz sortutako adizki berriak:

órdwan be(g)ís bjár tɣen e, (...), (e)sa(g)útu bjár **tzusún**

‘zenuen’

tána, tanátu, tanátu déitɣe(n) **njo(g)ún**

‘genion’

Gabóna bátɣwek án pasátu **nittugún**, *Dákarren... osó óndo pasátu* **genún**

‘genituen’

kontrabándwa pasátɣen **tzisjan**

‘zenuten’

Guk **banúgun** [‘genuen’]. *Jan* **núgun**. *Zuk esan* **zuzún**

‘zenuen’ (Artola 1981: 301)

2.23. NOR-NORI saileko berezko adizkien galera

Bi hizkerotan nabarmena da NOR-NORI-NORK eta NOR-NORK tankerako adizkiak erabiltzeko joera. Lehenengo sailekoak batez ere Hondarribian erabiltzen dira, eta bigarrenekoak Irunen (ikus Yrizar 1992):

<i>zait</i>		<i>zaizkit</i>		<i>zitzaidan</i>	
H	I	H	I	H	I
nau	nau	na(u)zki, naute	na(u)zki, naute	zian	zian
dio	dio	ttio, diote	ttio	zion	zion
digu	gattu	tti(g)u	gattu	zigun, nigun	gattuen
dizu	zattu	ttizu, dizute	zattu	zizun	zattuen
dizia	zaittuste	ttizia	zaittuste	zizian	zaittusten
diote	diote	ttiozte	ddiote	zioten	zioten

Hala ere, NOR-NORI saileko berezko adizkiak ere entzun daitezke: Jaizubian ez dira batere arrotzak, adibidez, eta beste auzoetan hirugarren pertsonako adizkiak ere entzun daitezke.

2.24. Aditz laguntzailearen iraganeko (t)zi > (t)xi-

Portuar zenbaiti jaso da honako ezaugarri hau, iraganeko 3. pertsonako *xi-* morfema sabaikari modura ebakitzen da. Zehazteko dago bilakaera honen hedadura:

Urrútja sér(a) óyek kamjóna(k) **xuxtén** ‘zituzten’

bí kofradí (i)n txuxtén ‘zituzten’

Joxemjél Iridój, Mintzíná déjtze(n) xjoté(n) ‘zioten’

Májña (b)ate(r)i gosía kentzén txjotén ‘zioten’

Sartú xjatén La Sállen ‘zidaten’ (‘ninduten’)

Eta NOR sailera ere hedatu da, bakanago bada ere:

sárrak ibiltze(n) xjé(n) ‘ziren’

2.25. –tt- pluralgilearen aldaera NOR-NORI-NORK sailean

Hondarribian -it- pluralgilea erabiltzen da:

ekárri nittjón ‘nizkion’

emán ttjót ‘dizkiot’

Irunen ere entzuten da, baina -zki- morfema gaientzen ari da. Yrizarren Bidasoako berriemaileak hala adierazi zuen (1992: 385). Aipatutako aldaera Irunen bi berriemaileri bakarrik jaso diet: Bidasoako berriemaile berari eta Kateko beste bati.

2.26. –tt- pluralgilearen aldaera NOR-NORK saileko hiketan

Ohikoa da hiketan NOR-NORK erako adizkietan:

bjáli ttjét ‘ditiat’

emán nittikén ‘nitian’

2.27. ttire ‘dira’ analogikoa

IZAN aditzaren orainaldiko 3. pertsonara ere zabaldu da aditz iragankorretako *dit-* > *tti-* ebakera, eta hiztun portuarren artean txoil errotuta dago:

wán ttjén aparátu(e)kin ‘diren’

*wán sonda**k** battire* eúnda estáki(t) senbát, berreún métro i(g)wál artzén ttisuténak ‘dira’

Wán ttiré bosteún métro artzén dwénak [duten sondak] ‘dira’

2.28. nisen ‘nintzen’, yisen ‘hintzen’

IZAN aditzaren iraganeko adizkiak 1. eta 2. pertsonetan txistukariaren afrikaziorik gabe ebakitzen dira:

orí urté askó da, miño ni mutí(l) koskórra niséla ‘nintzela’

ín nisén píxkat nerbjóstu ‘nintzen’

sértara etórri yiséen? ‘hintzen’

Eta iraganeko adizkiak dira, hain xuxen, hizkera hauetan orainaldikoen aldaerak menderakuntzan: *nisén* ‘naizen’ *niséla* ‘naizela’...

2.29. zuken & zunen hikako adizkiak

XX. mendearen hasieraz geroztik gaur egunera arte, gutxienez, jasota dago Hondarribian tankera honetako adizkien erabilera, eta bereizketa nabarmena gertatzen da Irungo hizkerarekin alderatuz gero:

Hondarribia	Irun	Euskara batua
<i>zūken</i>	<i>yuen</i>	‘zuan’ & ‘huen’
<i>zūnen</i>	<i>yunen</i>	‘zunan’ & ‘huen’
<i>zittuken</i>	<i>ttuen</i>	‘zituan’ & ‘hituen’
<i>zittunen</i>	<i>ttunen & ttuen</i>	‘zitunan’ & ‘hituen’

Oharmena ere bat heldu da horretan: Olaberria auzoko Antonio Martiarena irundarraren iduriz, *zūken* Hondarribikoa da, ez Irungoa. Hala ere, Irunen ere entzuten da, baina hondarribiarren eraginez: bere anaia batek erabiltzen du, hondarribiarrekin lanean aritua delako, nonbait. Neronek ere jaso du Bidasoa auzoan lekukotasunen bat.

Jaitzubiaren tokia zehazteko datu gutxi izanagatik, Irunekin doa ezaugarri honetan ere:

*amón(a) bat án pásátzen aj **yun** ta* ‘zuan’

2.30. NOR-NORI-NORK saileko adizkien hiketa: *nioken & nionen*

Adizki alokutiboak sortzeko *-k-* eta *-n-* morfemak txertatzen dira errejistro neutroko adizkietan:

esán njokén ‘nioan’

2.31. Adizki trinkoen urritasuna

Adizki trinko gutxi erabiltzen da Hondarribian. Azkuek jaso zuenarekin bat heldu da egungo hiztunen erabilera. Maiztasunaren arabera, halako sailkapen moduko bat era liteke:

- *Izan* eta *ukan* dira ugariak. Azken honen adizkiak erabiltzen dira *eduki*-koen ordez, Bährren arabera, gutxienez, XX. mendearen hasieraz geroztik.
- *Jakin* eta *egon* ugari samarrak dira. Azken honetan berezko adizkien ordez askotan erabiltzen dira *izan*-en adizkiak. Eta *jakin* aditzean perifrastikoak entzuten dira trinkoen ordez:

*Bai, **jakin** tzuten* ‘bazekiten’

*Jangóikwa(k) béra(k) **jakin** du bakarra* ‘daki’

*bérak erakútzj sigún kántak, léngo kánta sárrak **jakin** tzigúnak* ‘genekizkienak’

***Jakin** dizien bezala alderdi honetan hamar isla ttuk...* ‘dakizue’ (Lazkanotegi 1991: 6)

- *Joan* gutxiago erabiltzen da. Are gutxiago *etorri* eta *ibili*, hauetan *-ki* atzizkiaren bidezko perifrastikoek maiztasun handia dute, eta, gainera, *heldu* aditza erabiltzen da *etorri* aditzaren ordez.
- *Eduki* ez da ia erabiltzen Hondarribiko eremu gehienean. Jaitzubian eta Irunen bai, ordea. *Eraman*-en lekukotasunik ez du jaso, Jaitzubian izan ezik. Eta *ekarri*-ren adizkirik Jaitzubian ere ez.

Eremuak gogoan hartuta, hortaz, Hondarribiko auzo gehienetan adizki trinko gutxi erabiltzen dira, eta Jaitzubian eta Irunen gehixeago.

2.32. *-a-* nagusi iraganeko trinkoetan

Hizkera hauetan adizki trinkoak gutxi erabiltzen direla adierazi da arestian. Baina urritasunaren baitan *-a-* gehiago ebakitzen da *-e-* baino. Hala ere, ez dirudi aditz guztietan maiztasun bera duenik. Nire datuak eta Alzola 1994 kontuan harturik ugarienetik urrienera halako gradazioa finka liteke:

1. egon	2. ibili	3. eduki	4. jakin
<i>yanguen</i> ‘hengoen’	<i>nabillen</i> ‘nenbilen’	<i>nakan</i> ‘neukan’	<i>zakēyen</i> ‘zekien’
<i>zagon</i> ‘zegoen’	<i>zabillen</i> ‘zebilen’	<i>zaukan</i> ‘zeukan’	<i>zakitten</i> ‘zekiten’
<i>zanden</i> ‘zeunden’	<i>ganbiltzan</i> ‘genbiltzan’	<i>zauzkan</i> ‘zeuzkan’	
<i>zagozten</i> ‘zeuden’	<i>zabiltzan</i> & <i>zabiltzaten</i> ‘zebiltzan’		

2.33. *nijoa*

Hondarribian eta Irunen ohikoak dira *joan* aditzean *nijoa* tankerako adizkiak:

dijwasté ‘doaz’

sijwán ‘zihoan’

2.34. *–zia* atzizkia

XVIII. mendeko Salazar erretoreaz geroztik Hondarribiko hizkeraren ezaugarri nabarmenetako bat da pluraleko bigarren pertsonaren *–zia* aditz atzizkiaren aldaera (*–zue*):

gustátu disjá ‘zaizue’

esántzja ‘esazue’

nabádusja ‘nahi baduzue’

jótzen dusjé ‘duzue’

Bi aldaera hauetatik [sja] maizago entzuten da [sje] baino.

Portukotzat jo izan bada ere, gaur egun Hondarribiko eremu gehienez entzuten da. Jaitzubian, ordea, lekukotasun bakanen bat jaso dudana arren, *–zue* aldaera da nagusi:

barkázwe ‘barka ezazue’

zwék espánazwe néj píxkat errépetatzēn ‘nauzue’

Hala ere, Portuan izan ezik beste gaineko auzo eta taldeetan *–zute* aldaera ere entzun daiteke.

Irunen, aldiz, ez da Hondarribiko aldaera nagusia entzuten; bai, ordea, beste biak. Yrizarren lekukotasunean (1992), adibidez, *–zute* ugariagoa da *–zue* baino. Hala ere, ez dago auzoen araberrako banaketa zehatzik egiterik.

Hiztunen oharrenaren aldetik, *–zia* aldaera Hondarribikotzat jotzeaz gainera, halako prestigio-ezarekin lotuta zegoen Azkueren garaikotz.

Hedadura zabalagoari begira, ekialdeko ezaugarria da bilakaera hau: bada *–zie* Nafarroan – Ultzama-Atetz lerrotik ekialdera– eta Ipar Euskal Herrian –Lapurdikotik ekialdetik Zuberoara–. Ezaugarri honetan, *–ketu* atzizkiarekin gertatzen den bezala, Hondarribiak badu lotura ekialderagoko hizkerekin eta Irunek ez.

2.35. 2. pertsona singularreko *y-* aurizkia

Azkuez geroztik hizkeron eta Oiartzungoaren nafar isuria aldarrikatzeko ezaugarrietako bat bizi-bizirik dago gaur egun:

bisí yáís? ‘haiz?’

yabil ‘habil’

Bilakaeraren jatorria gorabehera *–/i + bokala/* ingurunean gertatutako epentesia dirudi, adizki laguntzaileetan eta trinkoetan erabiltzen da bi hizkerotan, nahiz eta gorago aipatu denez (ikus *zukeen* & *zunen* ezaugarria), Jaitzubian eta Irunen adizki gehiagotan ageri den.

2.36. *–te* atzizkia

Erdialdeko hainbat hizkeraren antzera–*te* morfema erabiltzen da bi hizkerotan pluraleko 3. pertsona adierazteko:

esán dute

emán diote

Eta hau bera ageri da NORI ‘haiei’ren morfeman, Gipuzkoako ipar ekialdetik eguzki aldera bezala:

esán njotén ‘nien’

gustátzen djoté ‘zaie’

Hala ere, sinkretismoa ere bizi-bizia denez, barra-barra erabiltzen dute hiztunek singularrari dagokion morfema:

*Ník... mérito géyo emáten **djot** dénbo báteko gisón sárraki*

2.37. –z- pluraleko morfema *izan* eta *egon* aditzetan

Hondarribiko eta Irungo hizkeretan arrunta da morfema bi aditzotan:

sasté ‘zarete’

dagosté ‘daude’

siñestén ‘zineten’

gaudesela ‘geundela’

2.38. *jartú* pleonastikoa

Hondarribian eta Irunen ohikoak diren *egondu*, *izandu* eta *xinistatu* partizipio analogikoez gain, Portuan bada *jartu* aldaera:

*níri **jartú** sján* ‘ni jarri ninduen’

*sárdatan tʒukén federaʒýwak jenerál **jartúa** ottúr(a) orí* ‘jarria’

*arráyan mobimjéntwak (eg)ítten dik kolóri orí úrjan **jartúazi*** ‘jarrarazi’

2.39. Aspektu etorkizuna: –go atzizkia

Geroaldia adierazteko –*ko* morfema erabiltzen da, baita –*n-z* bukatutako partizipioekin ere, erdialdeko eta mendebaleko hizkeretan gertatzen den bezalaxe:

emángo

esángo

2.40. *ketu* aditz atzizkia

Ohitura adierazteko eta aspektu burutua areagotzeko partizipioari lotzen zaion *ketu* atzizkia ugari erabiltzen da Hondarribian, eta hauxe da, hain zuzen ere, gaur egungo datuen arabera, Irungo hizkeratik bereizteko ager daitekeen ezaugarri nabarmenetako bat, Irunen *izandu* erabiltzen baita:

*ní (i)bílli **kétu** najs diskusýwa(n) i(r)undárrakin.*

*Boca Juniors ta ník ikúxi **ketu** ttut ór*

*Miño frúta baj, frúta askó **íñ izándu** da.*

*Órti(k) mendítik gwé átta **jwán isándu** da astúakin.*

Atzizkia Hondarribitik kanpo ere erabilia da: Bidasoaldean Sunbillara bitarte, gutxienez, jaso da eta Goizuetan ere bada horren arrastorik. Aipatzeko modukoa gertatzen da, hortaz, Irunen lekukotasunik ez jasotzea.

2.41. –ki aditz atzizkia

Bi hizkerotan ageri da *-ki* atzizkia. Honako aditz hauekin ager daiteke: *ari izan, biñi izan, egon, ekarri, eraman, etorri & heldu, ibili, izan, joan*. Bi modutan usatzen da:

1. Trinkoen ordezeko adizki perifrastikoak osatzeko:

emáki dugu ‘daramagu’

ibílki ttuk ‘zabiltzak’

eztú ekárki ‘dakar’

jwaki diré ‘doaz’

2. Hanpatzailea:

deus (i)záki éz ta emán in bjartzén [pártia]

patxára éerrian egóki bai eta bitártjan grúak emán kótzja

Frantxíxka áurreko aldian bisíki ta esta konturátu re

Argitu beharrekoa da, hala ere, Irunen nolako maiztasuna duen lehenbiziko erabilerak. Izan ere, Olaberria auzoko adineko hiztun baten arabera tankera horretako adizkiak Hondarribian erabiltzen baitira. Auzo bereko beste hiztun gazteago baten iduriz, berriz, gurasoak bertakoak izanik, bietako bati bakarrik entzuten zizkion horrelakoak.

2.42. *-u-* erroa *edun* aditzean

Hauxe da eguneroko hizketan erabiltzen diren adizkien erroa. Hala ere, hainbat hiztunek egoera formaletan hizketa maila jasoagoa egin nahi izaten dutenean aldatzen dituzten ezaugarri nabarmenetako bat izan ohi da, *-e-* erroko adizkiak erabiltzera jotzen dute.

2.43. *-e-* erroa *izan* aditzean ugariago

XX. mende hasieran hala ez bazen ere, pluraleko lehenengo eta bigarren pertsonetan *-e-* erroa gaur egun ugariagoa da *-a-* erroa baino. Adizki guztietan ez du banaketa bera, ordea, eta esku artean ditudan datuen arabera Hondarribian *-a-* gehiago erabiltzen da Irunen baino:

<i>gara</i>		<i>zara</i>		<i>zarete</i>	
Hondarribia	Irun	Hondarribia	Irun	Hondarribia	Irun
<i>gera & gea</i> nagusi	<i>gea & gera</i>	<i>sera</i> nagusi	<i>zea & zera</i>	<i>sate & saste</i>	<i>zeate</i> nagusi
<i>gara</i> Portuan	<i>gara</i>	<i>sara</i> Portuan			<i>zate</i> (Alzola 1994)
<i>ga</i> Jaitzubian	(bakarra Alzola 1994)	<i>sa</i> Jaitzubian			<i>zazte & zete</i>

2.44. *izan*-en singularreko 3. pertsonan *-e*

Orainaldiko *da* adizkiak menderagailuak hartzen dituenean *de-* bihurtzen da bi hizkerotan. Eta iraganean *zela* dugu.

2.45. NOR-NORK saileko adizkietan *-au-* & *-a-* erroak

Erroen txandakatzea gertatzen da NOR-NORK saileko orainaldiko adizkietan, erdialdeko euskalkian bezala:

enak *entendittua* ‘nauk’ (alokutiboa)

ekárri *nauté*

ekúxi *nasú* ‘nauzu’

eldú *nauzki* ‘datozkit’

2.46. *goa & fas* aginterako adizkiak

Joan aditzaren aginteran singularreko 2. pertsonan honako aldaera epentesidun hau erabiltzen da:

óbe duk jwán e, gwá

Gwá granáda~~k~~ até(ra)tžera!

Hondarribian, gainera indikatiboko orainaldian ere erabiltzen da:

Nóra gwá?

Eta bi hizkeretan entzuten dira aginterako beste aldaera analogiko hauek:

jwá & fwá & fa ‘hoa’

jwáste & fwáste & fáste ‘zoazte’

jwás & fas ‘zoaz’

2.47. Aditzoina

Bi herrietan erabiltzen da aditzoina, nahiz eta zenbaitetan ez diren ondo bereizten partizipioaren eta aditzoinaren esparruak:

(e)kátžan ‘ekar ezan’

pentžásu ‘pentsa ezazu’

ikástak ‘ikas ezak’

sáltžu & saldúžu ‘sal ezazu’

2.48. Partizipioa + *-a* eta *emanta & eginta*

Erdialdeko beste zenbait hizkeratan baino maiztasun handiagoa du partizipioak artikulatuaren laguntzarekin. Nabarmena da, behintzat, partizipioa + *-ta* egitura baino ugariagoa dela. Azken egitura honetan *-ta* atzizkia zuzenean erantsi ohi zaio bestelako soinu-egokitzapenik gabe:

egínta & ínta ‘eginda’

emánta ‘emanda’

2.49. *egin* indargarria

Asko erabiltzen dute hiztunek *egin* indargarri modura, eta ahozketasunean gertatu ohi den moduan elkarrizketetan maiz ageri da aditz nagusia eskuinerago:

Gérra ondúan gosía gonún emén, eta emén errótak ín tžittustén itxí vs. Gérra ondúan itxí sittustén errótak, lénogo es.

2.50. *posible izan* perifrasia

Ahalerako berezko adizkien agerraldiak urriak dira Hondarribian eta Irunen, horien ordeztu perifrasiak erabiltzen da. *Posible izan* da perifrasi nagusia, eta *ahal izan* ere erabiltzen da, baina aditz nagusi modura bakarrik, ez beste aditz baten laguntzaile modura:

posíble dík itžáswan kálma (i)zátja miño arrókatan ezátja amwítžak

etzuen posíble jan

aber posíble nun orá bizíklétan e(r)áman Ondárbira

Ikuskizun dago ahalerazko adizkien maiztasunaren arabera bereizketarik egin litekeen, baina itxuren arabera Portuan eta Hondarribian, oro har, zailago da berezko adizkiak topatzea Irunen baino.

2.51. Galderetako *a/* behar ez

Bai ez erako galderak osatzeko *al* galdegilea ez da beharrezkoa Hondarribiko eta Irungo hizkeretan, eta iduri du maiztasun aldetik halako gradazio bat finka litekeela erabilerari dagokionez: Irunen eta Jaitzubian ugari samar erabiltzen da, Hondarribiko beste auzoetan eta Klean gutxiago, eta Portuan gutxien edo ia batere ez.

2.52. *edo* juntagailu hautakaria

Juntaduran *edo* (*ero* & *ro* & *o*) da perpaus hautakariak elkartzeko juntagailu bakarra, *ala* arrotz gertatzen da:

Bítatik séin nai dusú: bérđja ro oríya?

2.53. *benik* emendiozko lokailua

Emendiozko lokailuen artean *berik* ‘bederik’ ezaguna da hizkerotan, eta baita horren aldaera dirudien *benik* ere. Portuan erabiltzen da:

*Amá, ni(ri) déndan **bénik** ekánasu* [‘ekar ie zadazu’] *lána*

*Esperántza bat emáteko **bénikan**, béste irú o lán illebéte*

Argitzeko dago, dena den, beste gizataldeek zenbat erabiltzen duten. Irungo Behobian aditua dut eta Holmerrek Hondarribikotzat eman zuen hiztegian eta jaso du, gutxienez, testu batean.

2.54. Erlatibozko eta kausa perpausetan (*balin*) *ba-* aldaera

Erlatibozko eta kausazko perpausak egiteko Irunen eta Hondarribian asko usatzen da *bait-* menderagailua. Portuan, (*balin*) *ba-* aldaera entzuten da:

- *Altzáko pasátu ta segíttvan bílla aundí bat, sakúr bátzu(k) **balin** **bádje*** ‘baitira’
erlatibozkoa
- *Nóla itxé ttikíyurá, nóla da áurres áurres Kálle San Pédrón, áurres áurres ítten **bádu** kamíywak* ‘baitu’ erlatibozkoa
- *Joxe Antonio Xusperregi, kalitárra, abogádwa da, (estu)su esa(g)útzen? Antjójodun bat, kapitán sérakin fátén **báda...*** ‘baita’ erlatibozkoa
- *biño áyek ekúx(i)ko ttusú pálo mutúrřjan bí gisón i(g)wál txútik e, áyek aparátwa(k) battúste sú(k) biñ(o) óbjak, biñon be(g)ýyak ere askó ítten **bádu*** ‘baitu’ kausazkoa

2.55. Perpaus osagarrietako *-enik* menderagailua

Aditz nagusia ezezkoa denean, perpaus osagarria *-enik* menderagailuarekin egin ohi da:

*atéra sénjan orí nexkás jantzíya, ník **enékin** ítřik ere fán bar **tzwénik***

2.56. Perpaus osagarrietako *-en* menderagailua

uste izan aditzaren edo *ustez* adizlagunaren osagarria eratzeke *-en* menderagailua erabil daiteke:

*estút usté itxiák iñak **dirén** ór, usté dut orí bakárrik **dagón** itxi orí*

Ez da menderagailu nagusia, ordea, *-ela* gehiago erabiltzen da.

2.57. *aski izan* + perpaus osagarria

Aski izenondoaren mailakatzaila edo aditzondoa *izan* aditzarekin erabil daiteke. Osagarri aditz izena erabili ohi da:

Zúk naj izátja bakárre (e)re ez eztá askí níe e(re) emáteko bear dut izán

Askí dusú seuník íttia!

2.58. –zkoan denborazko menderagailua

Aldiberetasuna adierazteko denborazko perpausetan –zkoan atzizkia erantsi ohi zaie aditz izenei eta aditzondoei:

aurtén, wañ onó(n)tz etórtzeskwan, irwéjtairú pesétan pa(g)átzen xjoté(n) kíhwa ‘etortzerakoan’

sókakin bóta béra ta, géro góttiskwan bátek bildú ála béstjak braseátu sénba(t) brása sjén ta ‘goitikoan’

2.59. alik eta... bitarte denborazko menderagailua

Hondarribian *noiz arte* galderari erantzuten dioten denborazko perpausak eratzeko asko usatzen da:

ta martínak to, tipátu bértan kwadrillaka t(a) an e(g)óngo dírelá, alik eta berriř ere illúndu bitárte, alik eta altxátu bitárte arráya berriř ere

Muga adlatiboaren atzizkia ere jaso dezake:

Eta an eondu nitzen alik eta neskámea atzamán bitarteño Let & Or

Hala ere, azken atzizki hau ez dut bera bakarrik entzun denborazko perpausetan, Alzolak Irunen jaso zuen bezala, adibidez (1994: 13):

Jangoikuak emantzíyon penitentzíya mundua deíño alaxen segitzeko

2.60. –elik(an) denbora eta modu perpausetan

Bi herrietan erabiltzen da –elarik menderagailuaren aldaera. Hala ere, -ela aldaerarekin alderatuz gero, azken hau ugariagoa da. Ez dirudi, gainera, –elik aldaerak Portuan maiztasun handirik duenik:

gastía sélík kárro bat pása sjón beláunan gáintik

3. Lexikoa

3.1. Aldaera lexikoak

3.1.1. Portuko hizkeraren aldaera lexikoak

1. *antzi* ‘ahantzi’: Aldaera hau *astu*-rekin batera erabiltzen da. Azkuek eta Holmerrek jaso eta Bordarik erabilia da. Gure hizkerotan batez ere Portuan entzuten da, baina Irunen Masen hiztegian ageri da eta neronek ere jaso izan dut:

Niri antzi (i)ttēn tʒianen. Niri antzi itten tʒian Let & Or

Antzi naw berris e(re) Irun, Meaka

2. *babe* ‘gabe’
3. *bajera* ‘baxera’: Mitxelenak *Fonética Histórica Vascan* Errenteriako *bajera* aldaera *bachère* gaskoitik mailegatutzat emana. Portuan jaso dut.
4. *bajore* ‘bapore, itsasontzi-mota’: *bapore* & *bafore* aldaerak ere erabili arren, haxe da nagusi Portuan.
5. *baxpa(d)are* ‘badaezpada ere’ eta *portzikaso* (cf. gazt. ‘por si acaso’), azken hau Irunen ere jaso.
6. *betiro* denbora aditzondoa: Hondarribian eta Irunen *beti* aldaera erabiltzen da auzo guztietan. Portuan horrekin batera *betiro* aldaera erabiltzen da. Zaila da bi aldaerotatik zeinek duen maiztasun handiagoa zehazten. Hiztun portuar bati egindako grabazioan parean erabili zituen (*beti* –15 agerraldi- / *betiro* –13 agerraldi-):

b(ad)akisu betíro Biskáyan, askótan, géyanatan Bermión ta ójtan

betíro éstula (i)ʒáten arráyak arrába

7. *bisin* ‘bezain’
8. *gañikera* ‘gainera’: **Gañikera** (*onela esaten dute portuarrak nere errian*) Bordari 1981 eta 1982.
9. *gurena* ‘gurea’: Bordariren lekukotasunaz gain (1981: 301: *Hau, zuréna da, hau guréna*), etxe-izena gaur egun. Ez dakit horren zabaldua ote den marinel-jendearen artean.
10. *gusti* ‘guzti’: bi hizkeretan erabiltzen dira *guzi* eta *guzti* aldaerak. Hala ere, azken hau oso gutxi Irunen; Hondarribian, aldiz, nagusi da, eta maiztasun handiena Portuan du. *Let & Or* corpusean, ordea, ez da hala.
11. *irubasi* ‘irabazi’: Portuan bakarrik jaso.
12. *itzuri* ‘itzuri’: Portukoa bakarrik ez bada ere, maiztasun handiena bertan du, *itzuri fan* modura erabiltzen da batez ere:

korrika itzuri fanaken deuz esan gabe Lazkanotegi 2001

13. *-ka* atzizkiaren erabilera pleonastikoa modu aditzondoak sortzeko: *begiraka, kantárika, kontárika*.
14. *kañibel* ‘kanabera’: aldaera gehiago izan arren, Portuan bustidurarekin entzuten da.
15. *ko(r)opillo* ‘korapilo’
16. *mixi* ‘lehenbizi’: hiztunen oharrenaren aldetik portuarren ezaugarri nabarmenenetako bat: bat heldu da honetan Lekuona anai-arrebek emandako erantzuna, adibidez, Bordariren lekukotasunarekin (1981). *Melexi* aldaera ere entzun ohi da.

17. *niri* pertsona izenordainaren datiboa: Hondarribian eta Irunen hedatuagoa den *neri* aldaerarekin batera, portuar jendeak *niri* erabiltzen du:

*árk emáten nau **níri** présiýwa*

***níri** tokátu sittán urtí urá*

Ez da, ordea, deklinabidearen beste kasuetara zabaldu:

***neré** oponíýwa*

18. *noskero* & *noskargero* 'honezkero, gaurgero' Let & Or corpusean jaso da bi aditzondoak gurutzatuta sortua dirudien bigarren aldaera; lehenbizikoa, berriz, neronek jaso da.

19. *obetiyo* aditzondoaren aldaera: Hondarribian ohikoak diren *obéto(go)* 'hobeto' eta *ókíyo(go)* 'hobekiago' aldaerarekin batera, marinel jendeak bien nahasketatik sortua dirudien *ótiyo* 'hobetiago' aldaera berria erabili ketu du:

*Pwes, wáñ nik **ótiyo** atzámáten dut* [Hondarribia]

*Eta wáñ mariñéla pwes **ótiyogo**.*

20. *omen* 'hemen': Portuan ohiko aldaera disimilatua, beste hiztun hondarribiarren artean ere jaso daiteke lekukotasunen bat.

21. *oriyek* eta *urayek* erakusle pluralak Portuan bakarrik entzuten dira:

***Oríyeken** koñá(d)wa sen*

*Gú, es pentzátu e, (...), **uráye(k)** bisin líxto es gára gu e.*

Ez dira aldaera bakarrak, *óyek* eta *áyek* ere entzun baitiezazkiokegu hiztun portuar berari. Irunen XX. mendearen hasieran ere erabiliko ote ziren? Lopetegi bertsolariaren lekukotasun idatziaren arabera, bai, behintzat:

*borbontarrak nagusi emen, / gure Fuero ta lege ederrak / **urayek** kendu zituzten*

*karlist' **oriyek** deseo asko / bañon logratu eziñ / **oyen** indarrak ez dira txarrak*

22. *txalfo* 'salbo, libre': *txafo* aldaera ere badu (Mendizabal 1991).

3.1.2. Hondarribiko hizkeraren aldaera lexikoak

Bi hizkerak hobeto bereizteko bilaketa zehatzagoa egin beharko litzatekeen arren, hona Hondarribian ohikoak diren zenbait aldaera. Aldaeron eremua ez dator beti bat, eta hitz-sorta osatu beharko delakoan banago ere, har bedi abiaburu modura.

Hondarribiko eta Irungo hizkeren arteko aldea hitz pare bat hartuta egin liteke:

Hondarribia	Irun eta Jaitzubia	Euskara batua
<i>maidíya</i> & <i>maidíña</i>	<i>amántxiya</i>	amabitxi
<i>paidíya</i> & <i>paidíña</i>	<i>atántxiya</i>	aitabitxi

Hondarribiko aldaera nagusiak gaskoitik datoz (Palay s.v. *payrí* 'Parrain; usité aussi pour grand-père' eta s.v. *mayrie* 'Marraine'), eta OEHn Gipuzkoako Beterrian eta Gipuzkoako eta Bortzirietako goinafarreraz jaso dira horien lekukotasunak. Irunen ez dago halakorik, ordea. Baina bertako aldaerek balio digute Jaitzubiko hizkerak Irungoarekin duen lotura berriz ere adierazteko. Hiztunen oiharmenean, gainera, bizirik dago bereizketa, Florentxio Arrietak aski argi adierazi zidanez.

Hona, hortaz, behin-behineko aldaera-sorta:

1. *ainara* ‘enara’
2. *alisikan* & *aleis* ‘alegiaz’ (Irunen cf. Mas 1955 s.v. *alegniya*)
3. *anbeste* ‘hainbeste’ & *onbeste* ‘horrenbeste’: diptongorik gabeak Hondarribian jaso ditut, ez Irunen.
4. *atelarte* ‘aterrune’
5. *atxaki* ‘aitzakia’
6. *autxiki* ‘ausiki’
7. *axitegi* ‘hazitegi’
8. *beñepein* ‘behinik behin’: Irunen hedatuagoa da *bénpin* aldaera. Eta Jaitzubian?
9. *betesal* ‘betazal’ & ‘betilea’
10. *bigar* ‘bihar’: beste aldaerekin batera.
11. *birexi* ‘bereizi’
12. *daldariko* ‘dardara’
13. *errelojo* ‘erloju’
14. *errezun* ‘eraztun’
15. *eskisal* ‘azazkal’: Bonapartez geroztik jaso, cf. Irungo *azazkala* & *azkazala* & *azkazkala* aldaerak (Mas 1955)
16. *esterrat* & *estarrat* ‘estrata’
17. *futeak* ‘suziriak’
18. *ibaki* ‘ebaki’
19. *idortzi* ‘igurtzi’
20. *ijoldi* ‘uholde’: Jaitzubian *ejóla* eta Irunen *ueldia* jaso ditut.
21. *ikasi* ‘jakin’
22. *irikin* ‘irakin’
23. *jítaya* ‘igitaia’: Jaitzubian *igítia* ere jaso dut. Irunen Elosegik *iritiya* (Uranzu 1994) eta Elena Olaitzola lagunak *i(g)ítiya* (ahoz esana).
24. *jolas* ‘hitz’: Masek *jolasa* Irungo *armoniya* ‘conversación’ hitzaren sinonimotzat eskaini zuen.
25. *kantto* ‘txoko, gordeleku’
26. *kañuto* ‘iturri, txorrota’
27. *kapelu* ‘boina’
28. *kumun* ‘komuna’
29. *mendariya* ‘askaria’ & *mendáittu* ‘askaldu’.
30. *napur* ‘lapur’
31. *non*: aldaera bakarra dirudi Portuan eta Akartegin, beste auzoetan eta Irunen *nun* ere erabiltzen da, eta azken hau Irunen
- ugarixeago Hondarribian baino.
32. *pallako* ‘balaku’
33. *pitxindor* ‘betxindor, bekatxo’
34. *ple-ple* ‘blai-blai’
35. *portugar* ‘portuar’: ez da aldaera bakarra, baina maiz entzuten da.
36. *potixa* ‘potoa, ontzia’
37. *prexega* ‘paraguayo, muxikaren antzeko fruta’
38. *progu* ‘entierro’
39. *saiskitik* & *saskitik* ‘jatorriz, etorkiz’
40. *sati-sati egin* ‘zati-zati egin, xehatu’
41. *sipirtin* ‘zipriztin’
42. *txarranpiya* ‘txarranpina, elgorria’: cf. *charrampic* & *charrampi* gaskoiak (Palay).
43. *uker* ‘oker’
44. *urrikaldu* ‘urrikaldu’ & *urrikittu* ‘urrikitu’
45. *xianbrera* ‘fianbrera’: Irunen *xinbrera* (Olaitzola); cf. Orioko *xiambreira* (Iturain & Loidi 1995: 183)
46. *sapai* ‘sabai’

3.1.3. Hondarribiko eta Irungo hizkeren aldaera lexikoak

1. *aba* ‘aho’
2. *aipatu* & *aittatu*, azken hau gutxixeago.
3. *aizgna* ‘haize hego’
4. *alkar*. *elkar* baino gehiago erabiltzen da.
5. *amaika*
6. *antxur* ‘aitzur’: Irunen *aitzur* eta *atxur* ere jaso ditut.
7. *antzara*

8. *apaiɜ*
9. *arrantɜ* ‘arrautza’
10. *asnase* & *asnasi*
‘arnasa’
11. *attatto*
12. *bakotxa*
13. *barkatu*
14. *barren* & *barru*, azken
hau apalago.
15. *belarri*
16. *beldur*: *bildur* baino
gehiago erabiltzen da.
17. *beste*
18. *beti* & *gotti*: *bera* eta
gora ere erabiltzen
dira.
19. *bixki* ‘biki’
20. *borroka*
21. *bulkatu* ‘bultzatu’
22. *burni* ‘burdina’
23. *ēju* ‘oihu’
24. *erantzɜ* ‘erantzi’
25. *erriyo* & *irriyo* ‘ibai’
26. *esan*
27. *eskapo* ‘ihes’
28. *eskatu* ‘askatu’
29. *eskumutur*
30. *eskuñ*: *eskubi* batez ere
gazteen artean.
31. *esne*
32. *este* ‘heste’
33. *etzan*
34. *enli*
35. *enskara* & *enskera* &
uskara: ordena
horretan gehien
erabiltzen denetik
gutxienera.
36. *far* ‘barre’
37. *fauxa* ‘hirusta mota,
pagotxa’:
frantsetetiko
mailegua (cf. FHV
farouch(e))
Mitxelenaaren arabera.
Irungo gaztelaniaz
‘diru asko’
adierazteko ere
erabili izan da; ez,
ordea ‘suerte ona’
adierazteko (Uranzu
1994). Beste aldaerak
Lapurdin eta
Zuberoan (OEH).
38. *gaiendu* ‘gailendu’
39. *Gaiskibel* ‘Jaizkibel’:
aldaera bakarra ez
bada ere, hala entzun
daiteke bi hizkeretan.
40. *Gaitzubiya* ‘Jaitzubia’:
Hondarribian aldaera
hedatuena.
41. *galdetu* ‘eskatu’
42. *gazta*
43. *gereɜ*
44. *giltzurdiñ* ‘giltzurrun’
45. *girixi* ‘geriza’: eta *girix-*
portua Lopetegi
irundarrak.
46. *gorputɜ*
47. *gottinai* ‘goragale’
48. *gurutɜ*
49. *gutxi*
50. *idurittu* ‘iruditu’:
iruditu ere entzun
daiteke, batez ere
Irunen.
51. *igo* & *ijo* ‘igo’
52. *iguñ* ‘higuin’
53. *ireki* & *iyeki*
54. *iretɜ* ‘irentsi’
55. *irurogei*
56. *isugarri*
57. *ittotti* ‘itoiti, itogin’
58. *itxi*
59. *itɜ* ‘iltze’
60. *ixtu* ‘txistu’
61. *jaiki*
62. *jantzɜ*
63. *jaski* ‘saski’: bi
herrietan jaso ditut
lekukotasunak, baina
saski aldaera ere
erabiltzen da.
64. *jostatu*
65. *kabiya* ‘habia’
66. *kardiñero* ‘karnaba’
(gazt. ‘jilguero’):
Azkuek Irunen
kardineru.
67. *karrika* & *kale*:
bigarrena gehiago
erabiltzen da. Izen
berezi modura
gelditzen ari da
lehenbizikoa.
68. *kato* ‘katu’
69. *ke*
70. *kider* ‘gider, kirten’
71. *kokotɜ* ‘kokots’
72. *kontu* egin ‘zaindu’ eta
kontzen ‘zaintzen’.
73. *labañ* ‘labana’
74. *laja* ‘laga, utzi’
75. *lintzura* ‘zingira’
76. *loi* ‘lohi’: *lokatɜ* baino
gehiago.
77. *mandatuak* ‘erosketak,
enkarguak’
78. *masall* ‘masail’: eta
matrállesúrra nahiz
matélesúrra
‘mandibula’.
79. *meyar* ‘mehar’
80. *miño* ‘baina, baino’
81. *negar*

82. <i>omotu</i> 'umotu'	91. <i>pixa</i> & <i>pixalle</i>
'pixagale'.	102. <i>ttopara</i> 'topada,
ospakizun berezia':
Irungo lekukotasuna
Loidi 1987 lanaren
arabera.
83. <i>orain</i>	92. <i>piztu</i>	
84. <i>ordian</i> 'ordea'	93. <i>portxa</i> 'bortxa'	
85. <i>ore</i> 'hodei': Bonaparte
eta Azkuez geroztik.	94. <i>putzura</i> 'uretara'	103. <i>txerri</i> : aldaera
neutroa & <i>txerristegi</i>
'txerritokia'
86. <i>osin</i> 'asuna'	95. <i>sanpatu</i> 'zanpatu'	
87. <i>pago</i>	96. <i>suge</i>	104. <i>txingurri</i>
'txindurri'
88. <i>pake</i>	97. <i>sugur</i> 'sudur'	
89. <i>pekatu</i>	98. <i>susmur</i> 'surmurra,
zurrumurrua'	105. <i>txokon</i> 'sakona'
90. <i>pinpilipauxa</i>
'tximeleta': egungo
hiztun askoren
eguneroko hizketan
erabiltzen ez bada
ere, ezaguna da.
Irunen <i>pinpilinpoxa</i>
jaso zen <i>Erizkizundi</i>
<i>Irukoitzean</i> (EI).	99. <i>tanto</i> 'tanta' eta <i>xorta</i>	106. <i>txokor</i> 'txekor'
	100. <i>ttiki</i> :
izenondoaren ohiko
aldaera; izen
bereziatan, hala ere,
<i>txiki</i> erabili ketu da,
eta <i>txikittu</i> 'xehatu'.	107. <i>txukatu</i> 'xukatu'
	101. <i>ttirritta</i> 'kilkerra'	108. <i>uda</i> eta ez <i>udara</i>
		109. <i>ukittu</i> : <i>ikuttu</i>
aldaera askoz
apalago.

3.2. Hitzak

3.2.1. Portuko hizkeraren hitzak

1. *aisa!*: diosal modura erabiltzen du marinel-jendeak beste lagun batekin topo egiterakoan. Nabarmena oharrenaren aldetik.
2. *aketto* 'gizagaixo': *Ai gizajo aketto arraioa!* Lazkanotegi 2001
3. *amor eman* 'amore eman': maiztasun handia du.
4. *anguxatu* 'alditxartu': "*Anguxá, anguxá* éiña etórri nak. *Anguxátua*, ni?" Bordari 1981: 302. Larrasqueten zubererazko *engoxat*-ekin badu zerikusia? Azken hau *engoécha's* ('tomber en syncope') biarnesetik mailegatua².
5. *atzaman* 'atzeman': Arrantzale jendeak oso erabilia, arrantza egiteari *arraia atzaman* esaten baitzaio. Badu beste adiera bat, 'iruditu': *nik ori eztut ondo atzamatan* 'hori ez zait ondo iruditzen'. Beste gizataldeetako hiztunen artean ere entzuten da, batez ere marinel jendearekin eguneroko harremana izan duten kaletar eta baserritarrek erabiltzen dute. Bonapartez geroztik Hondarribian jaso.
6. *baxa!* 'lohia, nahasmendua'.
7. *blagan* 'hizketan': Portuan erabiltzen da batez ere. Har gogoan frantsesezko *blague*: 'broma, cuento'.
8. *bufara* 'ufada, bafada' (Bordari 1981: 302).
9. *doallá-doallá egin* 'egurra eman' (Let & Or).
10. *erreka* 'etxe tarte' (Alzola 1994).
11. *fiyako* 'kolpea, haizearen ekinaldia' (Bordari 1982).

² cf. OEH s.v. *engoxatu* & *engoixatu*, *ingoxatu* & *ingotxatu* 'desmayarse, desfallecer' eta Palay s.v. *engoécb* 'angoisse, effroi' nahiz *engoéche* 'syncope'.

12. *fri* (*antxua* _)! ‘frexkoa’: arrain-saltzaileen oihua kalez kale ibiltzen zirenean. Gaur egun gero eta gutxiago erabiltzen da, jakina.
13. *ingriya* ‘inbidia’ (Bordari 1981).
14. *irago* ‘igaro’: aldaera hau ere nabarmena da oharmentaren aldetik. Nahiz eta arrantzale-jendearekin harremana duen hondarribiarren artean ere entzun daitekeen, Portuan du maiztasun handiena.
15. *ixtruante* ‘itxura arraroa duen pertsona, berexia’ (Mendizabal 1991).
16. *kalaro* ‘beti’ (Bordari 1981). Ez du maiztasun handirik gaur egun.
17. *kantal* ‘ertza, izkina, kantaila’: *ni arrittua begiraka kael* **kantaletik** Lazkanotegi 2001
18. *legera* ‘behar bezala’ & *legeko* ‘behar bezalako, peto-petoa’. Maiztasun handikoak, portuarrek bakarrik erabiltzen dituzte.
19. *makaloko* ‘sekulako, bikaina’ (Mendizabal 1991)
20. *malkarrot* & *makarrot* ‘porrota’: ohikoa portuarren artean gaur egun ere.
21. *maxina* ‘edozein ontzi, tresna’: mailegu garden hau hiztunen oharmentaren arabera arrantzale-jendearen hizkera-ezaugarri nabarmenetako bat da, nabarmenena ez bada. Hedadurari dagokionez, lapurteraz eta Gipuzkoako goinafarreraz erabilia dela adierazten du *OEHk*.
22. *mu(g)a* ‘tenore, garai’.
23. *natifoneko* ‘jatorri oneko’: *ori estúke natifónekwa!* cf. *OEH* s.v. *natifo*.
24. *onian* ‘agian’: gaur egun bizi-bizirik dagoen aditzondoa: *Marino Urrútja sen, ... ónjan (e)saítuko usú*.
25. *txarkei* ‘gaizki’: Bonapartez geroztik jasoa, gaur egun ere erabiltzen da portuarren artean, hala ere, *gaizki* gehiago entzuten da.
26. *txinpunak* & *zipunpa* ‘suziriak’, hala ere, herrian hedatuago den *fwétjak* gehixeago erabiltzen ote den nago.
27. *xai* ‘arrantza-tresnen biltegia’: arrantzaleen eguneroko hizkeran oso erabilia. Azkueren arabera frantseseko *chai, chais* du jatorria eta Lapurdin erabilia zen.

Itsas lexikotik

Hain eremu ugaritik aukera bat egitea txoíl zaila gertatzen denez, egungo hiztunek hitzetik hortzera usatzen dituzten hitz ale batzuk ekarri dira hona. Ez dira multzoka bereizi, baina balio dute hiztegiaren zabaltasunaz jabetzeko:

1. *alabanda* ‘balanceo’, *alabanda egin* ‘escorar’: Irigoyenek jasoa (Alvar 1985, hemendik aurrera LMP) egun erabiltzen dute arrantzaleek, eta, gainera, beste adiera bat ere erantsi zaio: *kapelua eskubi aldera alabanda emana* (Mendizabal 1991).
2. *amuitz* ‘olatu-mota’.
3. *aroi* ‘itsas giroa’: Azkuez geroztik jasoa, arroketako arrantzan aritzen direnek asko erabiltzen dutena.
4. *arrola*: ‘arrantzalearen agiria, rol’, cf. *OEH* s.v. *arrola* ‘lista, registro, padrón’. Frantsesetik mailegatua? Gaskoiari dagokionez, cf. Palay s.v. *arrollamén* ‘inscription sur le rôle; enrolement’.
5. *arrosel* ‘bixigua’.
6. *atxamarta* ‘arrantza tresna’: hedatu egin da adiera eta ‘edozein tresna’ esanahiarekin erabili ohi da; *maxina* bezala, hitz nabarmena da oharmentaren aldetik.

7. *baltz egin* ‘arrantzaren partiketan erdi bana egin’: (ikus Letamendia 1994b) eta *kompañian*. Itsas girotik idorreko bizitzara *biyek baltz* esapidea ekarri eta lagun artean erabili ketu da.
8. *baxamára* ‘bajamar’ & *ple(a)mará* & *plemeara* ‘pleamar’: cf. OEH s.v. *baxamar* gaskoi jatorriaz gogoratzeko.
9. *baxo* ‘mendebala’ & *baxotar* ‘mendebaleko’: Bordarik erabilia (1982), adibidez, eta gaur egun ere bai.
10. *bixkurri* & *izkurri* ‘hazkurria’.
11. *erreuxa* ‘arrain baztertua’, pertsonez ere esan liteke.
12. *eskalaproí* ‘eskalapoi’.
13. *eskifaia* ‘tripulazioa’: azken hogeita bost urteotan, gainera, herriko abesbatza ezagunaren izena.
14. *kroka* ‘kakoa, atuna jasotzeko gantxua’.
15. *lanbasa* ‘itsas ontziko erratza’: beste adiera bat ere hartu du, alegia, ‘moldakaitza, traketsa’ izenondoen parekoa, batez ere emakumeez esaten da. Hitz egokia da arrantzaleekin harreman handia duen jendearen artean ere erabiltzen dela esateko, eta behin baino gehiagotan zaila gertatzen dela erkidegoaren baitan bakarrik erabiltzen den ala ez finkatzea. Bordariren erabilera idatzian ere bada *lanabasa* aldaera.
16. *malote* ‘maluta’: atun arrantzan erabiltzen da, gaur egun badu beste adiera bat: ‘gorbata’ esan nahi du lagun artean.
17. *marlaxka* ‘itsas txoria’: Azkuez geroztik jasoia Hondarribian.
18. *motxokara* & *ballara* ‘arrain-multzoa’: adiera nagusia hori badute ere, beste edozein multzoz mintzatzeko erabiltzen dira. Bigarren hitza nabarmena da oharmen aldetik. Jakina, badira beste zenbait hitz arrain-moten arabera multzoak adierazteko.
19. *partamutu* ‘partiketan ematen den diru-saria’.
20. *puñitu* ‘arrainak amuari heldu’. Ez dirudi itxura aldetik frantseseko *punir* hitzaren oso bestelakoa.
21. *surbesta* ‘txano-mota’.
22. *ttapiku* ‘bela-mota’: eta begi bat tapatua ibiltzen zen arrantzalearen izengoiti modura hedatua.
23. *txotxo* ‘ontziko mutila’: idorrean ere edozein gazteri esaten ohi zaio.

Itsas lexikoan oinarritutako fraseologiaren adibideren bat edo beste ere ekar liteke, batez ere Mendizabalen bildumatik abiatuta (1991):

1. *brankara bota*: ‘norbait aitzakiatzat jarri, errua besteri bota’
2. *lapa tokatu*: ‘deus ez tokatu’
3. *ixterra loritu*: ‘deusetan ez aritzea’

3.2.2. Hondarribiko hizkeraren hitzak

Jaitzubia atal honetan ere Hondarribiko beste auzoetatik bereiz joaki dela adierazteko adibide bat baino gehiago eman daitekeen arren, nabarmentzeko modukoa da baserri-tresna bat izendatzeko Jaitzubian eta Irunen *salabardo* dena, Hondarribiko beste auzoetan *palaxarde* dela. Oharmenaren aldetik, gainera, zenbait hiztunek ondo jasoia dute bereizketa.

1. <i>abiyan</i> ‘berehala’	2. <i>aideplano</i> & <i>aeroplano</i>
‘hegazkina’; <i>aireplanua</i>
ezaguna zaio, hala | ere,
irundarrari. | Olaitzola |
|-----------------------------|--|----------------------|-----------|

3. *akulunbrera* 'zomorrotu';
'fundamentorik gabeko laguna' ere esan nahi du (Berta kua 1993). Irunen *akulimurdikua* adierazi dit Olaitzolak.
4. *amolatu* 'izorratu' (cf. gaztelaniazko *amolar* hitzaren 'fastidiar' adiera).
5. *andare* 'martxa, abioa': cf. gaztelaniazko *andar*.
6. *arraba* 'marrubia': cf. Palay s.v. *arague* & *arrague* & *harague* 'fraise' gaskoiak. Ikus OEH euskarazko aldaerak eta hedadura ikusteko.
7. *arri mimarri* 'harri-mota'
8. *arruta* 'bidea' & *arrut!* 'martxa! ospal!': gaskoiarekin zerikusia du (cf. OEH *arruta*). Eta ba al du loturarik zubererazko *arrrunt* aditzondoaren 'enseguida, al instante' adierarekin? Irungotzat eman zuten Masek (1955).
9. *artoxo* 'trebe, iaio'
10. *aurki* 'agian': aditzondo honen bi balioak jaso zituen Masek Irunen (1955), hala ere, 'laister' eta 'agian'.
11. *axula* 'urdina'
12. *aznai* 'aznahi, azkura'
13. *biasoi* 'enbata, haize-bolada' (cf. gazt. *virazón*).
14. *billaba* 'bihurri'
15. *enpo egin* 'asetu'
16. *(er)reberritu* 'eraberritu'
17. *fuya-fuya* 'hegazti-mota'
18. *inpromatu* 'izorratu'
19. *isi* 'hisia, grina'
20. *itxekei* 'atxiki': zenbait hiztunek eguneroko hizketan erabiltzen dute, nahiz eta oharren aldetik marinel-jendearen ezaugarritzat eman.
21. *kapen* *egin* 'zambullida': Gaskoitik mailegatuaren itxura du: ikus *cap-én* preposizioaren adieren artean 'dans, au fond de', eta *anà dinq'at cap-en* 'aller, tomber jusqu'au fond, au bas' (Palay). Irunen Elosegiren arabera (*salto*) *txorrotx egin* (Uranzu 1994).
22. *karrampa* 'arranpa': cf. frantsesezko *crampe*.
23. *kaudan* 'arbusto-mota, madroño': *kaudan kaudan duenak ez duenari eman* esaeraren berri eman zuen Bordarik (1982: 405).
24. *klarasoi* 'argiune'
25. *kuxot* 'edaria, edanaldia': gaskoi mailegua (cf. Palay *couchòt* eta *couch*), Serapio Múgicaren arabera (Portu 1989: 437), alardeko kantineraren kupeltxoaren eginkizuna atsedenaldietan soldaduei *kusota* eskaintzea zen. Lhandek eta Azkuek Lapurdiko eta Baxenafarroako *kutxot* eta *kutxut* aldaerak eman zituzten (Hondarribia 40). Gaur egun gutxi erabilia.
26. *luserna* 'alfalfa': mailegua (ikus frantsesezko *luzerne* eta *luzèrne* gaskoia). OEHren arabera, nafarreraz eta lapurteraz erabilia.
27. *maiduz* *jantz* 'mozorrotu' eta *ezaguna, maidu ezaguna* esapidea (Mayi Iza lagunak ahoz esana).
28. *marama* 'itxura zainduko emakumea': adineko jendeak erabilia, zentzu peioratiboan; cf. frants. *madame*.
29. *nere* deikia: 'maitea, gaxo' esanahiaren pareko, Barandiaranek Pasai Donibanen jaso zuen (1982).
30. *pajina* 'auzolana': cf. gaztelaniazko *fajina*.
31. *pikara* 'ebakia' & *pikatu* '(belarra) ebaki, moztu'
32. *raixta* & *raista* 'pospolo': nabarmena zenbait hiztunen oharmentean, OEHn bizkaierazko lekukotasunak eskaintzen dira *arrast* sarreraren bigarren adieran.

33. *suertiak* *emanta*
'ustekabea,
halabeharrez'

34. *tipatu* 'txoria pausatu'

35. *truara* 'enbata,
galerna'

36. *txikana* 'izkin egin':
frantses mailegua (cf.
chicane).

37. *txoil* 'oso': Mas
irundarrak *agitx*
sarreran aipatua
(1955).

38. *zillegardatu*
'lardaskatu': ikus
Bordari (1981: 297)
eta gaztelaniatiko
mailegua (cf.
zalagarda).

3.2.3. Hondarribiko eta Irungo hitzak:

1. (-*n*) *barrana* 'barrena'

2. (-*z*) *gañera*

3. *afera*: Masek
Hondarribikotzat
emana, eta Uranzuk
muga aldekotzat
(1994).

4. *agindu*

5. *ajola*

6. *alde egin*

7. *ale* 'banakoa' & *alerik*
ere ez

8. *alforja* 'alproja'

9. *alkandora* & *atorra*:
bigarrena gutxiago,
bereziki *atorra ateriya*
bezalako
esamoldeetan.

10. *alpargata*

11. *altxatu* 'gorde'

12. *amona* & *attona*

13. *aña* 'adina'

14. *anka* & *ankutzik*

15. *antzekoa*

16. *armiarma*

17. *arrastelu* 'esku area'

18. *arratz* 'arrats, gaua'

19. *arrekonkon*

20. *arront* 'oso' &
arrontean 'erabat':
lehenengoa batez ere

Hondarribiko baserrian
eta Irunen, Portuan
zaila da entzutea; *oso*
ere erabiltzen da.

21. *artesi* 'artezi'

22. *asienda* & *asinda*
'azienda'

23. *askar* 'laster; sendo'

24. *asko*

25. *aspertu*

26. *astal* 'aztal'

27. *atanle* 'otordu
bikaina': Azkuek
mailegutzat jo zuen
(frantsesezko < *à table*).

28. *ate* 'ahate'

29. *atera*

30. *atze* & *aurre*

31. *anckeratu*

32. *ayeka* & *alleka*:
bigarren aldaera Irunen
jasoa. Hitz hau zaila da
Portuan entzuten.

33. *ayo* 'aio, kezka'

34. *baserritar*

35. *begira* (*noren*) 'zain':
Lopetegik: *begira nago*.

36. *belardi*

37. *bertan*

38. *beso-kosko*
'ukalondoa': Azkuez

geroztik jasoa. Eta
okalondua.

39. *bestegañeknak*
'gainerakoak' &
bestegañekuan
'gainerakoan'

40. *bi* beti, eta ez *biga*.

41. *biali* 'bidali'

42. *biarbada* 'beharbada'

43. *biatz* 'eskuetako eta
hanketako behatza':
biratz aldaera gutxiago
entzuten da.

44. *bider* & *aldis*

45. *billa*

46. *bildu*: *billu* ere
entzuten da batez ere
Hondarribiko baserrian
eta Irunen.

47. *bukatu* & *attu* 'ahitu'

48. *bustan* 'buztan' & *isatz*
'isats'

49. *deus*: *ezer* gutxi
erabiltzen da. Loidi
bekako corpusean
agerraldi bakarra du,
adibidez, eta *deus*, aldiz,
hamar hiztunetatik
bederatzik erabili
zuten.

50. *doministiku*

51. *ebain-ebain* *egin*
'jipoitu'

52. *ebatz* 'ebatsi'

53. *egal* 'hegal'
54. *eguberriak*: *gabonak*
gero eta gehiago
erabiltzen da.
55. *egur* & *zur*
56. *eguzkialde*
57. *eia* 'heia, ukuilua'
58. *elastiko* 'jertsea'
59. *endana* 'andana, talde,
ilara' eta Hondarribiko
endana berean 'aguro,
bizi-bizi' aditzondoa.
60. *eraso* 'euri jasa'
61. *erbiñure* 'erbinude'
62. *errero* 'burdina lantzen
duena'
63. *erriye(r)tan eman*
64. *Erromako* *zubi*
'ostadarra'
65. *eskerrak!*
66. *eskerrik asko*
67. *eskumunak*
68. *esnatu*
69. *esperatu* & *zai egon*
70. *estarra*
71. *estomaka* 'urdaila':
mailegua, frantsesetik
(cf. *estomac*) ala *gaskoitik*
(cf. *estoumàc*)? Ipar
Euskal Herriko
literatur usuarioan
aldaera nagusia (OEH).
Irunen *estomaua*.
72. *fabores*
73. *faltxiki egin* 'huts egin,
tranpa egin'
74. *far* 'barre' eta ez *irri*
75. *galdetu* 'eskatu'
76. *galtza*
77. *gerrikoa*
78. *girli* & *gerli* 'txistua'
79. *gor*
80. *guazaita* 'ugazaita' &
guazama 'ugazama':
Azkuek jasoak.
81. *guraise*: bi hizkeretan,
Bidasoa auzo
irundarreko hitzun
batek oraindik gogoan
du ama beratarren
eraginez ttikitan
ixturak, *gibelera*,
antziñera esaten
zituenean, lagunek nola
barre egiten zioten.
82. *iaio*
83. *ibai* 'ibia'
84. *idor* 'lehor' & *idortu*
'lehortu'
85. *iduri du* 'dirudi'
86. *ifiñi* & *ifeñi* 'erein'
87. *igande* eta ez *jaia*
88. *ilbeltz*: eguneroko
hizketan hilabeteak
izendatzeko maileguak
erabiltzen badira ere,
hilabete-andana eskatu
eta tankera honetakoak
jaso ohi dira.
89. *illufa* 'sustantziarik
gabeko pertsona';
Irunen 'hauts bildua'
esanahia du.
90. *intz* 'ihintz'
91. *iratz*
92. *irrist egin*
93. *iseba*
94. *isengotti* 'izengoitia'
95. *isotz* & *orma* & *jela*
96. *isutu*
97. *itz egin* & *mintzatu*
98. *jarri* eta ez *paratu*
99. *kalentura* 'sukarra'
100. *kanpana*: *eskila*
elkarketan jaso dut.
101. *karitta* &
kaitxa 'garitxa, garatxo'
102. *kaskalabar* &
kaskabar 'kazkabar,
txingor'
103. *katakaxintxa*
'katagorria, urtxintxa':
baserritar irundarren
lekukotasuna dakar
Uranzuk (1994).
Olaitzolak
katakutxintxa (a.e.).
104. *kaxota*:
'etxola, txabola' gaskoi
mailegua (cf.
Grosclaude s.v. *Case*).
XX. mendeko idazle
irundarrek bertakotzat
jotako *kaxotero* haren
eratorria da, segur aski.
105. *kirkill* 'kili-
kilia'
106. *kisu*
107. *konten*
108. *kopeta*
109. *korrika*
110. *kukulutxa*
'kokolotxa, toserina':
coqueluche frantsesetik
mailegatua (Sarasola
1986).
111. *kukuso*
'arkakuso'
112. *laja* 'laga, utzi'
eta *utzi*
113. *leiko*
'babarruna': hitzunen
oharmenean bi
hizkeretako hitz
nabarmenetako bat.
114. *lemixikoa*
'lehenbiziko'
115. *listatu*
'prestatu'
116. *lurra eman*
117. *maiz*

118. *mami*
'gatzatua, gaztanbera'
119. *mandinga*
'mauka, aukera aparta'
120. *min* & *oinase*:
miñeꞤ jarri 'gaisotu' &
miñeꞤ egon 'gaiso egon'
121. *mingain* 'mihi'
122. *nabiko* & *aski*
123. *nekatu*
124. *neskame*:
neskato ere jaso dut
inoiz.
125. *ogi* & *gari*: *ogi-*
ale ere bai, baina
lantzen ez den
neurrian, gero eta
gutxiago entzuten da.
126. *oi* 'ohe'
127. *ondo*
128. *orain dela*
129. *oratu* 'heldu'
130. *oroittu* &
gogoratu
131. *orpo*
132. *otordu*
133. *oyan* 'oihan'
134. *padera* &
parera 'zartagia': gaskoi
mailegua (cf. Palay s.v.
padène, *padère*: 'Poêle à
frère généralement'),
antzeko aldaerak
Gipuzkoako
kostaldean eta Lapurdi
hurbilean, Azkainen
adibidez.
135. *patar* 'aldapa'
& *malda*
136. *piro* 'ahate':
Bonapartez geroztik
jasoa.
137. *pisu* 'astuna'
138. *pisar* 'pixka,
apur': *pixar bat* &
pixkat
139. *poliki* & *polliki*
140. *sekulako* &
berebiziko
141. *selai* 'lau'
izenondoa.
142. *sendatu*
143. *soro*
144. *soto*
145. *tefla* 'hirusta'
(ikus *fauxa*): frantses
mailegua (cf. *trèfle*).
Elosegiren arabera
(Uranzu 1994) *t(r)efla*
Bidasoa aldean
erabiltzen da. Ipar
Euskal Herrirako ikus
Lhanderen hiztegia.
146. *tenore* 'ordu,
garai' & *sasoi*
147. *triku*
148. *trumoi*
149. *txabola*:
i(n)txola ere bai.
150. *txal* 'txahal'
151. *tximista*
152. *txukuna*
'zotina'
153. *txurmiyo* &
txurniyo: *ixiña* ere jaso
dut bi hizkeretan. '
154. *udaberri*
155. *udare*
156. *ugari*
157. *urbill*
158. *urruti*
159. *usai*
160. *xaguxar*
'saguzar'
161. *zorittu* 'artoa,
leikoa heldu'

5. ONDORIOAK

1) Hondarribiko eta Irungo hizkerak batera aztertu eta sailkatu beharrekoak dira hizkuntz ezaugarri gehienetan bat baitatoz.

Azterketa honetako arau eta lexiko gehien-gehiena bi hizkerei dagokie: arauen %67a eta lexikoaren %63a, hain zuzen ere:

Hedadura	Arauak	Lexikoa
Portua	11	75
Hondarribia	16	84
Hondarribia & Irun	54	270
Denetara	81	429

Hizkuntz ezaugarrien hedadurari begiratuta, bi lotura nagusi egin daitezke:

a) Hondarribiko eta Irungo hizkerak euskara nafararekin batez ere eta lapurterekin duten harremana erakusten du ezaugarri-mordoxka batek. Batzuetan ezaugarriok Gipuzkoan bi hizkerotan bakarrik topatzen dira eta beste batzuetan Donostiara bitarteko hizkera gehienetan:

BILAKABIDEA	HEDADURA
1. Sinkopa	Euskara nafarrean, nafar-lapurterako aldaera batzuetan lexikalizatua eta Gipuzkoan Oiartzunen ahulago. Donostian ez.
2. Goranzko diptongoak	Nafarroan Baztan-Ultzamatik ekialdera eta Ipar EH osoan. Gipuzkoan Oiartzunen, Errenterian eta Lezon ez dira ohikoak, salbuespenak salbuespen. Arano eta Goizueta nafarretan ere ez.
3. Datibo, genitibo eta destinatibo pluralen atzizkiak	Nafarroan Beran badira lekukotasunak; erakusleetan antzeko adibideak dituzte Arantzan eta Baztanen. Gipuzkoan ez dago halakorik Gaintxurizketatik mendebalera.
4. Hitzoinen bukaerako <i>u/o</i> eta <i>i/e</i> nahasketak	Bokala altxatzea Nafarroako mendebalean joera nabaria da oro har. Hitz bukaeran bilakabidea Gipuzkoako Pasaiaraino iristen da, Donostiara ez.
5. <i>ur</i> izena singularrean leku kasuetan	Oiartzunen eta Ipar EHn gutxienez.
6. <i>-keta</i> eta <i>-ketari</i> atzizkiak	Nafarroako Bidasoaldean eta Baztanen, Gipuzkoan Pasaiara bitarte.
7. <i>-tt-</i> pluralgilearen aldaera NOR-NORI-NORK sailean	Nafarroako erdialdean, nahiz eta ez den hizkera guztietan homogeneoa. Gipuzkoan ez da hedatu Lezo, Errenteria eta Oiartzunera.
8. <i>-tt-</i> pluralgilearen aldaera NOR-NORK saileko hiketan	Nafarroan Bidasoaldetik Eratsunera bitarte gutxienez, Goizuetan ere bai. Gipuzkoan Oiartzunen <i>-xi-</i> aldaerarekin

	batera, Erreterian aztarnaren bat, baina Lezorekin batera isoglosaren beste aldean.
9. <i>nioken & nionen</i> NOR-NORI-NORK saileko adizkien haketan	Nafarroan Bortzirietan, Malerrekan eta Basaburu Tikian (Areson, Leitzan eta Goizuetan izan ezik) ageri da. Intza eta Larraunen ez. Gipuzkoan bada Donostiara bitarte.
10. <i>-a-</i> nagusi iraganeko trinkoetan	Nafarroan eta Ipar EHN, Gipuzkoako iparraldean badira aztarnak, gutxienez. Hedadura zabalagokoa da, Deba arroko hizkeretan ere gertatzen baita.
11. 2. pertsona singularreko <i>y-</i> aurrizkia:	Ia Nafarroa osoan, Gipuzkoan Erreteriarra bitarte gertatzen da. Donostian ez.
12. <i>-ki</i> aditz atzizkia	Aldeak alde, nafar-lapurteran eta Nafarroa gehiengan. Gipuzkoan Lezon, Oiartzunen eta Erreterian bai. Donostian ez, nahiz eta arrastoren bat baden.
13. <i>-u-</i> erroa <i>edun</i> aditzean	Lapurteraz eta nafarreraz ohikoa, baita Oiartzunen eta Lezon ere.
14. <i>izan-en</i> singularreko 3. pertsonan <i>-e</i>	Lapurdin eta Nafarroan, Gipuzkoan Oiartzunen, Erreterian eta Lezon ere bai, baina <i>-a-</i> maiz erabiltzen da.
15. Aditzoina	Ekialdean erabiltzen da Gipuzkoako iparrekialdetik abiatuta, baina aditzoina eta partizipioa ez dira ondo bereizten Gipuzkoan eta Nafarroan.
16. Partizipioa + <i>-a</i> eta <i>emanta & eginta</i>	Lehenbizikoa ohikoa da nafar-lapurteran eta Nafarroako iparraldean. Gipuzkoako iparraldean eta Nafarroako mendebalean bi aldaerak batera erabiltzen dira. <i>emanta</i> bezalakoak ohikoak dira Pasai Donibanen eta Lezon. Donostian gaur egun ez, baina badira lekukotasun idatziak.
17. Perpaus osagarrietako <i>-en</i> menderagailua	Nafarroatik eta Lapurditik ekialdera.
18. <i>aski izan</i> + perpaus osagarria	Nafarroan, gutxienez.
19. <i>-elik(an)</i> denbora eta modu perpausetan	Lezo eta Oiartzundik ekialdera.
20. Lexikoa: (1) Aldaerak: <i>aizegua, antzara?, asnase?, attatto, barren & barru, betti & bera, eskuñ & eskubi, euskara & euskera & uskara, girixi, gottinai, idurittu, ittotti, jostatu, kider, miño, ordian, ore?, pinpilipauxa, tirritta.</i> (2) Hitzak: <i>afera, alforja vs. alproja, altxatu ‘gorde’, arratz, arront, askar, piro & ate, atera vs. irten, ayeka & alleka, ayo, bila, deus, ebain-ebain, ebatzi, eguberriak & gabonak, eia, endana, eraso?, estomaka, galdetu, girli?, idor, iduri du, ifiñi, iratz, isutu, katakatxintxa, kaxota & txabola, patar.</i>	

- b) Erdialdeko euskalkiarekin duten harremana erakusten du bigarren ezaugarri-mordoxkak. Aipatzeko modukoa da zenbait arauen eremua Gipuzkoako iparrekialde delako, eta beste batzuetan mendebaleko eta erdialdeko euskalkietan betetzen direla bilakabideak:

BILAKABIDEA	HEDADURA
1. <i>a > o</i>	Oiartzunen, Lezon, Lasarten, Hernanin ere ezaguna da bilakabidea. Donostiako Igeldon ere badira adibideak.
2. <i>-aw > -ab</i> bokalaren aurretik	Oiartzunen eta Lezon aztarnak.
3. <i>aw</i> diptongoa murriztea	Lezon badira adibideak.
4. <i>z- > tx-</i>	Gipuzkoan ohikoa, hala ere, badirudi beste hizkeretan maiztasun handiagoa duela bilakabideak.
5. Datibo epentesidunak	Oiartzunen, Lezon eta Pasaian ohikoak dira.
6. <i>-an</i> genitibo eta destinatibo singularreko aldaera	Mendebalean eta erdialdean ohikoena.
7. <i>-a</i> berezkoa galtzen da	Gipuzkoan batez ere ekialdeko hizkeretan, Nafarroa hurbileko hizkeretan nabarmena da.
8. <i>neuni</i> izenordaina	<i>neoni</i> sailekoak –baina ez <i>geoni</i> beti– Gipuzkoako iparrekialdean Lasarte eta Oriola bitarte. Ez, ordea, Arano eta Goizueta nafarretan.
9. <i>zein</i>	Gipuzkoa osoan eta Bizkaiko iparrekialdean.
10. Adberbioak eta predikatuak mugagabeen edo partizipioan	Mendebaleko eta erdialdeko ezaugarria, Bortzirietara iristen da.
11. <i>-onem > -oi</i>	Bizkaian eta Gipuzkoan, eta baita Goizuetan ere.
12. NOR-NORI saileko berezko adizkien galera	Oiartzunen ere erabiltzen dira NOR-NORK eta NOR-NORI-NORK sailetako adizkiak.
13. <i>nijoa</i>	Erdialdeko euskalkian, Nafarroan Aranon eta Sakanako mendebalean.
14. <i>-z-</i> pluraleko morfema <i>izan</i> eta <i>egon</i> aditzetan	Morfema ezaguna Gipuzkoan Donostiara bitarteko hizkeretan. <i>Izan</i> aditzean Lapurdi hurbilean (Hendaia, Donibane Lohizune) ez, ordea. Bortzirietan, bai.
15. Aspektu etorkizuna: <i>-go</i> atzizkia	Mendebalean eta erdialdean. Nafarroan, Bortziri, Malerreka eta Leizatik ekialdera <i>-en</i> nagusi, eta lehia Goizuetan.
16. <i>-e-</i> erroa <i>izan</i> aditzean ugariago	Lehia Gipuzkoako iparrekialdean (Erreterian, Oiartzunen). Ohikoa da <i>-e-</i> erdialdeko euskarari, baina Nafarroako mendebalean eta Lapurdiko itsasaldean ere agertu ohi da.
17. NOR-NORK saileko adizkietan <i>au-</i> & <i>a-</i> erroak:	Gipuzkoako iparrekialdeko hizkeretan ohikoa (Oiartzun, Erreteria, Lezo). Eta Nafarroako Aranon. Ez, ordea, Bortzirietan eta Goizuetan. Eta <i>nak</i> & <i>nan</i> alokutiboak Pasaian, Donostian eta mendebalerago ere bai.
18. <i>egin</i> indargarria	Mendebaleko eta erdialdeko ezaugarria.
19. Perpaus osagarrietako <i>-enik</i> menderagailua	Mendebaleko eta erdialdeko hizkeretan.
20. Lexikoa:	
(1) Alderak: <i>amaika</i> , <i>apaiç</i> , <i>beste</i> , <i>bultzatu</i> & <i>bulkatu</i> , <i>erriyo</i> , <i>esan</i> , <i>gazta</i> , <i>gutxi</i> ,	

irurogei, itxi, kale & karrika, ke, laja, masall, pago.

- (2) **Hitzak:** *ajola?, amona & attona, anka, atze & aurre, baserritar, bertan, bi beti, biali, bukatu, errero, far, guraize, ilbeltz, itz egin & mintzatu, jarri, korrika, laja, maiz, mami, nabiko & aski, nekatu, neskame, gari & ogi, oi 'obe', ondo, oratu, triku, udaberri, xaguxar.*

c) Gutxi dira bi hizkerotan bakarrik jasotako hizkuntz ezaugarriak:

BILAKABIDEA	HEDADURA
1. Adlatiboan <i>-ara & -era</i>	Lehenbizikoaren lekukotasunak beste hizkera batzuetan topatu ohi badira ere, aipatzeko modukoa da bigarren aldaera ez dela ageri inguru hurbilean (Oiartzun, Lezo eta Pasaia).
2. <i>onontz</i> sailekoak	Inguruko beste hizkera batzuetan (Oiartzun, Lezo, Pasaia, Arano, Goizueta) <i>-untz</i> da atzizkia. Lapurdi, Bortziriak eta Malerrekatik ekialdera <i>hunat</i> tankerakoak.
3. <i>goa & fas</i> aginterako adizkiak	Bortzirietan badira <i>g</i> -dun aldaerak: <i>guaye</i> 'hoa'.
4. <i>posible izan</i> perifrasiaren maiztasun handia	Ahalerako adizkiak gutxi erabiltzen dira hizkerotan, agian beste hizkera batzuetan baino gutxiago. Nafarroan eta Ipar EHN bestelako egitura perifrastikoak erabiltzen dituzte.
5. Lexikoa: adibide gehiago topa daitekeela dirudien arren, ez dira asko: (1) Aldaerak: <i>gaiendu, jaski?, kardiñero, mandatuak??</i> , (2) Hitzak: <i>ataule?, beso-kosko, elastiko 'jertsea', leiko, mandinga, txukuna</i> 'zotina'.	

d) Bestelako hedadura dute beste hizkuntz ezaugarriak:

BILAKABIDEA	HEDADURA
1. <i>i</i> ondotik <i>a > e</i>	Hego EH, baina Gipuzkoako ekialdeko hizkeretan zantzuak bakarrik.
2. <i>i + a, e, o > [j]</i> epentesia	Bizkaiko ekialdea, Gipuzkoako Deba arroa eta iparraldea, Nafarroako Bortziriak, Sunbilla, Arano eta Sakana eta Lapurdiko <i>kostatarra</i> .
3. <i>e + a, e, o > i</i>	EH osoan, eremu trinkorik gabe.
4. <i>o + a, e, o > u</i>	EH osoan, eremu trinkorik gabe.
5. Asimilazio-bustidura indartsua	Bizkaia, Gipuzkoa, Nafarroako Bortziriak (Etxalar izan ezik), Bertizarana, Lantz, Ultzama, Atetz, Imotz eta Sakana (Burunda izan ezik) eta Lapurdiko <i>kostatarra</i> .
6. <i>[xw-] > f</i>	Inguruko hizkeretan ez. Beste eremu batzuetan bai: Oñati, Burunda, Aezkoa.
7. <i>/f/</i> fonemaren erabilera	Gaur egun zabaldu egin bada ere, indartsua izan da <i>f > p</i> bilakabidea Bizkaiko ekialdean, Gipuzkoa osoan eta

	Nafarroako mendebaleko hizkera batzuetan.
8. /x/ belarea	Hego EH, oro har.
9. <i>-ikan</i> aldaera	Gipuzkoako iparralde, Nafarroako iparmendebala eta nafar-lapurtera. <i>-ikanen</i> pleonastikoa, berriz, Pasaian betetzen da eta Erreterian ere ezaguna da.
10. <i>-te</i> atzizkia	EHko erdigunea: Oiartzun, Erreteria, Lezo, Pasaia, Donostia (nahiz eta homogeneoa ez izan) eta Goizueta nafarra, besteak beste.
11. <i>edo</i> juntagailu hautakaria	Euskara giputz gehiena eta Nafarroa gehiengan.
12. Lexikoa: <i>aukeratu</i> , <i>padera</i> .	

- 2) Hondarribiko hizkerak baditu bertako gizataldeak eta auzoak elkartzen dituzten hizkuntz ezaugarriak. Ezaugarri hauek ez dira entzuten edo ez dute maiztasun handirik Irunen. Jaitzua auzoko hizkera Irungoarekin batera doa gehienetan.

a) Hondarribiko ezaugarriak eta ez Irungoak:

- (1) Azentuaren alorrean bi silabaz goitikoaren azentuaren kokagunea hitzoinaren bukaeraren arabera finkatzen da.
- (2) *-ñogo* muga adlatiboa.
- (3) *eudek* pertsona izenordain indartua.
- (4) Superlatiboaren *-an* aldaera.
- (5) *nisen* ‘nintzen’ & *yisen* ‘hintzen’.
- (6) *ziken* & *zunen* hikako adizkiak.
- (7) *-zia* atzizkia.
- (8) *ketu* aditz atzizkia.
- (9) *-zkoan* denborazko menderagailua.
- (10) *alík eta... bitarte* denborazko menderagailua.
- (11) Lexikoa:

Aldaera lexikoak	
Hondarribia	Irun
<i>maidia & paidia</i>	<i>amautxi & atautxi</i>
<i>ainara</i>	<i>enara</i>
<i>anbeste</i>	<i>ainbeste</i>
<i>beñepein</i>	<i>benpin & benipein</i>
<i>eskisal</i>	<i>azazkal</i>
<i>esterrata & estarrata</i>	<i>estrata</i>
<i>ijoldi</i>	<i>ueldi</i>
<i>jitaya</i>	<i>i(g)ittiya</i>
<i>mendaria</i>	<i>meri(e)nda</i>
<i>fuete</i>	
<i>kantto</i>	
<i>kañuto</i> ‘iturri’	<i>grifoa</i>
<i>prexega</i>	
<i>sipirtin</i>	<i>zipristin</i>

Hitzak	
Hondarribia	Irun
<i>abiyan</i>	<i>beila</i>
<i>aideplano</i>	<i>abjona</i>
<i>arraba</i>	<i>maraguriya</i>
<i>aurki</i> ‘agian’	
<i>asnai</i>	<i>azkure</i>
<i>inpromatu</i>	
<i>itxekei (& oratu)</i>	<i>oratu</i>
<i>kapen</i>	<i>txorrotx</i>
<i>klaraso</i>	
<i>nere!</i>	
<i>pajina</i>	<i>auzolan</i>
<i>palaxarde</i>	<i>salabardo</i>
<i>raixta</i>	<i>poxpolo</i>
<i>tipatu</i>	
<i>sillegardatu</i>	<i>lardaskatu</i>

b) Hondarribian Irunen baino maiztasun handiagoa duten ezaugarriak:

- (1) *-i-z* bukatutako partizipio bisilabadunen aditz izen hirusilabadunak.
- (2) *e- > i-* eta bi bokalok nahastea.
- (3) Txistukarien neutralizazioa.
- (4) *d/r* nahastea.
- (5) *-yera* atzizkia.
- (6) Adizki trinkoen urritasuna.

Hondarribiko ezaugarrien hedadura eta lotura zabalagoak aztertuz gero, berriz ere ageri zaizkigu aipatzeko moduko bi multzo:

a) Euskara nafarrarekin batez ere eta lapurterarekin duen harremana erakusten duen ezaugarri-mordoxka:

BILAKABIDEA	HEDADURA
1. Azentuera	Sistema bat dator oro har Bidasoaldeko hizkeretan. XVIII. mende hasierako lapurterak Hondarribikoaren antz handikoa da.
2. <i>-i-z</i> bukatutako partizipio bisilabadunen aditz izen hirusilabadunak	Nafarroan zehar (Bortzirietan ere bai). Gipuzkoan Oiartzun, Lezo eta Pasai Donibaneraino iristen da bilakabidea.
3. <i>-zia</i> atzizkia	<i>-zie</i> Nafarroan (Ultzama-Atetz lerrotik ekialdera) eta Ipar Euskal Herrian (Lapurdikoko ekialdetik Zuberoa bitartean).
4. <i>ketu</i>	Bidasoaldean Sunbillara arte, Goizuetan ere bada arrastorik.
5. Lexikoa:	
1) Aldaerak: <i>maidiya & paidiya, autzi, daldariko, erreztun, idortzi, ikasi</i> ‘jakin’, <i>jolas, kapelu, napur, saiski, urrikaldu & urrikitu</i> .	
2) Hitzak: <i>amolatu, arraba, arruta, artoxo, asnai, erreberitu, isi, itxe, kapen, karranpa, luserna, maiduz jantz, nere!, pikara & pikatu, txikana, txoil</i> .	

b) Erdialdeko euskalkiarekin (eta mendebalekoarekin inoiz) duen harremana erakusten duen ezaugarri-mordoxka. Gipuzkoako iparrekialdeko hizkerak gogoan hartu beharrekoak dira:

BILAKABIDEA	HEDADURA
1. <i>e- > i-</i> eta bi bokalok nahastea	Gipuzkoan Oiartzunen eta Lezon, behintzat, bai; Pasai Donibanen <i>-u-</i> inguruan baldin badu. Donostian arrastoren bat.
2. Txistukarien neutralizazioa	Mendebala eta Gipuzkoako iparraldean.
3. <i>d/r</i> nahastea	Gipuzkoa osoan eta Bizkaiko iparrekialdeko hizkera batzuetan; Nafarroan Burundan behinik behin. Hala ere,

	gazteen artean ez da horren nabarmena.
4. <i>-yera</i> atzizkia	Erreterian jaso zuen Mitxelenak.
5. Adizki trinkoen urritasuna	Irun eta Oiartzun aipatu zituen Azkuek. Lezon eta Erreterian <i>eldu</i> erabiltzen da.

c) Badira, halaber, Hondarribian bakarrik jasotakoak:

- 1) *-ñogo* muga adlatiboa.
- 2) *eudek* pertsona izenordain indartua: hala ere, *eurak* modukoak mendebalean eta erdialdean aski erabiliak dira.
- 3) Superlatiboaren *-an* aldaera.
- 4) *nisen* 'nintzen' & *yisen* 'hintzen'.
- 5) *zuken* & *zunen* hikako adizkiak.
- 6) Lexikoa: *eskisal*, *irikin*, *kantto*, *mendariya*, *pallako*, *ple-ple* aldaerak eta *akulunbrera*, *arri-mimarri*, *biasoi*, *fuya-fuya*, *inpromatu*, *kapen*, *kaudan*, *klaraso*, *marama*, *pajina*, *truara* hitzak.

d) Ezaugarriren batek bestelako hedadura du:

BILAKABIDEA	HEDADURA
1. <i>alik eta.. bitarte</i>	Gipuzkeraz, nafarreraz eta lapurteraz usuario idatzian.

3) Hizkuntzaren ikuspegitik Portuko hizkera ez da horren berezia Hondarribiko eta Irungo hizkeren baitan.

Hala diote lan honetan aztertutako kopuruek: jasotako arauen %14 eta lexikoaren %17 bakarrik jo baitira Portuko bereizgarritzat. Hortaz, hizkuntzaren ikuspuntutik zaila da Portuko hizkeraren berezitasunaz mintzatzea. Egia da, hala ere, lexikoan nabarmenxeagoa dela berezitasuna fonetika-fonologia eta morfosintaxian baino, eta azterketa sakonagoak uste hori sendotuko lukeelakoan nago, aldaera eta item lexiko gehiago biltzea aski erraza delako; baina aldakortasuna alor horretara mugatu beharrekoa dela iduri du.

Hedaduraren arabera loturak egiten hasiz gero, oraingoan nabariagoa da Nafarroarekin eta Lapurdirekin hizkera honek duen lotura erdialdeko euskalkiarekin duena baino:

a) Bada Portuko hizkera Nafarroarekin eta Lapurdirekin lotzen duen ezaugarri-eskutada bat:

BILAKABIDEA	HEDADURA
1) Aferesia	Nafarreraz eta lapurteraz; Gipuzkoan Oiartzungo Ergoien arrunta eta Donostiako ekialdeko auzoetara ere iristen da.
2) <i>-kotz</i> , <i>-lakotz</i> , <i>-tekotz</i> aldaerak	Hizkeren artean maiztasun aldea bada ere, nafarreraz, Ipar EHn eta Gipuzkoan Erreterian-Lezora bitarte.
3) NOR-NORK adizkiak	Lapurteraz; nafarreraz eta Gipuzkoan, baina ez hain

NOR-NORI-NORK sailean	erabatekoa: Usurbil-Donostia-Hernani lerroan abiatu eta Bortzirriak (Bera eta Etxalar), Doneztebe eta Bertizarana bitartean.
4) Galderetako a/ behar ez	Nafarreraz (Araitz, Larraun eta bi Basaburuetan izan ezik) eta Ipar EHn.
5) <i>benik</i> emendiozko lokailua	Nafarreraz Larraunen jaso.
6) Erlatibozko eta kausa perpausetan (<i>balin</i>) <i>ba</i>-aldaera:	<i>bait</i> - aurrizkia nafarreraz eta Ipar EHn. Gipuzkoan Hondarribian, Irunen eta Oiartzunen. Errenteria eta Lezo isoglosaren beste aldean; Arano eta Goizueta nafarrak ere bai.
7) Lexikoa:	<i>antzzi, bajera, anguxatu, atzaman, bufara?, ingriya?, malkarrot, maxina, xai.</i>

b) Erdialdekoarekin (eta mendebalekoarekin) lotura ez da horren nabarmena:

BILAKABIDEA	HEDADURA
1) <i>-ntzak</i> destinatiboaren aldaera	Azkuek XX. mende hasieran Bermioko eta Mundakako bizkaieraz jaso zuen.
2) NOR-NORI saileko berezko adizkien galera	Oiartzunen eta Lezoko ekialdeko baserrietan, gutxienez.
3) Lexikoa:	<i>guzti, irago, txarki.</i>

c) Portuko bereizgarriak ere aipatzeko modukoak dira:

- (1) Sinkretismoa eta analogia adizki iragankorretan.
- (2) Aditz laguntzailearen iraganeko $(t)xi > (t)xi$.
- (3) *ttire* 'dira' analogikoa.
- (4) *jartú* pleonastikoa.
- (5) Aldaera lexiko gehienak berrikuntzak dira: *bajore, begiraka & kantarika gañikera, irubasi, mixi, noskargero, obetiyo, omen* 'hemen', *urayek* 'haiek', *txalfo*. Eta beste hizkeretan egun entzuten ez diren aldaera zaharragoak: *betiro, oriyeke*.
- (6) Item lexiko gehiago aipa daiteke: *aisa!, aketto, blagan, erreka, fiyako, ingriya, legera & legeko, maxina, onian...* Baina itsas lexikoan bereziki, Hondarribikoak bakarrik ala itsasaldeko beste portuetakoak ere diren zehaztea ez da batere erraza: *alabanda, amuitz, baxo, marlaxka, partamutua, lapa tokatu, brankara bota* Hondarribian bederik ohikoak dira. Beste hauek, ordea, jakina da itsasaldean ezagunak direla: *arrosel, atxamarta, baltz egin, baxamara, bixkurri, eskalaproi, eskifaia, kroka, lanbasa, malote, motxokara, puñittu, surbesta, txotxo...*

d) Bestelako loturak ere ageri dira:

- (1) NOR-NORI-NORK adizkiak NOR-NORK sailean: nafarrera gehienez (baina ez Bortzirietan, Sunbillan, Bertizaranan, Malerrekan, Basaburu Ttikian eta Araitzen). Hego EHn arruntak gazteriaren jardunean, batez ere. Pasaian ere jasoak.
- (2) Lexikoan: *niri* ez da erdialdekoa.

6. ERANSKINA: ITSAS HIZTEGIA ETA TESTUAK

HILARIO LAZKANOTEGI: ITSAS LEXIKOA³

1. ITSASOA ALORRA:

1. **itzáso; itzáswa:** el mar
2. **itzáso sabála:** alta mar
3. **ur aundíya; ondúa:** profundidad
4. **itzáso eyér:** mar en calma
5. **kálma suríya:** mar en calma total
6. **kálma:** mar tras un viento
7. **itzáso aundíya:** hace mar
8. **itzáso jenerála:** mar gruesa
9. **itzáso sakárta:** marejada
10. **itzáso gólpja:** golpe de mar
11. **resáka; tiráldiyak :** resaca
12. **remolínwa:** remolino
13. **korréntja:** corriente marina
14. **úr suríya:** contracorriente de la orilla de un río
15. **úr karrúsa:** menditik heldu den ur zikina
16. **maría góra:** marea alta, ascendente
17. **plemeára:** pleamar
18. **maría béra; sujénta :** marea baja, descendente
19. **bajamára & baxamára :** bajamar
20. **maré bizíyak :** marea viva
21. **maré íllak:** marea muerta
22. **olátwa :** ola
23. **amwítz :** ola de la barra
24. **tírliya:** olatu-mota
25. **apár :** espuma
26. **bildótxa & olátwa kráskjan:** cabrilleo (olitas de espuma que se forman cuando el mar empieza a alborotarse)
27. **olásta & oláxta:** ola que rompe justamente en la cresta
28. **trapalláda:** marejada, olas revueltas, trapisonada
29. **eskalatóya:** olas pequeñas que jugueteen en la playa

³ Har bedi hitzen bilduma hau erakusgarri soil modura. Zehatz aritzekotan kontuan hartu beharrekoak dira bibliografian aipatutako hainbat lan. Hitzak artikuluz hornituta idatzi ditut. Zientzi izenak nik egin dudana baino polikiago egiaztatu beharko lirateke, zalantzarik gabe.

- 30. **erriáldiya:** seno (descanso entre 2 olas)
- 31. **auñáswa & aúña:** itsasoa urrutira lehertu eta ikusten dena.
- 32. **sipristíña:** roción (salpicadura copiosa y violenta de agua del mar, producida por el choque de las olas contra un obstáculo cualquiera)
- 33. **mugíra:** Kurrillaon edo Erretetan, bi tunbien azpiko plataforman olartua lehertzen ikusten denean esaten da.
- 34. **arói; aróya:** tiempo para hacerse a la mar; ocasión, tempero

2. ITSASOKO ANIMALIAK ALORRA

- 1. **arráya:** pez
- 2. **arrái suríya:** pescado blanco
- 3. **arrái gorriya & arrái azúla:** pescado azul
- 4. **arrái másak, motzokáarak, arrái gorriya, arrái bánka, arrái mórdwa:** banco de pescado
- 5. **sardára, balbalára:** atuna denean.
- 6. **arrái lorí:** banco denso
- 7. **arrái mé, arráya mía:** banco muy poco denso
- 8. **píllak:** bandada superficial de pescado, antxoaz ari garela
- 9. **súa, arrái-súa, ardória:** brillo que, en la noche, produce un banco de pescado
- 10. **réus, reúxa:** morralla
- 11. **arrába bóta:** frezar
- 12. **arrábak:** huevas;
- 13. **apásta:** huevas prensadas
- 14. **izkúrriya:** plancton
- 15. **sakátza:** branquias;
- 16. **pixárra:** barbilla
- 17. **trinpólla:** tripas, estómago del pez
- 18. **takéta:** aleta dorsal
- 19. **bustán pála:** aleta caudal
- 20. **bustána; isátza:** raíz de la cola (estrechez posterior en el cuerpo, donde nace)
- 21. **isúrra, ixúrrak;**
- 22. **arántziya:** espinas
- 23. **eskáta:** escamas
- 24. **larrúa:** piel áspera de ciertos peces
- 25. **txardíña:** sardina
- 26. **txardín sárta:** arenque
- 27. **koláka:** sábalo (*Alosa*)
- 28. **koláka:** alacha (*Sardinella aurita*, *Clupea aurita*)
- 29. **antxúa:** anchoa

30. **isukíya:** salmón
31. **amorráya & ámorráya:** trucha marisca (*Salmon trutta trutta*)
32. **orrátza:** aguja
33. **korrokóya:** mújol (*Mugil cephalus*)
34. **dabéta:** galupe (*Mugil auratus*)
35. **antxiñába:** chuceto (*Atherina hepsetus*)
36. **erregíña:** palometa roja (*Beryx decadactylus*)
37. **belberíña:** salmonete de roca (*Mullus surmuletus*) & salmonete de fango (*Mullus barbatus*)
38. **mérwa:** cherna (*Polyprion americanum*) & mero (*Serranus guazza*)
39. **lupíya:** lubina
40. **aukérria & abukérria:** verrugato (*Umbrina cirrhosa*)
41. **palomíta:** japuta (*Brama raji*)
42. **dúrdwa:** maragota (*Labrus bergylta*)
43. **kúkuarráya :** durduaren moduko arraina.
44. **amuyéta:** bodión (*Crenilabrus pavo*)
45. **donsélla:** doncella (*Corys julis*)
46. **lúya :** antzekoa
47. **muxáta:** sargo (*Diplodus sargus*)
48. **muxárria:** mojarra (*Diplodus vulgaris*)
49. **xaltamíkwa:** muxarraren antzekoa
50. **kakajálja:** muxarraren antzekoa
51. **sarakúntza & sakúntza:** raspallón (*Diplodus annularis*) ala 92 oblada (*Oblada melanura*)?
52. **sapatáriya:** chopá (*Spondylusoma cantharus*)
53. **doráda:** dorada (*Sparus auratus*)
54. **muturmótza ?:** dentón (*Dentex dentex*)? pargo (*Pagrus pagrus*)?
55. **arroséla:** besugo (*Pagellus centrodontus*)
56. **pántxwa:** pachán (*Pagellus bogaraveo*)
57. **alirótja:** aligote (*Pagellus acarne*)
58. **érria:** herrera (*Pagellus mormyrus*) cf. *Lithognathus mormyrus*
59. **lamóta & lanbóta:** breca (*Pagellus erythrinus*)
60. **sábiya:** salema (*Sarpa salpa*)
61. **berdéla:** caballa (*Scomber scombrus*)
62. **makaéla:** estornino (*Pneumatophorus japonicus colias*) cf. *Scomber (pneumatophorus) japonicus*
63. **e(g)álmotza:** atún (*Thunnus thynnus*)
64. **mónja:** antzekoa
65. **egáluxía:** albacora (*Thunnus alalunga*); atún blanco
66. **mónwa:** hegaluzearen tipokoa, ttikiagoa, 2-3 kilokoa.

67. **matráll béltza:** hegal motzak ditu, ttikiagoa da
68. **koreánwa:** listado (*Euthynnus pelamys*)
69. **txitxárrwa:** jurel
70. **txírlwa :** txitxarro ttikia, beitarako erabiltzen dena
71. **sapurítza:** vieja (*Gobius cobitis*) cf. babosa edo putita (*Blennius pholis*).
72. **kamixóya :** tipo berekoa
73. **gurlíña:** borracho (*Trigloporus lastoviza*)
74. **neskásarra:** bejel (*Trigla lucerna*)
75. **perlóya:** perlón (*Trigla gurnardus*)
76. **krába:** cabracho (*Scorpaena scrofa*)
77. **sakarállwa:** rascacio (*Scorpaena porcus*) eta escórpora (*Scorpaena notata*)
78. **xa(n) martíñ arráya:** pez de S. Pedro
79. **rodabállwa & (e)rrebállwa:** rodaballo (*Scophthalmus maximus*)
80. **ollárre:** peluda (*Arnoglossus laterna*) cf. limanda
81. **xabálwa; platúxa:** platija (*Platichthys flesus*) [kontuz zientzi izenarekin]; cf. solla. Xabalua ttikiagoa da, erriogan atzeman ohi da. Platuxa handiagoa da eta itsasokoa da.
82. **lengwádwa:** lenguado
83. **abadéjwa:** abadejo
84. **bakállwa & bakallába:** bacalao
85. **fogonérwa:** bakailoaren tartean ibiltzen zena, beste klasea, hala ere.
86. **fanéka:** faneca (*Gadus luscus*) ; cf. merlán
87. **le(g)átza** (bi kilotik goiti); **medjána** (kiloa eta bi kilo bitarte); **peska(d)ílla** (kilora bitarte); **karjóka & karjokílla** (ttikiagoa): merluza;
88. **kallapúta & lórtxa :** brótola (*Phycis*)
89. **salmidóya:** araña (*Trachinus*) cf. *Trachinus draco*
90. **xakátja:** (*Trachinus vipera*) hondarpean sartzen da, kaietan, aurrekoaren erdia da tamainaz.
91. **gaixápwa & gaisápwa:** rape (*Lophius piscatorius*)
92. **pés espáda:** pez espada
93. **espalárta & espelárta; arrái gaistúa:** orca
94. **tálwa:** pez luna (*Mola mola*, *Orthogoriscus m.*)
95. **sáblja:** pez cinto (*Lepidopodus caudatus*)
96. **lantzóya:** lanzón (*Ammodytes*)
97. **angíra:** anguila (*Anguilla anguilla*) & congrio (*Conger conger*);
98. **girlíya:** mucosidad de la anguila;
99. **angúla:** angula
100. **moréna:** morena (*Muraena helena*)
101. **marrájwa:** marrajo (*Isurus*)
102. **kayéla:** cañabota (*Hexanchus griseus*)

103. **poláywa & koláywa:** musola (*Mustelus mustelus*)
104. **tólla:** tintorera (*Prionace glauca*) & jaquetón (*Carcharodon carcharias*)
105. **katóarráya:** pintarroja (*Scyliorhinus canicula*)
106. **líxa:** lija (*Ebmopterus spinax* ; cf. cazón (*Galerhinus aleus*))
107. **tramána:** angelote (*Squatina squatina*)
108. **tenbladúra:** tembladera (*Torpedo*)
109. **poxtéywa:** raya (*Raia clavata*)
110. **bastánga:** chucho (*Myliobatis aquila*)
111. **lanpría:** lamprea (*Petromyzon marinus*)
112. **isúrdiya:** delfín (*Delphinus delphis*)
113. **moxxótja:** itsasoan motelagoa, kostaldean ibiltzen da. Galdu egin da.
114. **balléna:** ballena
115. **sería:** cachalote (*Physeter catodon, macrocephalus*)
116. **masópla:** marsopa
117. **pótzwa:** masoplaren modukoa, asnasea hartzen duena, kanpoan ibiltzen da, haragi gorrikoa.
118. **lóma:** hondoko arraina, bost bat mila kilokoa, neguan asko ekartzen zena garai batean, gibela laboratorioetara saltzen zen, mamia baserrietara. Pixkan-pixkan galdu zen.
119. **fóka:** lobo de mar (*Monachus monachus*)
120. **tortúga:** tortuga tonta (*Thalassochelys carretta*)
121. **txíbiya:** jibia (*Sepia officinalis*)
122. **txipiróya; be(g)í tikiya; be(g)í aundiya:** calamar, chipirón (*Loligo vulgaris*). Bi moten arteko bereizketa: begi tikiak garro tikiak ditu; begi handiak garro handiak ditu, txipiroi larriagoa.
123. **póta:** pota (*Ommastrephes sagittatus*)
124. **tínta:** tinta del calamar y la sepia;
125. **gárrwa & botóya:** tentáculo del calamar y la sepia;
126. **púlpwa:** pulpo
127. **gárrwak:** ventosas del pulpo;
128. **lápa; lápa kixkúrta; lápa xabála:** lapa (*Patella coerulea*). Lapa kixkurra biribilxeagoa, jateko hobe, tikiagoa; lapa xabala handiagoa da.
129. **karakóla:** cañailla
130. **málla:** bíbaro (*Murex brandaris*); cf. bígaro común; eta caracol de piña (*Cerithium vulgatum*)
131. **óstra:** ostra
132. **bjeira:** vieira
133. **múskillwa:** mejillón (*Mytilus*)
134. **(txírla) potórrwa:** berberecho (*Cardium edule*)
135. **alméja:** almeja fina (*Tapes decussatus*)
136. **txírla:** chirila (*Venus gallina*)

137. **txírla mírwa:** lohia den lekuan izaten da, azal zurikoa, jendeak ez du jaten.
138. **trétxwa:** navaja (*Solen vagina*)
139. **langostínwa:** langostino (*Penaeus kerathurus*)
140. **gánba:** gamba (*Parapenaeus longirostis*)
141. **ixkíra:** quisquilla (*Crangon crangon*)
142. **sigála:** cigala (*Nephrops norvegicus*)
143. **bogabántja & bixéra:** bogavante
144. **langósta:** langosta
145. **kamárrwa:** cangrejo de mar (*Carinus moenas* cf. *Carinides maenas*)
146. **arkáis kamárrwa:** harri tartekoa, oso ona jateko, handixeagoa, hagin fuertekoa, mami askokoa.
147. **apáis kamárrwa:** arrokatan ibiltzen da, ttikia, arrantzakotz ibiltzen da, ez da jaten.
148. **txangúrrwa:** buey (*Cancer pagurus*)
149. **nékora:** nécora (*Portunus puber*)
150. **amiárma-kamárrwa:** centolla (*Maja esquinado*)
151. **autzíki:** morder (un cangrejo, etc.);
152. **agíñak:** pinzas (del cangrejo, etc.);
153. **lanpérna:** percebe (*Pollycipes cornucopiae*)
154. **isárra:** estrella de mar
155. **marmúka:** medusa
156. **agwamála:** marmuka kolorezkoa, urdin antzekoa.
157. **espónja:** esponja (*Euspongia*)
158. **brójwa:** mergo, cuervo marino (*Phalacrocorax carbo*). Izen zientifikoa hori da, ala *Sula bassana*? Itxura eta ohiturengatik azkeneko hau delakoan nago.
159. **ttiríttarráta:** golondrina de mar (*Sterna sandwicenssi*)
160. **marlákxa (& antxéta):** gaviota (*Larus ridibundus*)
161. **marlóya:** gaviota plateada (*Larus argentatus cachinnans*)
162. **marikóya:** pardela (*Sterna hirundo*)
163. **martína:** martín pescador (*Alcedo atthis hispida*)
164. **sa(n) martín txoríya:** moko luzea, koloretakoa, kanalekoa.
165. **polboríña:** errioan sartzen dena
166. **gabarrása:**
167. **kurlínka:** kostan ibiltzen da, barrenen, birigarroaren tankerakoa.
168. **txoálla:** hegazti mordoska, pilota egina goitik behera egiten duena arraina azpian duelako.
169. **(itzásoko) belárta:** alga
170. **sabi-belárta:** sabiak jan ohi duen belarra, arrotakoa.
171. **líma:** lima

HILARIO LAZKANOTEGI: TESTUAK

1. ITSASOA

Itsasoan gidatzeko erreferentzia modura hartzen dute kantilla: kantillatik kanpon, kantillan kontran, kantillan barréngo aldetikan.

Ník nóla (e)sángo nuké, kantilla: biré bat, kamiýwa, kamiýwa zuzénjan ez, bañan ezker-eskúbitan, úra korritzeko zér(a) orí, nóla izéna du, akantil..., akantarilla, bajáldiya báidu ez, bajáldi yori... fórm(a) órtan wan pentzátu bar dugulá, kamiýu orí itzásu zabáljan zuzén-zuzénjan díjula bráza bát, bí, irú góra-béra..., pwes eún, berreún, irureún, lareún bráza góitik béra ya, zolúa...; eún brázatik béra erórtzen dénjan, por ejemplo, ogéita amár, berro(g)éi, irurugéi, larogéi, laro(g)éitamár ya allátzen dénjan, ya eún bráza bwélta orí artzén dénjan, órtik asítzen dela, ra, zolúa, góitik béra, eúndamár, berreún, irureún, zénbat áurrero jwan, eta alabérako, segun azpiya nóla den, leórreko mendiya bezála. Batalláben mutúrrijan jartú eta an tzaudén lekúan lláno ánkatan, miño irú páuso emán eta góitik béra zolúa ez, eta onárago etórri eta wándik aundiyagwa altúra, itzáswan berdín-berdíña.

Eta ura haunditu:

Zernái arrántzan ta: - Zer, ur ttikiya (d)ek? Ta -Anbéste bráza. - Ur aundíttu (eg)in txjú(k). Por ejemplo, o(g)éitamár brázetan bat gerátzen da o arráya arrapátzen o(g)éitamár brázatan, ta gero ándikan órdubeté (e)ro korrijéntja déla ero aizíak bóta, kontxox, sondátu berríz ta o(g)éitamár bráza, berro(g)éi bráza: ur(a) aundíttu (eg)in tzjúk, bóta sjúk kánpora bóta sjúk korrijéntjak o aizíak o lo ke séa... úr(a) aundítzi orí.

Hondoa aipatzén duten:

Bai, ondúa, bai, bai, normál

Eskuarekin itsaso laua adierazi eta itsaso bare ez du bertako erabileratzat jo:

Itzáswa baré dénjan?

Hala esaten da...

Ez, emén Ondárrabíyan, ez, itzásu eyér... Itzásu barétwa orí... béste pwértotan, emén itzásu eyér.

Ura nola egoten da?

Platéra egóngo litz(ak)én bezála, itzásu eyér, kálma, kálma. Kálma bat, sertikan kálmak posíble dula (i)zátja aizérik gábe kálma, m(i)ño al mismo tiempo itzáswa izátja azpiyan. Ta óla dénjan, itzásu eyér dagónjan itzásu béra, mar de fondo, (i)tzásu béra, ya baré-baré dagó.

Eta kalma ere aipatzén da?

Kálma esáten delá normál aizía, aizía báiden ero éz... Itzásu eyér baldin báda posíble delá lanpérnatara jwátja... Ta kálma, posíble dík itzáswan kálma (e)zátja miño arrókatan ezátja amwítzak, (i)tzásu aundí, m(i)ño kálma kánpwan, aizérik ez.

Kalma zuria onartu egin du:

Kálma suríya bai, orí esáten delá, kálma suríya, eyér-eyér dagónjan, aizérik eta ez itzásu... kálma suríya

Zakarrería eta itzásu handia 'mar de fondo':

Kálma, aizíak jótzen du nonbáitikan, ipárta, báxokwa, mendebála, arék (eg)ítten dula zakártuazí, zakarrériya gúk orréri déitzen djogúla. Kálmatan bezála, aizíakin éré zakarrériya, olátu béra formátzen delá, bañan azpiya, itzáswa, mar de fondo, orí baré, azpiya.

Béste bat izáten delá, itzáswa, itzásu aundíya, mar de fondo, t(a) al mismo tiempo gero aizía ekárri ta órdun ya orí zakárta (i)zátzen dela fwérte

Erdarazko aipatu eta:

Itzásu txárta dénjan.

Aurrerago itsasoa izan:

Itzáswa baldin báda, itzásu béra, *mar picada* déitzen den orí baldin báda

Aipatu ez duenez, nik aipatu diot:

Báita, itzásu jenerála pwes, gúk omén déitzen dugúna amwítzak djénjan.

Eta amuitzak:

Amwítzak? Itzáswa (e)záten delá baré-baré, géro béste bat (i)záten delá itzáswa ekártzen dunjan, etorréra itzáswana, ta (e)mén kóstaldetan, léngo sárratik eldú déna, markazíywak ez? arroka(ta)tikan jótzen dúnjan itzáswak, itzásu orí zabáltzen delá bayía aldéra lértzen lértzen lértzen, orréri déitzen djogúla gúk amwítzak. Béste bat izángo delá por ejemplo itzáswak jó arrókatan eta arrókatatikan ogéi métro eztjénak zabáltzen itzáswa lértzen, bañon béste jenerál orí, emén bayían béintzat, jobá, igwál jwángo delá berreún, irureún métro zabáltzen lértzen itzáswa.

Batallauren kanpoko aldetik eta Lohian ur meheagoak eta itsasoak hor eremu batean aisa lehertzen duela. Erdarazko ‘mar gruesa’ galdetutakoan erabili du:

Mar gruesa ta arbolada, ník léno esán duténa, itzásu jenerála dénjan, Amwítzeko zér(a) oríyek, aundí yoyék

Marejada aipatu diot, eta bereziki sagail-en bila joan naiz, ez du ezaguna: itzásu zakarra erantzun du.

Azaldu eta neunik esan diot ‘resaca’. Berak tiraldiak aipatu ditu, erresakaren gora-beerak, baina azalpenean erabili du galdetutakoa:

Zuek esaten duzue?

Bai, (bi)ño gúk normál esáten dugú tiráldiyak, tiráldiyak, orí itzáswa dagónjan (i)sáten delá...Askótan, askótan ez, óla ondártzan be(g)íraza jartú o pwértotan bértan káyatan bértan, itzásu eyérta dénjan plemeáratan ezáten dulá parétan kóntra néurri bat, álik eta úra bajátzen así árte. Sin embargo, itzásu aundíya dénjan plemeárara, markazíyo órtan (e)ro allátu ta itzásu aundíya baldin báda (eg)íngo dulá igwál markazíyo órtatikan métro erdí bat góra ta géro álako bátjan béste, bárriz eré métro erdí bat béra, góra-béra ibíltzen delá itzáswa, resáka, itzásu béra. Ta órdwan (eg)íttan dulá, pwes béko belárrak ta déna mwittuazí orrék, beré sasóyan ya, setjémbre-o(k)tubren... o(r)í déna ezáten delá itzáswa baldin báda, itzásu béra, *mar picada* déitzen den orí baldin báda.

Korriente hitza aipatzen duten galdetu eta axola azpimarratu du:

Korréntja (a)skó, ba, ba, ba. Itzáswan, arrantzale ártjan korréntja, jo, garrantzizko gáuza delá jakíttja núndik eldú den, núnko aldétikan. Itzáswa dénjan sentído bérjan éztela (e)tórtzen korréntja. Korréntja, por ejemplo, ní emén eta eméndik korréntja, lésteke korréntja, ta nerétikan mílla erdí bat o bí mílla, béste lekúan béste bat eta arék béste korrénte-kláse bat igwál dulá, m(i)ño korréntjak askó esán nai dulá arrántzakotz, bai(...). Ta betíro itzáswan korréntja betíro báidela, (mi)ño betí (e)re éztela kláse bérjan, lekú bérjan...lekú bérjan paráje bérjan txipiróitan e, txipiróitan lekú bérjan gáur, korréntja e(g)úko korréntja, t(a) urréngo (eg)únjan lekú bérera jwán ta i(g)wál izángo delá ba oésteke, báxoko korréntja, osea, kanbjátu askó (eg)íttan da lekú bérjan eré.

Ur zuria:

Eudí askó (eg)íttan baldin bádu, góitik eldú den ur orí, úr zurí-zuríya déitzen djotelá, úr zuríya, t(a) orí, klaro, desenbokátzen delá emén bókatan. orí zabáldu (eg)íttan delá itzásu aldéra, segun zénbat eudí egín dwén, alabérara géro zabáltzen delá itzáswan eré láu, bóst, séi mílla kánpora. Ta itzáswan nabarmén geldítzen delá, itxeko parétera beirátu pintátu zuríya ta beste... ba, ba, bai, típu órtan ge(r)átzen delá, bíyek pegátzen djénjan aldé bat kánpoko sérak kolóre bat, eta barréngwak béste kolóre bat, baréngwa betíro zuríya, ur zuríya déitzen diogúna.

Erresulla aipatu eta azaldu egin du:

Erresúlla, pwes, korréntjak emáki dwelá biré bat, eta birí órtatikan beré értzjan, korrénteri(k) pábe geldítzen delá trózo bat, errexúlla, osea, korréntja eldú delá direzíyo bátjan, emáki dulá beré biría, bañan nai den itzáswa izán arrén allátzen delá púnko bátera... korréntjak baldin bádu berro(g)ei métro zabaléra,

berro(g)éitabat métrwan éztela korrénterik bátere, e, berro(g)éita bátera allátzjan, errexúlla orréri déitzen djotéla. Úr surí yorí, itzáswan lekú bátjan, bayían, ekústen delá arráya góitík béra be(j)rátuta, métro erdí báteko o brása betéko sé(ra), úrpían, ekústen diréla arráyak, antxúa o lo que sea ez? Úr suríyorí sartzén dénjan... déus ekústen eré, nola suríya geldítzen den kolórja béra... ur suríya, kárrúsa, úr karrúsa.

Honekin lotutako beste hitza, sujenta. Nik aipatu eta:

Sujénta déitzen djotelá úra bétti jwáki dénjan, béra jwáki dénjan, bai, orí sujénta. T(a) óla aipátzen d... sujénta normálmamente korrénte aundíya, indárria dúlako, korjéntjak indárria dúlako.

Marea bizietan aipátzen da:

Maré biziya d(j)énjan, orí, korjéntjak indárria géyogo nóla dwén, sujénta aipátzen delá. Ta maré illatan nóla eztún korréntjak óloko indárrik izáten, éztela aipátzen sujéntikan, lo unico esáten déna, pwes úra bétti o maría bétti zják.

Baxamara galdetu eta onartu egin du:

Bajamára, baxamára, batzu(k) baxamára, béstjak bajamára, orí déna bértan sartzén delá

Olatua, olasta:

Olátwa izáten dek itzásó zabáljan plásta-plásta aizíak arrótzen dun úra, olátwa. (...) Sin embargo, olátwa dénjan axáleko séra izáten dek, aizíak arrótzen dwén úr orí, olázt(a) orí. aizíak píxkat amór emán órduko, olást(a) orí géro geldítzen dek... itzáswa geldítzen dek baré-baré abiyotikan, gáñekwa délako.

Aurrerago olaxta aipatu, goian lehertzen direnak adierazi eta:

Góyan, góyan, bai, úr azáleko aizé-olátwak,

Amuitzak hirunaka etorri obi dira, segidan; tartean errialdia izaten da. Garai batean barra iragotzeko teknika:

Eta orrék ezáten dulá, amwítzak normalménte, irú itzásó etorréra, gólpe. Lénogo (e)mén bárra txárta zagónjan, bárra txárta zagónjan e(g)óten giñelá, bísta zagónjan e, púntara begíra, íslara, ta án lértzen tzúnjan óla gólpe aundíyak, e(g)ón, irú óla lértzen dutéla segídwan ta géro irú óyen ondúan-ondórjan izáten delá geldíaldi bat, t(a)urá, púnt(u) urá aprobetxátu bjár bárra ira(g)ótzeko, ur mía nóla (i)záten tzen bárran, púnt(u) urá arrapátu bjár bárra ira(g)ótzeko, ta artú bjár dénbora orí, púntan lértu t(a) itzás(o) orí béra, irú itzás(o) oríyek alik eta bárrara allátu árte, an gu bárran kánpoko aldétik e(g)óten giñela, bértan, m(i)ño úr aundíxogotik, ta bárra irágo árte, agwánta. Wántxet íru óyek bárran lértzen d(je) órdwan mákina déna iréki ta barréne(r)a sartzéko fórma alik eta beste... beste amwítzak etórri baño lénago. órtan e(g)óten tzéla jéndja, askó (eg)ítten tzelá deskwidátu, arrapátu. Usté gábján ba, erriáldi... erriáldiya déitzen déla géro, ez, irú aundi irágo ta zéra, ta géro erriáldiya, ník (e)sán duténa, álik eta urréngo gólpe (e)tórri árte, tárti órtan, erriáldi orréri déitzen djotéla, eta erriáldiyórtan (eg)ín bjár tzéla aprobetxátu bárra irá(g)otzen. T(a) amwítzak orrétik, itzásó jenerála dénjan.

Esaera aipátzen hasi eta ezaguna, esanahia ere azaldu egin du:

Orí léngo séra dek, léngo esaéra bat dek: Úra bai ta urík ez, úra bázen ardúa erángo, t(a) urík ez déloko úra erán bjár. (...) Itzásotik eldúki, e, t(a) allátu yaiz bárr(a) órtanogo, línj(a) órtara. Úra bían swertátu, ondórik ez bárkwa ira(g)ótzeko. Úra bai azpíko aldían, (m)iño bárkwa ira(g)ótzeko urík ez, e. Úra balin básen, maría górago balin básen, itxér(a) allátzjan, itxían ardúa erángo. Ta urík ezdéloko, bárkoko úra berríz erán bjár, e, úra baldin básen ardúa erángo, ta urík eztéloko, úra erán bjár, bárkoko úra erán bjár.

Olatua eta amuitza ez dira gauza bera, hortaz:

Amwítzak irú itzásó ekártzen ttulá berékin, irú segídwan.

Hori da klase bat...

Orí da klase bat, amwítzak. óyek izáten djelá béstetik ya nabarménagwak, itzáswak. Arrókara jótze(n) (d)uténjan gólpe awndíyogwak eta amwítza etórtzen dénjan éitten delá tiráldiyakin, len esán duténan néurri bérjan dénjan, pleamárjan eré tiráldiyakin amwítza dénjan eré ítten dúla orrék géyena gottítu.

Diferéntziya báidelá amwítzatik amwítzara, olátotik olátora, klaro, miño ya néurri bátetikan áurrera sartzen delá amwítza izén órtatikan, aundiya dénjan, itzásó jenerála dénjan. (...)

Orí (i)záten delá, olátu bérakin bátjan [atuna], or nola surf, surf nola ibiltzen da oláto gáñjan, pwe(s), fórm(a) órtara atúna (e)re, klaro ur azáletik góra ez, (mi)ño úra bérakin bátjan e, olátu béra... óla bárkotikan ekústen delá arráya gorriyan gorriyan, an, tírliyan berékin bátjan jwáten déla.

Tírlia, ta tírlia zer da?

Tírliya? Olátwa (a)rtú berekín bátjan, ta olátu aréri segíttu, posíble den bitártjan, álik eta olátwak lajátu lajátu arte nórberari, tírliya.

Ez du trapasa ezaguna, trapallada bai, ordea:

Ónjan ítzak kanbjátu... trapalláda bai, trapása órtik eldú delá orí (e)re, trápa, trapalláda.

Ta zer da trapallada?

Trapalláda? Itzáswa t(a) aizían olátwa bíyek nástwak, eltzía jártzen dénjan garbántzwak egósten, pla-pla nola zolú oy... pwes fórm(a) órtara trapalláda, mobimjéntwa, bértan aldé bátetikan béste aldétikan, óla trapalláda

Auña eta auñazua aipatu eta:

Auñázwa(k) pai. (Mi)ño auñázwa, ya auñázwa dek bistaz ekústen dekéna: ...apárte samárrera itzáswa lértu baast! arráyak, orréri déitzen tzjok auñázwa, auñázwa. O atúna sálto o ballénak ero ... gólpjan ser(a) (eg)itten den, lértzen den, autzítzen dúnjan, auña. óla biátu ta itzáswa azul-azula ekústen d... bístan orizónte guztíyan, ta álako distántzi bátjan, i yitzén lekútik distántzi bátera, rraak, itzáswa óla lértzen dek, auñázwa, arráya. Ze arrái den etzákigu árik eta (e)kúxi arte miño (eg)itten dék trast óla lértu itzáswa, auñázwa óri dek. (...)

T(a) orí láutik irútan egwáldi txárran etorréran (eg)itten dik arráyak. Arráya óla ekústen dénjan, arrái awndíya, zakár óyek sáltoka úretik gótti atétzen ta, se(g)úro bi egún miño lénogo egwáldi txarra, generalmente.

Bagaz galdetu eta barra ulertu: Barra serrátwa; úr mía, popáidjan emán. Barra nola pasatzen zen. Arrisku andiena arratsean.

Olatu bat lebertzen denean, zuri-zuri gelditzen den horri nola deitzen zaion galdetu eta zalantzarako erantzuna:

Oláxta.

Aparra esan diodanean:

Apárra aipátzen déla lo unico arrókatan ekústen balin báda, apárra, ór apárra ekústen déna. O korjénte kantálatan, itzásoko... itzásó aundiya dénjan arrókara jún podériywan formátzen dek apárra. Bwéno, itzáswa amór emáten ála, apár orí (eg)itten duk píxkan-píxkan zabáldu (eg)itten duk kánpwan bárrena, ta formátzen dek frontéra bat izángo litz... línea bat, óla, korjéntja bérakin bátjan, apárra orréri déitzen..., órtik áurrera apárra, itzáswan eztúk agértzen apárrik.

Bildotxa aipatu eta:

Bildótxa aipátzen dek (mi)ño bildótxa aipátzen dek aizían etorréran, aizían etorréran, e. Kálma-kálma, t(a) ará aizían etorréra ta, olá(s)twá krásk kráskatan, bildótxak. Olátwa lértzen dénjan txurí yorí agértzen dek ez? Txuríya nola izáten den, bildótxa orréri déitzen tzjok, aizían etorréra, ya gayéntzen aizía, olátwa kráskjan, orí re bai.

Oleajea hitza aipatzen ote den eta ezeko:

O itzásó aundiya o azpiya mwíttu, igwál itzas... itzásora ertén, itxásó eyér-eyérra e, aizérik ez, aizérik ez t(a) álako bátjan, xoló bátzwek: itzáswan etorréra, zoló bátzwek, zolúa esáten tzjók ez? llánwan párté olátwa, emén kóstan olátwa agértzen dek góitik béraku orí, t(a) itzáswan ere bai góitik béra, nai ez lértu izán arrén, e, bajáldi yorí, métro beté, lo que sea, zolú orí betíro raas, itzáswa béraren etorréra, orréri déitzen (d)jotéla.

Eskalapioa eta eskalatoia aipatu eta bigarrena eman du ontzat:

Eskalatóya izáten duk emén Pasáyan Asabástatan, askó (i)záten tzukén léno, bárran kóntran ere bai askótan (i)záten tzukén eskalatóya. Eskalatóya korrijéntjekin formátzen den olástwa., korrijénti bérak formátzen dwén olátwa. orí erríwan, itzáswan atayérako úr orrék, korrijénti bérak (e)kártzen dwén ta géro itzásokwan kontrásti órtan eskalatóya, formátu (eg)ítten duk olátwak, oláto ttikíyak.. miño fórm-mobimjéntu orí, (es)kalatóya. Askótan ekúxko duk bárratik atéra motór ttikíya ta raa... sálto ta sálto ta sálto bértan e táka táka, ta géro zabáldu ta gútxiyogo askóz, e, géro sálto áyek ez... eskalatóya orí dek bértan formátzen den olástak.

Zipristina edo zipirtina aipatu eta lehengoa esan du. Esanabiaz:

Sipristíña, pwes leórrijan bezála, urá pixárta bótzen balin báda bátek béstjari. O bárkwan bértan mártxan yuá, aisé pizárta badék ta bárkwa aizí orrék altxátzen dwén olátu orí úr orí jótzen dúnjan bárkwa, jótzen dúnjan pwes barrénera sartzén den úr zipristín óyek, úr orí, zipristíña orí, orréri...

Erretetan mugimendua izáten da, bajak direlako:

Errétak, bai, bajak ttuk eta, arroka. (...) Arróka (e)záten dek, arróka gótti, bai. arén értzjan i(g)wál ezángo dek amabóst bat bráza (e)ro amár bráza (e)ro amábi bráza miño derrepénte géro txikítzen txikítzen i(g)wál láu-bost bráza bitárte ola gottítuko (du)k arrók(a) orí. orrétik... ór itzáswa lértzen dek.

Eta hor mugira:

Mugira, pwes, itzáswa lértzen balin báda, o ezpaldin báda lértzen, diferéntziya orí dek. Lértzen balin báda, seña que mugira dúla itzáswak, ezpáda lértzen, pwes itzáso eyér. Góizjan begíra ta: eztuk oláto(ko)rik ekústen lértzen, itzáso eyér tzjok, m(i)ño egwárdiyan o jwáten yaiz berríz ere káyara begíraka jartú ta kóño, itzáswa lértzen duk, mugíra ba(d)ík itzáswak. án baldin bádu mugíra, bárran ere bai ta Amwítzeko íslan kóntran ere bai.

Marea erantzun du, eta nik aroia aipatu diot:

Aróya, maría, déna maría bai. Arói óna? Por ejemplo, mariak izáten ttik beré órdwak, séi órdu góra ta séi órdu béra, ez? Lanpérnak arrapátzeko úra bían bjar dék, pwes arrapátu bar dek púntu orí úra bían dagónjan euní án izáteko arrókatan úra bían dagóla, maría, aróya, arói ónjan. Jwáten báya(i)z maría góra así dén dénbor(a) órtan, pwes arói txárrjan jwán yaiz.

2. ITSASOKO ANIMALIAK ETA ARRANTZA

Arrain motak:

Arrái gorriya... arágiya, arágiya béra, mamiya, mamiya béra, mamiyana. Arrái zuriya, por ejemplo, peskadilla, medjana, le(g)átza, oriye dénak déitzen... orí sendáéituk [?] (e)ro nóndik eldú da orí? orí arrantzálian ártjan eztúk, arrantzáljantzat betíro arráya, betíro arráya izándu kétu duk. Géroztik nik eza(g)útu kétu djét arrái zuriya delá ta gaxó da(g)ónak arrái zuriya ján bar dúla ta. áu eztúk arrái zuriya, ta áu arrái gorriya duk eta, ez, por ejemplo, ollárrak direlá ero lengwádwak direlá ta, órtoko ya jakín (eg)in bar diré nórberak sé... lo único guré ártjan arrái zuriya pwes bai, le(g)átza ta arrái klásja, t(a) arrái gorriya pwes atúna ta, lantzóya ta, arrái azúlak óyek berriz.

Gorriaren zergatia:

Arrái gorriya déitzen djogulá, nai antxúa txuriya izán arrén, arrái gorriya, píllota (b)at (eg)íña formátzen dénjan béra. Ez kolórjangatikan e! Béra formátzen dénjan, por ejemplo, izúrdiyakin txardiña o antxúa béra, o antxúa béra bakárrik ere bai, o azpítik arrái gaxtúa dwélako, o lo que sea, béra píllota (b)at (eg)íña formátzen délako. Bárkwan i(g)wál jwáki ta úra, úr azáljan, urdín-urdíña jwáki t(a) jalako bátjan, rak, béste kolóre bat, arráyana, gorri ántzera dwéna, arrái gorriá orréri déitzen delá, eza(g)útu (eg)in bjar órtakotz.

Hitz hau, normalean antxoarekin, txardinarekin erabiltzen da:

Antxúa bai, beñtxat. Atúna (e)re gorriyan gorriyan esáten delá, déitzen déna, gorriyan gorriya. orí (i)záten delá, olátu bérakin bátjan, or nola surf, surf nóla ibíltzen da oláto gáñjan, pwe(s), fórm(a) órtara atúna (e)re, klaro ur azáletik góra ez, (mi)ño úra bérakin bátjan e, olátu béra... óla bárkotikan ekústen delá arráya gorriyan gorriyan, an, tírliyan berékin bátjan jwáten déla.

Arrai banka aipatu eta erdarazkotzat eman du nahiz eta elkarrizketan normal erabili duen:

Arrái banka, mása, arrái mása, jótzen dénjan... Bánka, arrái banka delá erderaz mas bien, orí askó dénjan, askó da(g)ónjan. I(g)wál jwáki jwáki jwáki déus... álako bátjan derrepente rast arrái mórdwa jó, arrái banka ta..

Mordoa ere bai...

Mórdwa (e)re bai. Mórdwa mas bien esáten déla góiko arráyari, atúnari ta, ba, arrái mórdwa, bístara, ekústen al mismo tiempo, sardarak ta gáuz óyek dénak.

Zer?

Sardára.

Zer da sardara?

Sardára, pwes arráya sáltoka asítzen dénjan, fjésta (d)uténjan, úran góitik bárrana, góitik sálto, úratik kánpora atéra, góitik béra, sardára bai. Ta sardára orí izúrdiyak ere bai, sardára. Léno, wan ez, wan ya isúrdiyakín éztela, arrantzáljak éztula lánik (eg)ítten éra béra esáteko. Gu(r)é gazté dénboran bai. Wan nola aparátwak eta dirén, aparát(o) óyen bitártez (eg)ítten delá arráya jó ta léno ibílli bar tzela izúrdiyan átzetik, izúrdiyak nóra júten tzjen bárkwak arén átzetik ségi, t(a) izúrdiyak, moménto moméntora ez ttuk játen ibílko, miño éudek, kómeni zjoténjan ta baldin bázuten arráya áurrjan, asítzen tzukén derrepente déna emána, sáltoka, mártxa bátjan, línja bátjan artúta, arróntja(n), (mi)ño sálto, motórta déna iréki ta eziñ arrapátu izúrdiyakeri, ba bai. Ta izúrdiya duk arrái bat osó abílla, askó korritzen dúna. T(a) orí (eg)ítten duk arráya jótzen dúnjan bérak, bétti sartú, ta bétik asítzen dek béra lánen arráya, antxúa, txardíña góra... ekártzen, ta góra (e)kártzen dúnjan, sárda, sardára déitzen tzjoték. T(a) atúna (e)re, ola sáltoka asítzen dénjan, t(a) atúna(k) bérak ere até(ra)tzen dik antxúa, antxó-sasóyan, sardára, sardára déitzen tzjo... sér(a) orréri, arrántza kláse orréri.

Aipatu diot eta onartu du arrai bailara. Atunari dagokio balbalára:

Atúnakin ere balbalára ba(d)uk déitzen déna.

Zein?

Balbalára, bai. Balbalára izáten dek, bjar dik kálma-kálma aizérik gabe, e, déna uéra bat. Ta ik (e)sángo duk: ta uéra zer da? Uéra izáten dek, eltzé báteri úra dénjan bó(ta) yok oliýwa ta nóla geldítzen da zuriya, típu órtara itzáswa déna zuri-zuri-zuri, uéra. or até(ra)tzen dok erémo bátjan, eltzián úra jartú ta irákitten asítzen dénjan pul-pul-pul... orréla, itzáswan fórm(a) órtara, pul-pul-pul-pul-pul-pul, orí duk balbalára, atúnak (eg)ítten dik orí, atúnak bai, bizkárakin ta séra, burúakin ta bérak altxátzen dwen úr, mobimjénto orí. Ur aundiya ez, e, ur ttikiya... orí eza(g)útzeiko bjár dik esperjéntzidun jéndja, eztík erozéñek eza(g)útzen balbalára. Ta léno esán duténa zéra (e)re ez, arrái gorriyan gorriyan atúna (e)re. orí (e)re eza(g)útu (eg)in bar dik, itzáswa bai olátwa miño olátwa bérakin arráya nola jwáten den ta.

Agertu ez denez, arraia lodi egon aipatu diot:

Bai, bai, orí erozéñ arrái klásetan, erozéñetan, bai, arrái mé (e)ro arrái lorí. I(g)wál etxáda bat (eg)ín eta kendóko ttjok láu (e)ro bost o amár arrúa arráya. Eta béste... pixkát áraxo jwán ta etxára béra (eg)ín ta i(g)wál arrapátuko duk láu aldíz géyogo, depende. Atúnan ere i(g)wál-i(g)wál aparátwak markátu ta arrái gútxi markátzen dik apa., órdwan ya jakíttten dek aparátwan alabérara, lorí dagón o mé dagón, miño arráya izáten duk bántak, bánta (a)rráyak, gútxi géyogo, depende.

Azalean doan arrainaz galdetu eta atxemateko moduarekin lotu du. Gaur egun aparatuen bidez egiten dela, baina garai batean bestela egiten zuten: antxoa eta txardina izurdiaren laguntzarekin sardatan edo pilatan edo ziztaka. Baita beita egiteko botearekin arraba botata. Gaur egun argiarekin erakartzen dute beita egiteko arraia:

Lénogo, arráya (e)záten tzukén: antxúa, antxúa bétik ibílko duk txardíña bezála, (mi)ño beré garái bátjan órdwa o lo que sea arráya ítten duk gottítu, erozén arrái, ez atúna ta óyek... Kálma zagónjan antxúa ítten dek pállatan jartú, pállatan déitzen djo(g)ú guk, úr azála/era, gótti atétzen dek, burúa a(g)értzen dúla zakátz(a) irékiya, bai, beré korrimjénto (b)at, be(r)é rúnbo bátjan, pállatan déitzen dugú orí itzáswan, emén ondárbitarrak béintzat, pállatan. Órdwan sárdatan izúrdiya(kin) nóla arrapátzen tzen: -Nóla arrapátu duk: sárdatan ero? Ta - Ez, pállatan ero, pállatan aber, battúk pállak, pállak battúk. emén bayían, wan ere a(g)értzen delá arráya: - Badúk... pállak battúk. Ta pállatan déitzen da urazáljan da(g)ónjan arráya, erémo bátjan, gútxi o géyo(g)o según zé kantidádja (d)én arráya, ez? Alabéran. (Mi)ño azál-azál-azálja(n) antxúa zakátza dúla, ta txardíña (e)re bai, txardíña (e)re igwál-igwál agértzen delá góyan, bai. Ta béste zenbáitan igwál jwáki, klaro órdwan aparátto(r)ik étzénjan ségi ta, klaro arráya (e)záki miño i(g)wal bárkwan miño ze(r)a bost-sei bráza úr bérágo bérágo bérágo, ta ekústen ez. klaro álik eta azáldu árte góra.

Órdwan gu(r)é gatzé dénboran tzukén: o izúrdiyan dela médiyo arráya béra gottítzen tzúlako ero pállatan ero bestéla béstja zíztaka déitzen tzéna.

Zíztaka?

Bai, arráya zíztaka. urá (e)záten tzukén kóstan e generalmente kóstan, mártxa emáki, jartú áurrian irú-láu la(g)ún bránka mutúrrian góitik béra be(g)iraka pollíki políki ta bían (eg)ítten dik arráya baldin báda bráza betéko úretikan azáletikan bráza beté bétti, (eg)ítten dik tzast blankéara orí. emén korrokóyak nóla (eg)ítten du kanáljan tzá, óla tzí-tzí-tzí arráyak bérak (eg)ítten dik zíztaka, bai. Arráya lokalizátzeko fórma orréla zukén, ezbaizen aparátto(r)ik. Sin embargo gáur ez, gáurko aparátwakin ya jo erémwak artzén ttulá, atúna béra (e)re zabaléran artzén ttutelá, eún da eúnda géyogo métro, nai euní gáñetik ez irágo, aparátwan dela médiyo ya markátzen txjoték. T(a) anbéste brázatan arráya markátzen, o(g)éi o lo que sea o(g)éita géyogo brázatan arráya markátu... bárkwan azpíko aldían, miño déus ezín (eg)íñ ezpaldin báda gottítzen arráya béra, miño orí déna aparátwan déla médiyo, lénogo ez, léno ez (...) Lénogo ibíltzen tzukén antxúa orréla, fórma órtan. O sárdatan, pállatan, zíztaka, zíztaka órdwan bibérokox ta.. bueno. Gé(r)o txardíña (e)záten tzukén: txardíña (e)re izúrdiyakin.

Ta gero ezáten tzukén bótjakin arrábakin: bárko bakóitzak bí bóte ttikí emáten tzitekén, bóte bakóitzjan la(g)ún bat sartú ta o bakállo arrába o legátza arrába o, (e)ká(r)tzen tziteken Pasáitikan, urá txé-txé (eg)in, úrjan lája bóte... ta zéra bóta, arrába, játen emán, itz bátez, ta arráya baldin bázen ingúru ártan béra azáltzen tzukén góra.

Ta gá(u)rko egúnjan bótjak ibíltzen diré, miño ibíltzen ttuk argíyakin: baterí aundíyak sartú, fóko aundíyak jartú ta argíyak bérak ekárazítzen tzjoték arráya gótti, argíyakin, gáurko egúnjan orréla... bibéroko, béttak et(a) óla (eg)ítteko.

Antxoatan arratsean ikusten den argítasuna:

Súa, arrái-súa? Arrái-súa, bai.

Hori zer izaten da?

Bíxtakin, bíxtakin ekústen déna, arráya(k) bérak markátzen dik. Miño órtako bjar dik, ill... illárgiyik eztik bjar, illárgiya balin báda, nola illárgi bérak klarasóya emáten dwen e, naiz gába izán arrén, illárgi betía baldin báda klarasóya baldin báda, itzáswan klarasóya emáten dik ta arráyak urári etziok markátu azítzen, e. Sin embargo, illárgirik ezipalin báda, bárkwa béra mártxan ere bai, mártxan jwáki ta bárkwan estélak lajátzen dun o, kolóretan lajátzen dik, azúl fwérte-fwérte bat, súa izángo litzén bezála, bai, gása metxérwa piztén den bezála, fóm(a) órtara, ta arráya(k) bérak ere, baldin báda arráya, arráyan mobimjéntwak (eg)ítten dik kolóri orí úrjan jartuázi, súa déitzen tzi(oag)ú guk. Zénbat arrái loríyogwa ta zé(ra) aundíyogwa, súa áixego (?) ekústeko fórma aundíyogwa bai, arrái-súa.

Ez du ardora edo ardore bereizteko biderik eman: Nola esaten da ardorean aritu edo ardorea?

Ardórjan.

Ardore edo ardora?

Izéna ardóra, baxotarrak ardóra askótan déitzen tzjoték, ardóran. emén ardóra ba-bai, normál ardóra, segun konber(sa)ziýwa nola diýwán, ardóra, ardórjan, ardóran, bai-bai, déna bérán sartzén dek. o(r)í da gábazko arrántza, gábazko arrántza. Ardóra, zertik orí, arráyak bérak markátuazítzen dúlako úra den (?) bérakin bátjan nun dagón arráya béra, bérak markátzen dik, arráyak bérak, mobimjéntwa (eg)íttezkwan bérak (eg)ítten dik sú, ardóra déitzen tzjoték bai. Askótan jwáki bárkwa mártxan ta: koño, illárgi pizárta badúk eta, úra, badá ardórarik ero ardórarik badá? Ez arráyagatik ez, úra(k) bérak iyá sú orí (eg)ítten dwén, e, bai... Zertik illárgiya baldin báda, askótan eztik úrak markátzen sú orí, indárta baldin bádu goítik, argítasúna.

Lo unico esáten dena, por ejemplo antxótan ibílki (ga)ttuk ta etxáda (eg)ín, klaro, ik arráya an ikústen de/uk markátzen dúla aparátwak, etxára (eg)ín ta koño sarián sénwan, barrénen, sarián barrénen arráya ba(d)ek (?). Bóltza istótzen dénjan, artú salabárdwa ta ras eta, i(g)wál dek nástwa antxúa i(g)wál txírlwakin.

Zerekin?

Txírlwa, txitxárra ttikíyakin, bai. orí askótan ira(g)ótzen dek. Ta antxó aundiya baldin báda, ardórako dénboran, présiýwa nola konsérbata(ko) ta (eg)ítten dwén, órdwan jéndja sayátzen duk birésten: sartú arráya, txírlwa bóta pútzura ta antxúa kájatan. Dóble lan jéndjantzat, dóble, dóble miño géyogo, lan aundiya izáten dek orí, óla nástwa etórtzen dénjan, pútzura ola bótzeko zérjan.

Arrai lajia eta erreuxa aipatu eta:

Reúxa, emén ezték reúxa, reúxa emén... ba atúna, antxo... ondátu dénjan, erdí ondátu dénjan esáten dek orí. Arrái fréska-fréskwa, por ejemplo, wan ibílki den saré-klasi ok arrái surítan, bolántjak eta sér(a) óyek den(ak), ór reúsa askó etórtzen ttuk; o marrájo bátek etórri i(g)wál le(g)átza bat an sarián mallátwa, marrájo (b)at etórri, ta tá, isátz aldía kendúa, k(l)aro. orí gero saltzéko arrande(g)ítakoz ta, eztítek pa(g)átzen beár den bezála, béstja bezála, best... arrái normála bezála, (eg)ítten duk orí mérkeyogo saldú, ta arrande(g)ítan ere me... réus déitzen tzjoték. Arráya osó óna izángo dek dagóna, miño fálda zjóko trózo au, oro autzíkí (eg)íña baldin báda trózu ártan izángo (d)uk o autzíkí iñe(ko)? zerbátt, béste gáñekwa primérako arráya da miño markátwa, réus.

Harraipatzen den arraia bozkailuetan gordetzen ote den.

Lénogo ez, lénogo antopáratan jartzén tzukén, lénogo, antopáratan jartú ta bárkwan leórrera. Wan ya, bárkwak alabéran ttuk preparátwak, nebé(ret)an (di)tek? frí(g)wak, t(a) al mismo tiempo emáten diték leórreretikan jéla pizár bat, e, frí(g)o orréri pixkát la(g)úntzeko, o edo frí(g)wak jélari la(g)úntzeko a(g)wantátzeko. Arráya arrapátzen dénjan kájatan jartú, antxúa, t(a) eg)ítten (d)itek nebératan sartú, jél pixkat bóta, beré papéra jartú ta lo que sea, jél pixkat bóta ta nebérako frí(g)wa nola dutén, orréla e(g)ún bat ero bí (e)ro éudek (e)kúsko (d)itek nóla o zénbat a(g)wantátu bea(r d)utén. Atúna (e)re bai, atúna (e)re gáurkwan e... lénogo, jobar, i(g)wál dozéna bat toneláda (e)ro amabóst toneláda (e)ro jéla artzén tzitekén, ta wán berríz, dozén(a) erdí bátekin bárko aundi yóyek náikwa (d)iték, bai, déna bitártjan frí(g)wa nola dutén, a(g)wantá(tzen) tzjoték fréska-fréska zortzí e(g)únjan irúkitzeko fóрман arráya.

Legatza harraipatzen denean zer egiten da?

Le(g)átza guk emén (eg)ítten tzjukén, arrapátu, pixárrak kendó, trípak kendó, ta trinpóllak kendó; arrába baldin bádu (e)re bai. Pixárta, trinpólla t(a) arrába apárte, orí saltzéko (i)záten dek orí, o sea ónak djé, saltzéko. Lo único pútzura bótzten déna, pwes beré estíyak ero tríp(a) orí. órtik fwéra déna aprobetxátzen tzukén. T(a) orí kájatan jartú, luxé-luxían kájatan jartú ta nóla e(g)únero etórtzen giñen órdwan, wan ya eztá ibíltzen le(g)áztan inór, miño órdwan pwes kájatan ála geldítzen..., ká... dozéna (b)at arrái (e)ro amabóst o lo que sea, segun ze tamañako arráya.

Kentzen zaion hura...

Arrába, trinpólla ta pixárrak. irú óyek o saltzéko ero partítzeko lo que sea, según ze oittúra den bárkwan, alabéran, o ze kantidáde arrapátzen den: kantidáde aundiya arrapátzen balin báda arráya, alabéran izáten dek géro ere pixárta; ta pixárrak nola askó baliyo izáten tzwen, ta nola baliyo- askó baliyo dwen, orí déitzen tzjun gúk txakúrrana, bai... Txakúrrana zer da? Astían (eg)ítten duk mánta

arrántzan alabérara, tokátzen tzayón(a) astían tras: - Zé kantidáde duk? - anbéste kantidade. Bueno, Kofra(d)ítik eldú den díro urá gástwak atéra ta partítu, eta pixárrak eta txakúrrana déitzen déna, lo que sea, txakúrrana déitzen déna, aparte, kontrabándoko gáuz orí apárte, órtik eztik kobrátzen, deskontátzen ez Kofra(d)íyak eta ez armadórjak, e. Baldin báda amár mílla pezétan arráya ekárriya trinpólla o (lo) que sea, amár mílla pezéta orí (eg)íttan duk la(g)únan ártjan partítu, txakúrrana (e)sáten tzjoken; andríari emán b(e)árrjan nór bérak bortzállwan irúkitzeko, gastátzeko, txakúrrana, bai. Mánta nóla andríak itxéra ekártzen tzuten, orí ez, orí, txakúrrana bárkwan (eg)íttan tzuken: partítzen tzénjan bárku(a)n bértan, o sea, gizónak artú bear tziken orí, díro (o)rí, gizóna jabétzen tzuken díro (o)rrétaz.

Plakton ezaguna baina bixinua ez. Atunak jaten duenari bizkurria esaten ote zaion eta zuzendu egin du berak :

Izkúrriya.

Nola?

Izkúrriya

Esan berri, faborez...

Izkúrriya, biz ez, izkúrriya. T(a) izkúrriya zer da? Pwes janáriya, beré janáriya. Ta beré janáriya zér da? Pwes i(g)wál esángo (d)uk atún dénboran antxó ttikí-ttikí yorí, izkúrriya déitzen tzj(og)uk, ixkíra, ixkíra txe-txé-txí orí, o ixkíra mórdo go(g)órra izáten ttok itzáswan zabálik, balléna (e)re (e)tórrí ta, jo, ze traga... zérak (eg)íttan ttwen... ixkír(a) orí e(re) apártatik (aparretatik?) (e)kústen duk, arrái gorriya bezála, o sea, gorritzen dula, o(r)í duk izkúrriya, izkúrriya janáriya baidula arráyak, ba. Ta o izkúrrí yorí zenbáitan izáten duk, i(g)wál paráje bátjan ibílki yaiz e, ta koño ez atúnik ta ez déus ere, izkúrriya bían atúna (e)re bían, e, k(l)aro orí lénogo, miño wan aparátwan dela mériyo izkúrriya eztuk ekúsko, miño aparátwak i(g)wal (eg)íngo dik markátu berro(g)éi brázatan atúna, tra-tra, atúna atún(a) eme-emén arráya jótzen di(k) pa, t(a) arráya jótzen di(k) pa, miño altxátzen ez. Ta beré órdwa (e)tórtzen dénjan, izkúrriya gótti, an ere izkúrriya izáki, izkúrriya gótti ta atúna béra (e)re gótti, ta gero úr gáñera azáltzen du(k) déna nola izkúrriya ala atúna (e)re.

Sin embargo, antxúakin izkúrriya eztjet sumátu ketu, (e)tzákjet orrék ze játen dwén, atúnana bai. Ta txardíñana (e)re (e)tza(k)jet, lantzóyana (e)re (e)tza(k)jet, izkúrriya óyekena zer da? ezángo ditek, miño atúnana ekúxia di(g)uk, ta ekústen den gáuza duk orí, izkúrriya.

T(a) orí ibíltzen dik, atúnak béintzat ibíltzen dik txírlo ttikí-ttikíya, ttikíya e, miño umetan o ze(r)a, ttikíya dela, ta ixkíra duk béstja. orí, orí dagón lekúan jenerálmente béstja azpíko aldetik an ibíltzen di/ek, atúna, nola e(g)aluxía ala e(g)al-mótza.

Biberoetako txirloak denetatik jaten omen du.

Txírlwak antxúa txétuta, arráya béra apásta (eg)ín, játen dik, arrába, arrába nik usté diet jenerálmente arrái dénak jángo dulá arrába, arrábana; orí erozén arráyak játen dik, áixa játen dik, o sea, játen ditek. Miño apárte de eso, arrái orrék bizí bar dik béste zerbáttekin, itzásu(ak) bérak ekártzen dun jákiyakin. Itzáswan ekústen duk askótan úra garbí-garbí-garbíya, ta béste zenbáitan ekústen ttuk orrátza báten burúa, e, izángo litz(ak)én bezála, txuriya ola ta-ta-ta, nik (e)tzákit zer den, janáriya izángo duk urá arráyantzat, bwéno. Txírlwa bibérwan jartú, ta atúntakoz zénbat arráya bizíyogwa ta óbjgwa izáten dek e, zénbat bizíyogwa ta óbigwa, ámwán sartzén dénjan e(re) mobimjéntwa alabérokwa (eg)íttan dik gero an úrera bótzen dénjan Pwes txírlwa bibérotan jartú ta, jéndjak atún dénboran, o marmítakwa dulá o jenerálmente e(g)wárditan potájia, ándik sobrátzen dena txé-txé-txé (eg)ín ta bibérora bóta, ta bibérwan nóla jan arráyak! Jartzén duk ártara játen, miño játen jartzén dénjan, garbítzen ttu, bul. Ta gero arráyak bérak artzén dik bizkár aldían brílló bat! O sea óndo manténdu(ta)ko zéra, ba-ba-ba... emén korrokóyak eta, kanáletan, kumúne?tako salídetakwa ta nóla izáten da, ará játen, k(l)aro txírlwak eta óyek ezttúk onára sartzén, kanáletara ezttúk sartzén, kánpoko arráy orí (e)re erakútti ezkéro janáriyakin, jártzen dek bai.

Marrazkia erakutsi eta leben aipatutako zakatza galdetuta 'agalla' dela erantzun du:

Burúan bértan duk orí, orí ába iréki ta bértan dik gorri yorí, wan zéin den (e)tzákjet nik. Bazékjet emén éztela, ta emén éztela ta emén éztela, emén bjar dik, burúan bértan duk, zakátza.

Lehen aipatu dugu arraiaren barrenean izaten dela...

Trinpólla, arrába, arrába beré sasóyan e, betíro éztula (i)záten arráyak arrába, beré sasóyan (i)záten dulá orí (e)re, bai.

Arraba bere sasoian, trinpolla ere bai...

Ez, trinpólla betíro, trinpúlla duk 'buche', e; ta pixárra (e)re berékin betíro, 'barbilla'.

Erakutsi, aipatu eta hegalek eta begatzak izenen berri ez duela dio.

Miño por ejemplo marrájwa ta zer(a) oy(ek) táketa déitzen tzj(og)úk, góiku (o)rí/góiku(a)rí? e, góiku(o)rí, takéta(...). ará, táketa áu duk, ok etzákjet nóla dutén izéna, (e)tzákjet, takéta.. betí góikwa o pez espádana o marrájjwana o ta emén óla arrái kláse óki, (e)za(g)úitzen déna o izúrdiyana o: takéta, góiko ezpát(a) orí.

Ta taketekoa hitza hortik etorriko da?

Takétekwa, ba(i)-ba(i), gólpja, (e)tzakjet nik, gólpja, órtik gólpja(...). Takétekwa ez, takéta, také-ta, takét(a) a(g)ériyan... tiburóyak eta, e, marráiwak et(a) ók ibíltzen ttuk úr-azáljan kálmatan, kálmatan a(g)értzen duk arráy áu, t(a) a(g)értzen dik úran góitik áu bakárta, ezpát(a) áu, takéta, orí bakárta a(g)értzen dek, béra górdia ibíltzen duk, áu, ta péz espáda (e)re bai, t(a) arrái kláse óyek, zerbátten bílla [azentua bai, hitza?] da(g)ozténjan.

Isatsa eta buztana:

Isátza, (mi)ño guré ártjan déitzen d(iog)u? buztána.

Ah, bai?

Ba(i)-bai, atúnari por ejemplo, buztánetik, betíro buztána. Buztána duk izena un poquito raro, ez? Isátza (e)re déitzen djok, miño buztána (e)re i(g)wál-i(g)wál arráyakin, buztánetik orátu: buztánetik oráyok ta betí buztánetik.

Eta buztan-pala aipatzen da?

Bai, buztán-pála, pwes, zabál au.

Arraiek ixúrta, izúrta izaten dute. Erdikoaz gain besteak ere hala ote diren eta ez duela izen horien berri.

Arantzai aipatu eta:

Arántzi, pínxtua, déitzen tzjoték, pínxtua, pínxtua dúna, orí déitzen tzjoték bai.

Orduan azálean duena?

Azáljan, bai.

Arrain guztiek izaten dute azal goxoa?

Bátzwek zakar ooh! Bátzwek ditek ezkáta dena eta béstiak ttuk larrúa.

Larrua?

Larrúadúna, bai, tólla ta óyek dénak larrúko zera, a, kató-arráya, ta poláywa ta, óyek dénak ttuk larrúa, óyek eztítek ezkátikan, ez, arráya duk miño eztítek ezkátikan, ta béste bátzwek ...ttuk ezkát(a) útsa duténak. K(l)aro, arráy askó duk, larrúa o larrózko arráya déna, béste arráy askó duk pwes ezkátakin. (...)

Izúrdiya (e)re, izúrdiyak e(re) larrúa dik, eztík zakárta, eztúk zakárta, leún-leúna dek, miño béste arráy askó duk, meka, líja, líxa béra líja duk, esáteko, o sea, zakárta(k) battúk zakárta(k) djénak fwérte.

Baina arrain horri líxa

Líxa, bai.

Erdaraz lija?

Ez, ez, nik (e)sáten djet, lija izángo litz(ake)en bezála dutelá beré larrúa, a, bai, líxa déitzen tzjoték orréri, erdéráz (e)tzákjet zé izén dwen(...) orí óla besúan (eg)ítten baduk odóletan lajátuko dik, zakárra, bai, bai.

Negu partean harrapatu izan da

Ba(i), bai, negú pártjan, beré sasóya ne(g)úa dek, txardíñana. Primabéran, udáberriyan antxúa, antxúa ya zér(a) itten tzikén... ta géro udátzén aldéra etórtzen duk ya lantzóya, orí ya kánpotik eldú den arráya dek, lantzóya. Ta géro lantzóyan sasóya ira(g)ótzen tzénjan ya txardíñan sartzén tzukén. irú kláse emén bajúrako saréko gáuza béintzat orí (i)záten tzittukén.

Lehen orain baino gehiago harrapatzen zen.

Txardíña, ba(dak)ik zé pasátzen den? Wan ekárri t(a) eztúk saltzén, i(t)z bátez eztúk saltzén. Lén(o)g)o fábríkak eta artzén tzitekén, gu(r)é gazté-dénboran... ne(g)úan biziya atétzen tzukén txardíñakin: o Frántziko kóstan sartú ta negú guztiyan txardínatan atétzen tzukén biziya; wan, berríz, ardórako bárku óyek, e, mártxwan ta apiriljan ta, antxóta(ra) fátén ttuk, miño súa, arrái-súa ekúxi ta bóta saría ta, txardíña swertátzen duténa (e)kártzen duté leórrera ta txardiñ aundi yorí eztítek saltzén. Ez arrapátzen ez dutélako, pa(g)átuko báluteke óndo leórrjan ekárko litekek txardíña, txardíña bai baida itzáswan, (m)ño pa(g)átzen ez.

Ne(r)é gazté-dénboran atétzen tzittukén, atéra-n gattukén? óla góizjan, góizjan lábak o lautérdiyak bóstak i(g)wál, (eg)ín bar (geni)ttiken? bí (i)rú bat ordú omén, léste aldéra betíro t(a) e(g)únez, ta órdwan ne(g)úan ta ótza ta, ta bí bóte... arrábakin apásta, txardín(a)tan, ta géro ándikan (i)txé(ra) (e)tórrí ta. Ni akordátzen nak, U(b)dúljo difúntwa, e, órdwan ni Nikolás Txikiyan nitzén, bárran órdwan galdú zukén, bárkwa onára (e)tórrí arráyakin, txardíñakin ta bárran tiri-bíy(a) (eg)ínta, Kárlós Karbonérana ta, Antxérmo beré átta ta, Tanborrádan nóla txístwakin jwáten tzen ta, Arribillága(...). Ta bárran, orréla, ará, itzáswan priméran bai ta itxéra etórrí ta, itzáswa izáki azpítikan itzáswa, ta káska, arráya góyan izáki ta tiri-bír(a) (eg)íñ ta a tomar por saco.

Tira-bira egitea zer da?

Tiri-bíri (eg)íttja duk: killa duk, bían geldítzen duk betíro, ta, kíl(a) orí gótti geldítzen baldin báda tiri-bíya orí duk, bwélt(a) emátja.

Apastarekin aritzen zineten, baina arraba legatzarena, bakailuarena?

Órdwan ibílko zukén arrába le(g)átzana, zertik órdwan bakállwana PYSBEkwak bakárrik (i)bíltzen tzitxukén arrástetik, (e)tzítxukén sasóy ártan ibíltzen PYSBEkwak lo unico (e)sán nai djet óyek(...) Pasáikwak, bai; (e)sán nai djet óyek etzútela óloko kantidáde(rik) abastezítzeko déna (e)kárko. Ta sin embargo, arráy zuriya, órdwan arrásterwak (eg)ítten tzitekén asko (e)kárri, t(a) arrái zuriya ekártze arrába (e)re beré sasóyan(eg)ítten tzitekén ekárri. O sea, arrába (e)zángo zukén órdwan le(g)átzan arrába.

Hondarribira Pasaiatik ekartzen zen. .

Ba(i), bai, bai. Arrába? Ba(i). Pasáyan, be(r)é sasóyan Pasáyan (i)záten tzittukén Etxárrinak eta, óla jéndjak preparátua(k) (e)tórtzen tzuten?? éudek (eg)ítten tzitekén erósi bárkwakeri, ta géro (eg)ítten tzitekén éudek almaßenátu, gazítu, ta géro éudek (eg)ítten tzi(te)kén abastezítu nündik eskátzen tzutén, alabéran... oméndik emáten tzukén askó Frántzira órdwan, arrába bai, kotrabándwan ta.

Atzemateko modua: izurdeari segika

T(a)izúrdiyakin ere bai, sárdatan, sárdatan ere bai txardíña. óyek bíyetan: sárdatan ta apástan, órdwan e. Gáurko e(g)únjan eztúk sárdik ekústen izúrdiyakin eztúk ekústen, ráro duk saría bótzja gáurko e(g)únjan izúrdiyakin, ráro; ta séra (e)re bai, apástakin iñór eztúk ibíltzen, iñór ere. Lo unico bótzja ibíltzen dena dek wan bibérokox bétt(a) (eg)ítteko, argíyakin, órtik fwéra nada orí (e)re, béste gáñeko déna itzáso zabáljan aparátwakin, aparátwan dela me(r)iyo. Ta wan bétt(a) (eg)íttera jwáten djénjan or léstj ártara, Burdeosera ta txardiñ(a) (eg)íttera, txardin tikiya, parrótxa déitze(n d)jotén orí, orí

aparátwan alabéran déna arrapáten ditek, saría bóta, miño aparátwak markátuta, ba, bai, bótjakin ta óla déus ez.

Eta lehen begaztiei segika ere aritzen ziren.

Se(g)ika ez, miño, bañan txóriyan dela mériyo askó arráy arrapátu bai, txóriyan dela mériyo.

Eta txardinetan ere bai

Ba, bai, bai, antxúa, txardiñ(a)... óyek ibíltzen tzjén góitik béra tzák, mókwa sar(tu) góitik béra sartzen tzjen... brójwa (e)re bai, brójwa (e)re ra-ra góitik bárrana ta, i(g)wal dozéna bat, o(g)éi bat métrotik góitik béra i(g)wál sartzén zel(a) úrpéra ekústen twélako arráya bían, bai. Ta txoriyak ere berdín, béste txoriyak ere bai.

Horretako ona brojua

Brójwa, bai, bai, bai, bai. Bróju óyek, joba, altúratikan, óyek jótzen tzuténjan áyek ján (eg)in bar tzutéla ta jana, eudén jána arráya baizen. (...) Arrantz- Arrantzáljan gía orí zelá: izúrdiya, egáziya, ta wán ere, oráin ere atún(e)tan, martínan dela mériyo askó arrapátzen delá, martína delá órko giyáriya, arráyan giyá (o) sea atúnan giyáriya, atúnana e! orí, martín motzokarak eta, martín kwadrilla da(g)ónjan erné, áyek arráya baidutelá. Ba, bai, martína óyen zéra delá. Ta gero (o)mén kósta aldían, pwes káxko-béltzak eta, marlóyak eta, marláxkak etá, béste kóstako egáztíy(a) orí, antxúantzat eta txardiñantzat eta óla. Kánpokoz martína ta egáziya joe, egázi abílla, esperjéntzi aundíko e(g)áziya. Beré tenóre bátjan, jwérge (eg)ítten duténjan, an ibílko djelá zalapártaka antxúak, txard- lo que sea, eudén tártjan ta, wantxet arráya atúna bétti jwáten da, arrái ttíki yorí (e)re bétti, ta martínak to, tipátu bértan kwadríllaka t(a) an e(g)óngo direlá, alik eta berríz ere illúndu... bitárte, alik eta altxátu bitárte arráya berríz ere, ba, bai, bai. Martína (e)kústen dénjan óla motzokára(ka): arráya ba(d)ítek óyek. Zer(a) arrantzáljen gía orí zelá, án kánpwan, martína.

Txardina-motarik ez du Hilario bereizi:

Tamáñwa, emén kóstan tamáñwa, bai, tamáñwa.

Apastako txardina aipatu eta klase modura ez du bereizi:

Ez. órdwan, ba arrapátuko zitekén órdwan ere tamaña ttikíyak eta aundíyogwak, orí normála duk.

Irudia ikusi eta adierazten ez zuenez, erdarazkoa aipatu eta:

Arenque déitzen tzjoték txardiñ aundí-aundíya- txardín zárrari, e. orréri arenque déitzen tzjoték, txardín zárrari... aundí yorréri. Ta guk arrapátzen genwén arráya típ(o) óntakwa zukén, óla brillánte miño izén orí etzúken.

Garai batean asko harrapatzen zen hemen.

Ba, bai, txardiñ aundíya, wan e(re) arrapátzen (d)íték txardiñ aundí yorí emén, eztítek saltzén, ba. Txardiñ aundí yorí? Zakárre geldítzen delá játeko. (...) orí duk gáur, gáurko e(g)únjan léndik onára sálto aundíyegi(a) bizimódwan ere, nóla leórtzálljak ála arrantzáljak. Órdwan sa(g)árdoté(g)iyak bazíttuken, txardiñ aundíya delá, berdéla delá, mílla gáuz, arráya, erré ta jéndjak, ján nóla gáñera! ta gáurko e(g)únjan eztúk, eztúk eztúk e zér(a) orí (eg)ítten, txardiña lo unico játen duk gáurko e(g)únjan, béste txardiñ erdí- erdíkw orí, prejítuta...óna bai .

Emén típ(o) óntako txardiña etórtzen duk tártjan, orí ántzera ti(r)átzen dik onék gáñera, txardiñ onék, ezkáta gútxiyogo (e)re ezáten dik onék. eméngo txardiñan tártjan a(g)értzen duk txardín klási áu, miño gútxi e, gútxi a(g)értzen duk.

Kolaka aipatu eta deskribapena:

Koláka, ba emén... aundí yorí duk orí, txardiñ aundí yorí, koláka. (...) Txardiñan módura, berdín-berdína dek, arrái béra aundíyogwa, bástugwa, barréndikan izúrre géyogo dik, fwértégwa duk, koláka, bai. Koláka duk beréz, txardiñ aundíya, izúrre (e)re, iréki erdíttikan ta dik askóz izúr géyogo, aundíyogwa izúrre (e)re.

Mediterraneoko arraina aipatu eta uraren gazitasuna dela eta arrain hobeak Kantauri Itsasoan:

Gero Mediterráneoko arráyau eméngwa miño askóz bástogwa duk arráya, beréz. eméngo arráya, Kantábrikoko arráyau urán dela mériyo duk orí, bai, urán dela mériyo (o)mén dek, ur fwérte, ur gazíyogwak (o)men ttuk emén, t(a) emén jenerál ere arráya askóztan óbigwa dek emén, déna e, eméndikan alik eta Finistérre bitárteko déna Mediterráneon aldían. Déna ur gazíya dek, e, miño diferéntzi go(g)órta duk paráje bátetik béstera, aundiya. emén por ejemplo igwal bustí, idórtzen eztek ez, ta e(g)úzki jotz... ta arpé(g)ian bértan salítrja dén(a) (eg)íña geldítzen dik. Ta béste parájetan bustí fórm(a) órtara ta e(g)úzkiyak jó ta eztík salítre(r)ik até(ra)ko, úra, gátza, gazíya, bai, dife(r)éntzi aundiya duk emén arráyatan paráje bátzu(e)tatik béstera.

(...) Gu ibíltzen giñén, guk arrástetan (eg)ítten txjukén ur gazíyakin ur gezá, ur gazíyakiñ ur gezá, e, e(g)únjan bóst toneláda (e)ro (eg)ítten tzukén, ta Pasáitik até(ra)tzen giñénjan, e(g)únjan singladúran (eg)íngo zukén, i(g)wál bí toneláda (e)ro óla, úra; motórta mártzan, e, o(g)éita lab órdwak, bí tonelád(a) úra, bí míla lítro. ár(a) allátzen giñénjan (eg)íngo zittiken i(g)wál bost, dénbora bérjan, i(g)wál bost. Zérgatikán? ango úrak gátza gútxiyogo zuloko eméngwak miño, a(ra). T(a) arráya (e)re berdín-berdín dek, paráje bátetik béstera dife(r)éntzi aundiya dek arráyan gústwa ta déna.

Antxoaren irudia erakutsi eta aipatuta:

Antxúan ántza badík, bai.

Kanpotik etórtzen den arraina da:

A, o(r)í (e)tzákjet ník nóndik (e)tórko den.

Ez da goiko aldetik etórtzen?

O(r)í duk korjénten alabérara, atúna (e)re ála (eg)ítten dek, atúna bétikan etórtti ta beré rekorridwa betíro.

Atunak behetik goiti

Bai, antxúa (e)tzákjet nóndik (e)tórko den. Lantzóya (e)re itzásó zabáletik etórtzen duk, áu (e)re ála etórtzen duk déna... ardórako antxú orí béste antxó bat badúk émen bértan sortzén déna pláyan bértan, (e)mén kóstán; txardíña (e)re bai, kóstán sortzén déna. Txardíña jenerálmente kóstán sortúko duk, ník esán bar bánuke, (mi)ño antxúa ez, ardórako antxó aundi yorí orí kanpotik sar(tu)-(e)tórtzen den arráya dek. Lantzóya (e)re kanpotik etórtzen den arráya dek. Lantzóya (e)re kanpotik etórtzen den arráya dek, t(a) atúna (e)re kanpotik etórtzen den arráya dek. Atúnan direzíywa (e)sáten (d)itek ándik, súrtikan, súrtik góttin bárrana, trózwán sartzén duk onára, Kantábrikora, ta béstja béstja fáten duk gótti, Nórté aldéra. o(r)í ya estu(d)játwa (i)zán bjaitek. Antxúa (e)tzákjet, ba jakíña (i)zángo (d)itek, miño ník (e)tzákjet nóndik eto(r)-eldú den.

Sasoiaren hasiera:

Ba, bai, apirílla asítzeko.

Noiz arte?

Antxúa... wán ere jéndja atún(e)tan ta antxu... Antxúa esáteko ia urté guztíyan arrapátzeuntelá antxúa. Antxúa, gú atún(e)tan, e, a(g)óstwan ta atún(e)tan, ta kastellánwak, Santandérrekwak eta santoñésak eta, óyek antxótan ardórjan ibíltzen tzirelá, t(a) antxó aundiya arrapátzen tzutelá, ba, ba, bai, óyek etzí(r)ela atún(e)tan, bárko aundiyak e, bárko aundiyak, t(a) óyek antxótan urté guztíyan sariákin ibíltzen direlá bárko óyek. emén, sin embargo, (e)mén Bizkáyatik onárako, Bizkáyatik onárako bárko guztíyak beré sasóyan, ardórako sasóyan antxótara, ta atún(e)tako sasúte [sasoyan] atún(e)tara.

Garai batean sare ttiki samarrarekin...

Ba, wángwan láurdena, wángwan láurdena, ba.

Izúrdiarekin...

Izúrdiyakin, izúrdiyakin t(a) e(g)áztiyakin.

Gero sareak pixkanaka handitzen...

Aunditzen, k(l)aro. aundittu zelá náilon así zénjan, náilon. Náilon etórri ezkjóztik irá(g)o djéla gáuz óyek dénak. Ta gero, klaro, órdwan lénogo déna saría úrera bóta ta eskúz alátu bar tzalá, eskúz, ta wán berríz, ya katxárró géyo (d)utelá saría béra (e)kártzeko déna, aladórja déitzen déna.

Haladorea...

Ta aladórjak eta, bárko (b)akóitzak irú makinílla: áurrekwa t(a) átzekwa ta erdíkwa eta. Lénogo makiní bat, erdíkwa, aníllak ekártzeko gótti, erdíkwa t(a)áurre t(a) átzetik tíraka, txikótjari tíraka ibílli bar tzalá. Ta gáurko e(g)únjan, irú makinílla: áurrian, erdíyan t(a) átzjan, ta déna a base de makinílla... gáurko e(g)únjan. Ta gero, mutúrrak artzén tzjénjan, bí mutúrrak eta erdíko erreztúnak eta artzén tzjénjan, itxítzen tzénjan saría azpítikan, y(a) aladórjakin... dife(r)éntzi go(g)órre delá, léndik onára, aundiyógwa... wan (lu)zayé(ra)[?] go(g)órreko saría (eg)ítte(n d)utelá.

Izurdearekin sardatan, lebenbizí ailegatzen zenak lebertasuna. Hiru lekutik itxi behar zen sare normalan: bi muturrak bildu baino lehen ailegatzen zenak partea zuen, konpañian, Federazioak jarritako obitura, herritarrekin nahiz kanpotarrekin:

Ez, ez, or, lemíxi allátzen tzena, t(a) askótan okasiýwak ere jartú. Sárdatan, izúrdiyakin e, izúrdiyakin, i(g)wál (i)zángo zjén dozéna bat bárko, izúrdi-mórdo- motzokára bátekin ta martx(a) artzén tzúnjan izúrdiyak, aréri zénbat urbíllago ta óbigo, arráya atétzen bázuten mixí izáteko ez saría bótzeko, zertik órdwan tza(g)óla: saría bóta --órduko ottúrak eré!--, saríak ezáten tzúla irú engántxe, irú lekútik itxi bar tzalá saría, áurreko mutúrta, átzeko mutúrta, e, eta géro azpítik eldú den erreztúna erdíyan, bárkwan erdíyan, irú púntotikan saría itxítzen tzalá, bueno. Bí mutúr óyek bárkora ekárrí, ekárrí bitárteko dénbora órtan saría bóta, sartzén bázen béste bárko (b)at, urbíltzen baldin bázen, bárku arék, saría bóta zwén bárku arék, arrapátzen tzun arráy ártatikan, pártte, e. (En)tendítzen nak? Sárdatan ezáten tzukén orí. I(g)wál bátek saría bóta, artzén tzikén eún arrúa arráya, et(a) i(g)wál (i)záten tzikén partítzeko, partítzeko dénbo(r)an zer, (e)tórtzen tzukén mixíko bárkwa tokátzen tzayóna, la(g)ún bat bóta bárkora, arék la(g)úndu ta i(g)wál (i)zángo zukén zazpí la-, zazpí bárko (ga)ttúk konpañían, konpañían, e, ta dírua-urá (eg)ín bar tzikén géro zazpiyen ártte partíttu. Ta, klaro, izúrdiyakin bátjan... bátek iréki ta béstjak iréki jo ta bátek béstjari lekúrik eziñ utzi ta fórm(a) órtan askó, askó, bai. (...) Ta wán eré, wan eré ardóran, ardóran ere (e)ro bárko aundi yoyek márrtxann gábaz bí argí zikín esáteko piztúak tópo ta sitwaziýwa bakárta, beste dena... t(a) an, or ibíltzen da alkarr... báte béstjan sarían gáñjan sartú bárkwak eta usté gáñjan, ola, ba, bai. Arrísko aundíko zérak ttuk. (...)

Bí mutúrrak álik eta bárkora ekárrí bitártjan, dénbora(a) órtan posíble zikén sartzia, bai.

Eta sartzen baldin bazen, zer egin behar zuen: egon?

Ez, ez, mixíko, por ejemplo, bóst bárko ttuk, e: mixíko bárkwa(r)i tokátzen tzayóna bóta zikén la(g)ún bat saría úrjan tzun orréri la(g)úntzeko. T(a) orrék esángo ziken: bueno, bóst bárko gattúk, óloko bárkwa, óloko bárkwa t(a) óloko bárkwa. Béste bárku áyek ya jwán arrántzara. T(a) e(g)ún ártan bárku áyek arrapátzen balin bázuten arráya, dénak berdín, montóyan e, béstjak ere béstjak pártja bazíken, ba, ba, bai, fórm(a) órtan tzukén.

Orduan ere sesioak izango ziren...

Bai, miño arrantzáljak ba(d)ákik zer dwen: í miño lénogo ní ta, inbiríya nóla, ofíziýwa, inbiríko ofíziýwa izándu den t(a) ála den, betí bát béstja miño lénogo nai ta. Órdwan e(re) armá(tzen) tzittuken follóyak eta.

Garai batean horrela izaten zen orduan:

Ba, bai, fórm(a) órtan... sárdatan e, izúrdiyakin tzukén orí; por ejemplo, bóttakin t(a) apástan tzénjan ez, orí nó bería, miño izúrdiko ofíziýwan, sárdatiko ofíziýwan, errítarra izán ero kanpotarra (i)zan berdiñ e. Ba, ba, bai, sárdatan bai, sárdatan tzukén federaziýwak jenerál jartúa ottúr(a) orí

Sarearen deskribapena gaitzki egindako irudia erakutsita :

Or, or irútatik bai, fórm(a) óntara; miño áu nóla da, átzetikan? Saría fórm(a) óntara geldíttuko (d)uk itzáswan: ará bótzen dénjan, wan saría, bárkwa sentíd(o) óntan bjárrjan alrebes, óla, e, átzj(a) áu emén, ta áurrja onéri, bí mutúr ok. Eta emén azpíyan nóla emáki dwen berúna, erreztúnak bóst brázatik bost brázatara (e)ro irú brázatik irú brázatara, erreztúna óla tíra bätzwek, t(a) órtik fátén duk txikóte bat, e, ta makiníllak (eg)íttén dik txikóte orí bétikan ekárriazi gótti: bránka emén, pópa emén ta erdíyan gerríyan (eg)íttén dik gottíttu, bétikan itxí, gótti áu, ará. áu óla dek ez, bían; áu gótti (e)kártzeko ík pentzázak áu léno bí órtan tzelá --áu kórtxua du(k) pai, miño--i(g)wál duk, áu berúna delá, ez emén tza(g)óna lénogo; gótti ekártzen dénjan óla gottítzen dek, bárkwan gótti. emén sentídwak alrebésak ttuk bárkwan, ok etzákjet nik zé kláseko saríak dirén. (...) au pértol(a) aundíya bezála. (...) Arte de cerco, de cerco fórm(a) órtan? Estiórretikan zéra ta babórretik está mal.

Eraztuna zer da?

Berúna, por ejemplo, kórtxwak dik, kórtxwak balin bádu berro(g)éi bráza luzayéra, berúnak ere ála ezángo dik, ez? Ta berúnak dik, k(l)aro, bí orí partíttwa, dibidíttwa zératan, nik z(e) esángo djét? bí méttotik bí méttro(ra), láu méttotik láu méttro (e)tzá(k)jet ze distántzi duten, tíra bat óla erreztúna bátekin, ta erreztúnan barréngo aldí órtik, erreztúna áu izángo litz(ak)én bezála e, eméngo erreztúna bezála, ta barrengo, erreztúnan barréngo aldían fátén duk txikótja, erreztún dénakena, i(g)wál izángo ttik saríanak o(g)éitamár erreztún; ta erreztún orí fátén duk itxítzen, makiníllak ekártzen dik gótti, bétikan ekártzen dik gótti, el cierre. Eta sardáratán, zérakin, álik eta bí mutúr ok ekárri árte, bárkwan mutúrrak, posíble zukén konpañíyan sartzía, arráya balin bázen. Bein mutúr ok ekárri ezkéro etórtzen bazen béste bat, ya etzúken konpañía, arráya balin bazwen bárku onék. (...)

Típu óntara dek, bai, típu óntara átzeko mutúrta t(a) áurreko mutúrta ta bárkwa betí trebéska óla, (a)trabesátwa bérari. Bañan emén azpítikan erreztúna azpíko aldía góttitzeko onára erdíra ekárri bar dik bárkwak, makiníllak, áu (eg)íttén duk béko aldétik óla sartú. áu déna nola líbre geldítzen den, eméndik ez jwatja(ga)tik arráya, azpíko aldétik gottíttu (eg)íttén duk.

LEXIKO GALDEKETARAKO GALDESORTA

Eranskin honetan lexiko galdeketa prestatzeko erabilitako argibideak jaso dira, Hilarioren erantzunak osatzen dituztelakoan⁴.

ITSASOA ALORRA

1 El mar: itzásua *LMP*, itsáso *EHHA*,

2 Alta mar: itzáso sabála *LMP*,

3 Profundidad: ur aundiya, ondó *LMP*,

4 Mar en calma: itzásua baré *LMP*, cf. goxo A: tranquilo (mar)

5 Mar en calma total: kalma zuriya *EMV* II: 87: "...cuando las aguas parecían casi blancas, reluciendo con un brillo acerado". cf. uera B eta H(31: 9): Itsasoa bare-bare dagoenean, kalma txuri-txuria, kalma txitxa dagoenean. Hitzaren beste adierak:

1. Itsasoan, ur azalean, zernahik (arraunak, arrainak salto egitean, edo txalupa batek, adibidez, uzten duen apar arrasto edo ildo. cf. PSJ 117: En la popa del barco, y en su punto central, solía colocarse el aparejo llamado "Uberakua". (LLaman "Uberakua" al remolino que se forma en el agua al girar el hélice). cf. Ar ("Goazen itxasora", *Olaxta*): "Txardiñ edo beste zerbait / Emen bertan ba daude / Argi-uera bizi-bizia / Ona begien pare".

2. Uretako olio, gasoil edo petrolio mantxa.cf. uhera P6. cf PE 347.

3. Arropetan, zikin mota baten inguruan agertzen den arrastoa.

6 Mar tras un viento: itzasoa baré baré *LMP*,

7 Hace mar: itzáso jenerála dagó *LMP*,

8 Mar picada: itzásua eldúda *LMP*,

9 Mar gruesa: itzáso aundiya *LMP*,

10 Marejada: sagail A: Itsasoan sagail andia dago.

11 Golpe de mar: itzáso gólpia *LMP*,

12 Golpe de mar dado en la popa:

13 Resaca: erresáka *LMP*,

14 Remolino: remolino *EHHA*, *zurumbillo** *EHHA*,

15 Onomatopeya de la fuerza creciente del mar: lleba-lleba A cf. tira A: corriente, fuerza del agua (D. fr. tirant?)

16 Corriente marina: kámpoko korriéntiak *LMP*, korriéntia *EHHA*, cf. kuaje s.v. sare A: Sareak bi gisatakoak dira: ondoko sareak (ondora botatzen dira) eta trigukoak (azalean kuajeak [corriente] gora ta bera erabiltzen ditu).

17 Contracorriente de la orilla de un río: erresui A, errexulla B: urak inguru batean geratuak, korriente gabe edo gutxiz, zikina biltzen da. Barku batzuk hona begira besteak errexullan.

18 Menditik heldu den ur zikina: ur karruxa B

19 Marea alta, ascendente: maré aundiya *LMP*, úra gottúitzen *EHHA*,

20 Pleamar: pleamára *EHHA*,

21 Marea baja, descendente: sujénta *LMP*, úra bettúitzen, sujenta *EHHA*, cf. sujenta B: sujentan indarra! Marea behetti doanean, itsasoruntz, korrontearen tirakada: ura sujenta bizi-bizian zian!

22 Bajamar: baxamára, bajamára *EHHA*,

23 Marea viva: ur bizíyak *EHHA*,

24 Marea muerta: ur íllak *EHHA*,

⁴ Hona oharrotan maizen erabilitako iturrien laburdurak: A Azkue, batez ere hiztegia, AH *Arrantza Hiztegia*, Ar Artola Bordari, B Bizargorri, DB *Diccionario del Bidasoa*, E: Elosegi, E&E: Etxebarría & Etxebarría, EHHA *Euskal Herriko Hizkuntz Atlas*, H Hondarribia aldizkaria, L Juan Jose Lapitz, LMP *Léxico de los marineros peninsulares*, P *Plazara* aldizkaria, PE *La pesca*, PSJ *La comunidad de pescadores de Pasajes de San Juan*, Z Ziburu apud Videgain.

25 Ola: olátua *LMP*, olátu, amúitz, amúitza *EHHA*, cf. *EMV* II: 88: "Cuando hay mar arbolada surgen las rompientes hacia el Este. Las "Amuitzak" (Amuitzas) avisan de las grandes rompientes. cf. B: 1. Itsaso harroak nonbait lehertu behar eta Hondarribian Amuitz irlan lehertu ondoren sortzen den olatu fuertea bezala. 2. Olaxta txikiak.

cf. aúña, auñázua Ar 1981: 302: "Hemén ere aúña ta auñázua esáten zayó olátuari". Ar ("Goazen itxasora", *Olaxta*): "Kendu, kendu! bidetikan / Olatu ta auñak"; ("Txakurraren partia", *Olaxta*): "Auin izugarriak / Etzun izutuko".

cf. бага ("Aitona Brontze", *Olaxta*): "Ekaitz ta бага artean / zeukan atsedena". cf. Guadalupeko bederatziumrenean apaizaren otoitzean: "itsasoko бага haserratu artean dabilzan marinel zintzoei".

26 Espuma: apár *EHHA*,

27 Romper las olas: itzásua autzí *LMP*,

28 Cabrilleo (olitas de espuma que se forman cuando el mar empieza a alborotarse): bildótx montóyak *LMP*,

29 Oleada: oleájia *LMP*, cf. aundi-aldiak, *EMV* II: 88: "Cuando había grandes olas se les llamaba "Aundi-aldiak". Había que esperar a que cedieran, o pasaran, (...) para entrar en puerto cruzando la barra". cf. haundialdia B: itsaso harroa. cf. errialdia B: 1. barealdia; 2. itsasoa lehertu ondorengo barealditxoa, "resaca" moduko kalma. Errealdian begira egon: semaforo batean bezala, itsasoa noiz lehertuko eta une batean kalmatuko segundu batzutan, arraun kolpe batzuez barran sartu edo irten egiteko. cf. olagarru A

30 Ola de la barra: trapasa cf. Bonaparte (1877, 170: trapasa 'la vague de la barre'; gip. ondarpeko бага; lap. barrako бага); . cf. Klaudio Otaegi (apud Urkizu & Azurmendi 1991, 25): "Mila trapasek setaz ondatu gaitu", cf. A., cf. Lasa 1916 [H 16: 16]: "Laxter irago zituzten barrako trapasa gaxtoak". cf. Bordari (1981: 302): "Trapáza emen bakárrik esaten dela bai. Pasai Donibánen esáten da "Trapalla", itxasua nasia denian".

31 Ola que rompe justamente en la cresta: olasta, trapaya *EMV* II: 88.

32 Marejada, olas revueltas, trapisona: ezker-dantzari A

33 Ola larga: olátu lusía *LMP*,

34 Olas cortas y muy seguidas: aisé olátua, olátu basíya *LMP*,

35 Olas pequeñas que jueguen en la playa: eskalapio A & eskalatoia: ola pequeña del mar que juguetea en el arenal

36 Seno (descanso entre 2 olas): -PA: olátu tártia

37 Cambio de dirección de las olas al modificarse el viento:

38 Roción (salpicadura copiosa y violenta de agua del mar, producida por el choque de las olas contra un obstáculo cualquiera): sipristiña, barrantza, lizuntza, txirta** *EHHA*,

39 : itsaso mugira *EMV* II: 75

40 Tiempo para hacerse a la mar; ocasión, tempero: aro, itxasaro A; aroi A: Eztago aroirik itxasora ateratzeko. Ezta txalupa etorriko, eztagolako aroirik. Joango naiz ni nai dutan aroian [?]. cf. B: 1. marearen gora-beherak: aroia gotti da, aroia betti da. 2. itsas giroa, giro, sasoi aproposa: aroi ederra almejatarako. H (28: 4): lekukotasun berak eta "aroi txarra barra iragotzeko" eta "lanpernatara joateko ez da aroirikan (marea behean behar duelako)".

B: "Ura bai eta urik ez; ura baldin bazen, ardoa edango; urik ez, ura edan behar. "Antzinako arrantzaleena: baxua jotzen zuenean [?], enkailatu. Hortik... ura barkuan bai, baina azpian falta; portura ezin sartu ardoa edatera, beharko ura edan. Noski, itsasotik etxerakoan ardoa ahittua. Hilario Martinezek ere aipatzen du, azalpena eskatu eta ez dio inork erantzun (H 33: 34).

ITSAS ANIMALIAK ALORRA

1 (581) pez: arráya *LMP*,

2 pescado blanco: arráj txuríya *LMP*,

3 pescado azul: arráj axúla *LMP*,

4 pescado de roca: arrókatako arráya *LMP*,

5 (585) banco de pescado: arráj gorriya, arrájbanka *LMP*, cf. Lasa 1916 [H 16: 16]: "Ara, ara, gorri gogorra" [txardinetan ari direla]; cf. arrai motxokára Ar (1981: 302): "Hori txori ballára! Arrai motxokára eerra bai!" eta H (26: 7) atun motxokara, txipiroi motxokara eta hed. "Motxokara pollita erori ziok loteriyen" cf. arrai ballara Ar ("Goazen itxasora", *Olaxta*): "Bete, bete! treñerua / Au dek arrai ballara / Txopa dena bete eta / Gañezko antoparak". cf. ballára Lasa 1916 [H 16: 16]: "Eta ala dio Xoxua'k, zeruan zear zijoen txori pilla bateri begira: - ¡Ixo! ¡¡Au kardiñero ballara!!", OEHN ere aipatua. cf. PE 347. -Z: atun mordo, sardin pilla, antxogorri, sardingorri. cf. maiñu A: manjúa, aglomeración de anchoas, sardinas, etc. en el mar. cf. arraia lori egon E&E (1991: 67).

6 banco muy poco denso: arráj mía LMP,

7. *banco de color pardo*:

8 bandada superficial de pescado: urgáñeko arráya LMP, -Z: balbaia. Eta arrain leguna hondorago doana.

9 brillo que, en la noche, produce un banco de pescado: ardória, ardóre awndíya LMP, ardora H (28: 4) eta jatetxearen izena: "1. Arrainek (ezkatek) ilunean egiten duten argitasuna. 2. Arratsean txardina, antxoa eta txitxarroa harrapatzeko arrantza era. Ardora joan, ardoran harrapatutako arraia".

10 (590) morralla: arráj txarra LMP, cf. erreuxa B: arrain lajia, baztertua.-AH: bazterkin (descarte; poissons rejetés).

11 bastina: arráj usáindua LMP,

12 frezar: arrába bóta LMP,

13 huevas: arrábak LMP,

14 *huevas prensadas*: apasta ? s.v. macizo, raba in 3.

15 plancton: bixínua Ar 1981: 302: Azkúrriari bixkúrria, ta Placton'i bixínua". bixkúrria Ar ("Izkuntza'ren alde"): "Itxas-zabalean atzo "ega-luze" asko zegon; gaur berriz --antxuleku berean-- alerik ere ez. Bate on batek aguro esango du: "Bixkurria" izan balu arraiak etzuen alde egingo, ez!"; cf. H 27: 15.

16 (595) branquias: sakátzak LMP,

17 *tripas*: cf. arraba: ovario de los peces A,

18 estómago del pez: trinpólla LMP,

19 aletas: egálak LMP,

20 aleta ventral: egátza, egátza LMP, egatxa A: aletas abdominales,

21 (600) aleta pectoral: egála LMP,

22 aleta dorsal: takéta LMP,

23 aleta caudal: bustán pala LMP,

24 *raíz de la cola (estrechez posterior en el cuerpo, donde nace)*:

25 *espinas*: arantzi A,

26 (605) escamas: eskátak LMP, ezkata A,

27 piel áspera de ciertos peces: líya larrúa [ˈy ˈ] LMP,

28 *sardina*; 02050 sardina; *sardine*; sardina: txarrdína EHHA, txardína & *xardin* [?] A. Udaberrian eta neguan harrapa daiteke. Sarez. cf. H 38: 9: cf. E&E 1991: 68-69). PSJ 232: Txitxarroaren ondotik, otsailaren bukaeratik, antxoaren kostera bitarte. Alemanen gerraren denboran (E&E 1991: 66). PSJ 232: Las técnicas empleadas para la pesca de la sardina son las mismas que las que se observan en la costera de la anchoa. A: sardina grande. cf. espadín 610 cf. PE 324.

29 sardina pequeña: txardín tikiya LMP,

30 02040 arenque; *bareng*; sardintzar: txAErrdiñ EHHA,

31 sábaló (*Alosa*); 02430 sábaló; *alose vraie*; kolaka: kóllaka LMP, koláka* EHHA, cf. L(H: 38: 4) kolakak txardinen familia berekoak dira. Antz handia dute baina neurritz askoz handiagoak izan daitezke. Arrautzak errutera ibaian gora joaten dira izokien sasoi bertsuan [apirilean].

32 (610) espadín (*Clupea sprattus*) ± (*Sprattus sprattus*): -AH: ijito-sardina (*Sprattus sprattus*)

33 alacha (*Sardinella aurita*, *Clupea aurita*): kokáka LMP, [lʔ]

34 boquerón; 02060 anchoa, boquerón; *anchois*; antxoa: antxúa LMP, antxó EHHA, cf. B Antxoaren norakoa Holandatik hona: joiera oexteka. Martxo bukaeran txardinen sasoia bukatu eta gero garai batean. Gaur egun antxoa gehiago etortzen omen da. (E&E 1991: 69) PSJ 237: Txitxarroarena bukatzean, ekainaren erdira arte. Antxoa tikiaren kostera eta antxoa handiarena bereizten dituzte: otsailean, lehenbizikoa, martxoan edo apirilean, bigarrena. Arrantzaren eboluzioa (E&E 1991: 69). PSJ 95: Mende hasieran hiru teknika erabiltzen zituzten: Ardoran, gauez. Martxotik maiatzera bitarte. Majutan: izurdeari segika, egunez. Martxotik maiatzera bitarte. Masiyan (al macizo). Maiatz bukaeratik abuztuaren bukaera bitarte. Arraba botatzen zuten, bakailuarena, Norvegiatik ekartzen zena. Goizeko hiruetan jaiki eta goiz-alban aritzen ziren. Arrairik baldin bazen, hamarretarako bueltan ziren. PSJ 122: KOMPANIAn azalpena. PSJ 230 Sarearen deskribapena:

35 kauxoi A: aguacío, pececillo sin sangre parecido a la anchoa. var. de kabixoi.

36 *salmón*: isuki (E&E 1991: 66): "Ta ibiltzen giñen isukitan, ibiltzen giñen sariakin, ta atzamaten tziren urte artan atzaman nittuun, irurogei ta amalau isuki atzaman nittuun". cf. P 3: 9. cf. PE 335.

- 37 *trucha marisca* (*Salmon trutta trutta*) -AH: itsas amuarrain
- 38 pez volador (*Cypselurus Rondeletii*): pes boládora LMP, -AH: arrain hegalaria.
- 39 (616) aguja : orrátza LMP, orratz A,
- 40 (615) paparda (*Scomberosx saurus*): lantzóya LMP,
- 41 (617) mújol (*Mugil cephalus*): lí: sa [Á] LMP,
- 42 (618) lisa(*Mugil capito*):
- 43 (619) cría de la lisa:
- 44 (620) galupe (*Mugil auratus*); cf. 02530 corcón; *mulet*; korkoin: korrokoj negróta LMP, korrokoi EHHA, korkoin A: 2º corrocón (vulg.), pez marino que se interna por bandas en las rías. cf. *corrocon* DB: Pronunciado en esta forma por los iruneses que lo tomaron seguramente del laburdino Korrokoin (Dic. Tournier-Laffitte). Hay varias especies de corrocones, siendo el que con mayor cautela evita los artificios del pescador, el MUGI CEPHALUS.E: El nombre de este pez en el euskara de Irun es korrokoi. Korrokoiak atzemateko teknika P3: 8: Putseraz. "Al robo". Mende hasierako sareak, PE 325: 'Redes de mágiles' o 'de trigo': Eran artes rectangulares".
- 45 (621) galúa (*Mugil saliens*): korrokój dabéta LMP, korrokoi-dabeta A: pececillo de entre peñas,
- 46 (622) lisa negra (*Mugil chelo*): bóga LMP,
- 47 (623) chucleto (*Atherina hepsetus*): antziñába LMP, antxiñaba L(H 37: 5): Linneoren arabera *osmerus eperlanus*, gazt. eperlan(o), esperlin. Itsasoan bizi eta arrautzak ur gezatan jartzen ditu. Mota honek ur gazi eta gezen arteko mugan erruten du. Otsaila da antxiñaba sardak ibaian sartzeko. Nola harrapatu ere deskribatu du.
- 48 (624) pejerrey (*Atherina*): antziñába awndiya LMP,
- 49 (625) espetón (*Sphyaena sphyaena*): -AH: barrakuda europar
- 50 *palometa roja* (*Beryx decadactylus*): -AH: bisigu ahogorri.
- 51 salmonete de roca (*Mullus surmuletus*); 02490 salmonete; *rouget de roche*; barbarin, arraingorri: berberíña LMP, salmonéte, belberíña*** EHHA, belberín A, Atzemateko teknika P 3: 8: Amuz nahiz sare. cf. muxurdin A: pez rojizo parecido al pajeal o cabra de mar, de hocico afilado. Var. de mutxurdin (2. salmonete).
- 52 salmonete de fango (*Mullus barbatus*): berberíña LMP,
- 53 *ochavo* (*Capros aper*) : -AH: basurde-arrain
- 54 (631) mero (*Serranus gnazua*): méro bélta LMP,
- 55 (630) cherna (*Polyprion americanum*): mérúa LMP,
- 56 (632) cabrilla (*Paracentropistis cabrilla*) cf..*Serranus cabrilla*: krába LMP, cf. kraba A: cabra,cierito pez rojo y espinoso.
- 57 (633) serrano (*Serranus scriba*): krába gorriya LMP,
- 58 (634) merillo (*Paracentropistis hepatus*): kantókraba LMP,
- cf. kantuko kraba A: pago, cabracho (vulg.), cierto pez rojizo.
- 59 (635) lubina; 02480 lubina; *bar*, *louvine*, *loup*; lupina: lupíya LMP, lúpi EHHA, Atzemateko teknika P3: 8: Amuz. Beita modura izkira erabiltzen da.
- 60 verrugato (Umbrina cirrhosa): awkérta LMP,
- 61 corvallo (*Corvina nigra*) cf. corvina :
- 62 llampuga (*Coryphaena hippurus*): -AH: lemorratz.
- 63 japuta (*Brama raji*) cf. : palométa LMP,
- 64 640 emperador (*Chromis chromis*): -AH: kastainola
- 65 pámpano (*Stromateus fiatola*):
- 66 cinta (*Cepola rubescens*) cf. : -AH: xingolarrain
- 67 *cintón* (*Trachipterus trachipterus*): -AH: trakiptero artikio
- 68 (649) maragota (*Labrus bergylta*): dúrdúa LMP,
- 69 (648) bodión (*Crenilabrus pavo*): amunyéta LMP,
- 70 (644) tordo verde (*Labrus turbus*) : dúrdúa LMP,

- 71 (645) merto (*Labrus merula*):
- 72 (646) vaqueta (*Crenilabrus ocellatus*): karájua LMP,
- 73 (647) pífano (*Crenilabrus mediterraneus*): karájua LMP,
- 74 (650) doncella (*Corys julis*): dontzella, lúya LMP, cf. luia A: julia, cierto pez de muy bonitas tintas, se coge junto a las peñas, de piel muy fina y resbaladiza.
- 75 chucla (*Maena maena*) cf. *Spicara maena*: -AH: pikarel handi; pikarel (chucla + caramel) (*Spicara spicara*)
- 76 caramel (*Maena smarís*) cf. *Spicara smarís*: -AH: pikarel zebratu (*Spicara smarís*)
- 77 sargo (*Diplodus sargus*): muxáta LMP,
- 78 mojourra (*Diplodus vulgaris*): mojóya LMP, cf. muxarra A: pececillo aplanado, como de media libra o tres cuarterones de libra, tiene pinta roja junto a la branquia, vulg. mujón. cf. zartamiko A: Arrai onek muxar andia dala dirudi. cf. xaltamikoa B.cf. B: muxarra, muxata, xaltamikoa, dorada familia berekoak. cf. saltamikoa PE 322. cf. zapataria A: zapataria ta muxarra ez tira berdiñak
- 79 (655) raspallón (*Diplodus annularis*): sarakúntza LMP,
- 80 (656) sargo picudo (*Puntaxxo puntaxxo*) cf. *Diplodus puntaxxo*: mojóya LMP,
- 81 (657) chopá (*Spondylisoma cantharus*): sapatárya LMP,
- 82 (659) dorada (*Sparus auratus*); 02510 dorada; *daurade*; urre-arrain: doráda LMP, doráda EHHA, Atzemateko teknika P 3: 8: Amuz nahiz sare.
- 83 (658) dentón (*Dentex dentex*):
- 84 (660) pargo (*Pagrus pagrus*): úrta LMP, cf. urta A: cierto pez marino parecido a la breca, pero mayor, vulgarmente llamado en Santander cuco merlucero.
- 85 besugo (*Pagellus centrodontus*); 02500 besugo; *dorade*; bisigu: arroséla LMP, arrosel EHHA, arrosela A. P6: 6: Abendua arroselaren sasoi da, eta arroselatara joateko ba... ez gara noski Errekara joango, Garrora joango gara. H38: 9: "Arrosela (bixigua; pagellus bogaraveo). Neguan harrapatzen da, azarotik martxora, Gabonetarako batipat. Udan ere harrapa daiteke. Gutxiena, otsail-martxo eta urri-azaroan harrapatzen da, kantilera hurbildu baino lehen. Sare eta amuz". PSJ 87hh. Baporetan nola aritzen ziren PSJ 116.
- 86 cría del besugo: pántxua, ña LMP, cf. pantxo A: pancho, cierto pececillo, cría del besugo, según cree el vulgo.
- 87 (666) pachán (*Pagellus bogaraveo*): pàntxua LMP, E&E 1991: 66: "Ta gero asi nitzen pues gero pantxotara. Beste patroi sar bat basen ola arrastetik geldittua ta arekin pantxotara ibiltzen nitzen mutil koxkorra nitzela pantxotara. (...) Es, es, es, aparejuakin, ondoko aparejuakin, artzen zen, sabaltzen giñen iya ordo bete itten nittuun kanpora motor tikiya batekin ta juaten giñen ta atzamaten nittun, ogeitamar, berrogei kilo igual pantxo atzamaten nittugun pantxo, biyen arte".
- 88 : katxo A: pez parecido al besugo, más rojo y de ojos grandes.
- 89 aligote (*Pagellus acarne*): aligótia LMP; A aligote; pez muy sabroso, parecido al besugo, de cabeza más pequeña.
- 90 herrera (*Pagellus mormyrus*) cf. *Lithognatus mormyrus*: érla LMP, erla A: pez pequeño, blanco, de barras negras, como de media libra. Atzemateko teknika P 3: 8: Amuz nahiz sare.
- 91 (665) breca (*Pagellus erythrinus*): lamóta LMP, lamota A: breca, pez parecido al besugo,
- 92 oblada (*Oblada melanura*): sarakúntza LMP,
- 93 salema (*Sarpa salpa*): sabíya LMP, cf. zabia A: pez parecido al besugo, mayor y de mucha escama, vulg. urta cf. xabia B: sabia-belarrak jaten omen. Hura janez gero, berriz, amets gaiztoak. Sabi-belarra beitarako erabiltzen, txerri janetarako, arroketan cf. soro-arraya EMV II-76: Contaban los ancianos que en el islote de Amuitz había como una cueva que ellos mismos habían construido para tener cobijo en invierno. Y es que en esa época del año iban a pescar "Zabia" (sabias), y otro pescado conocido como "Soro-arraya". Existía la tradición entre los ancianos de que el comer "Soro-arraya" podía trastornar mentalmente a algunas personas, es decir, que había gentes que enfermaban de locura si comían este pescado.
- 94 boga (*Boops boops*): AH: boga
- 95 (670) caballa (*Scomber scombrus*); 02090 caballa; *maquereau*; berdel: berdéla LMP, berrdela EHHA, cf. kailleputa A: caballa, sarda. cf. puttanero A: un pez, caballa?
- 96 cría de la caballa: berdél tikiya LMP,
- 97 estornino (*Pneumatophorus japonicus colias*) cf. AH *Scomber (pneumatophorus) japonicus*: makaréla LMP,
- 98 melva (*Auxis thazard*) cf. *Auxis rochei*: makáela LMP, -AH: melba

99 atún (*Thunnus thynnus*); 02540 cimarrón, atún rojo; *thon rouge*; zimarro, atungorri; gimarróya [sic?] LMP, zimarrón, atún, egalmotxa, atún egalmótx EHHA, zimarro *A*: atún primerizo, de aletas cortas, vulg. cimarrón. cf. DB: Los atunes capturados por los pescadores de Fuenterrabía, maestros en esta especialidad pertenecen a las variantes siguientes: *Atún cimarrón*, *Bonito del Norte*, *Atún alistado*, *Bonito del sur*. *Atún cimarrón*: atún grande rojo o Egamotza. Pesa corrientemente de 40 a 50 kilos, llegando a veces a más de 120. cf. mendrasca DB: La parte del vientre del atún. Constituía un bocado selecto por su suavidad grasienta y su sabor delicado. En tiempos, la mendrasca se vendía a precio superior al resto del atún. Ahora se vende todo a la vez. moara B

100 (675) cría del atún: atun tikiya LMP,

101 albacora (*Thunnus alalunga*); cf. 02550 atún, atún blanco; *germon*; atunzuri: atun egáluxia LMP, egáluxe, egaluxia, atún egaluxé EHHA, egaluze *A*: bonito o atún de aletas largas, tardío. cf. DB: *Bonito del Norte* - Atún de carne blanca o Egaluze (aleta larga), cuyo peso llega hasta unos 30 kilos. B: Behin San Pedroz gero eta Azarora bitarte. PSJ 233 eta 236: Uztail hasieran, urriaren erdi edo bukaerara arte. PSJ 233: Motorrak berrikusi, garbitu eta konpondu, kanibelak eta beste tresnak itsasontzian sartzen dituzte, bodegan ere tokia egokia egiten dute, jatekoak eta erosi...beitta egin B: "Lehen egunean, trasteak eta kanibelak eta denak sartu eta 130 mila edota 14 orduko bidearen buruan, Bordeleko parean, beitta egiten dute: hegalexarendako, antxoia tiki; hegalmotzarendako, txitxarro tiki. Biberoak antxoaz bete, beraz. PSJ 233. B: Komenigarria omen da 2-3 egun itxoitia, harik eta beitta gogortu artian. Bestela, beitta freskoarekin ertenda, eguraldi txarrak joz gero, denak hil eta galtzeko arriskua omen dago". H38: 9: "Sarez, xaxian, eta Hondarribiko arrantzaleek kanibelaz batez ere, malotia eta bettarekin". PSJ 234: Desde hace bastantes años se sirven de la caña para pescar el bonito. Hasta hace poco tiempo el material de esas cañas de pesca lo constituía el bambú. Hoy día se utilizan cañas de plástico. kroka, krokadura, krokatu B: atuna jasotzeko gantxoia; krokadura: enganche; [marrazki eta guzti]. Atunari non sartzen zaion garrantzi handikoa: azala larrutzea ez komeni, prezioa jexten delako; buruan edo goiko aldean, ondo; ipurdian egokiena; sakatzetan sartuz gero odolustu egiten da, eta beste atunek ihes egiten dute (baita kutxarila bat bota ezker ere)

eta B: Argi ibili beharra omen dago krokarekin (makila luzea, burdinezko kakoduna, atunak eta jasotzekoa). Izan ere, odol gehixko bada uretan, arraia izutzen bait da, suelto joaten edo zapuzten". PSJ 235: la llamada "pesca a la cacea". PSJ 117hh.: En la pesca del bonito los aparejos se disponían así: tres a popa, tres a babor y otros tres a estribor. (...) Antes de terminar la descripción de los aparejos que estoy haciendo, se debe destacar que los anzuelos no llevaban, como hoy día, carnada viva, sino "Txurikiña" o "Perfolla de maíz". (...) Navas, E., 1981, *Iriñ en el siglo XX (1936-1959)*, 331. 1948an Tomás Alfaro *El Bidasoa* aldizkarian atunaren arrantzaz agertutako artikuluziati batzuk dakartza.

102 : monja H38: 9

103 listado (*Euthynnus pelamys*); 02560 listado; *bonite vraie*; txermol: rikarditua, koreáma [koreánua] LMP, koreáno EHHA, cf. *lampoa* DB: *Atún alistado*, llamado así por llevar 4 rayas muy pronunciadas a los dos lados del vientre. Los franceses llaman a esta variedad de atún "Bonito" y los arrantzales: Lampoa. Su nombre científico es Thunnus Pelamis. Mide de 35 a 40 centímetros, llegando a veces a un metro de largo y pesa corrientemente unos 4 kilos. cf. lanpo *A*: albacora, pez parecido al bonito.

104 bacoreta (*Euthynnus alletteratus*); : atún errégia LMP,

105 bonito (*Sarda sarda*); 02570 bonito; *bonite à dos rayé*; atun txiki, agintzorrotz, albokera: cf. Atun Txiki DB: *Bonito del sur*, llamado Atun Txiki y científicamente *Sarda-Sarua*. Presenta unas rayas verdosas oblicuas en el dorso. Poco común en el Cantábrico, su mar predilecto es el Mediterráneo. Su tamaño es de unos 50 centímetros y pesa alrededor de los tres kilos. Es también llamado bonito.

106 (680) jurel; 02450 chicharro, jurel; *saurek*, txitxarro: txitxárrua LMP, txitxarro EHHA, cf. H38: 9. Udazkenean eta neguan harrapatzen da. Arrasta sarek eta kanibelaz. Txikiak kostaldean bizi dira eta atunak harrapatzeko beita moduan erabiltzen dira. PSJ 232: Azaroaren erdi aldetik otsailaren bukaera bitarte. Gaur egun ez da santuen egunik aipatzen erreferentziatako.

107 jurel real (*Decapterus ronchus*):

108 palometa (*Trachinotus glaucus*) cf. *Trachinotus oratus*: -AH: itsas potxu. -PA: palómita.

109 palmetón (*Lichia amnia*):

110 lirio (*Lichia vadijo*):

111 (685) pez piloto (*Naucrates ductor*): pes pilótua LMP,

112 pez de limón (*Seriola Dumerilii*): -AH: seriola.

113 anjova (*Pomatomus saltatrix*):

114 chanquete (*Aphia minuta*):

115 vieja (*Gobius cobitis*) fr. *gobie céphalote* cf. : sapúitz awndiya LMP. -AH: zarbo buruhandi cf. sapuitz *A*: pececillo llamado vulgarmente polizonte. cf. L(H40: 31): "Zapuritxak, arroka eta harri handien inguruan dabilzan arrain txiki horiek dira, oso trebeak hamuko beita bereganatzen, behin ere harrapatuta gelditu gabe. Morfologia eta kolore diferentzia batzuk gora behera, blenidoen sailekoak dira denok. Erdaraz, "babosa" edo "putita" (Blennius pholis) izena dute, "moma" (Blennius galerita), "torillo" (Blennius ocellaris) eta "cabruza" (Blennius gattorugine). Euskaraz: kabuxa (erdarazko "cabruza" rekin

zerikusirik ba ote du?), gorroiti, buruzko, babusa, antxarrain eta makon. Guziok buru lodiska dute, hortz indartsuak ahoan eta ezpain lodiak". cf. kamixioia: Beste mota bat, desagertua, arrantzaleek esaten didatenez, zapuritza baino kolore argiagokoa, "kamixioia" izeneko dugu, hau ere iktiologiazko lanetan aipatzen ez den deitura izaki".

116 (690) chaparrudo (*Gobius niger*) fr. *Gobie noir*: sapújtz tikiya LMP, -AH: zarbo beltz

117 cabote (*Gobius paganellus*): -AH: paganell zarbo

118 borracho (*Trigloporus lastoviza*): burliña LMP -AH: perloi zirindatu cf. borliña A: curbina, pez muy sabroso, de ojos pequeños, escama roja eta burliña: un pez muy rojo, grondin?, un poisson très rouge.

119 cucillo (*Aspitrigla cuculus*): perlóya LMP,

120 garneo (*Trigla lyra*): neská sárta LMP,

121 (695) bejel (*Trigla lucerna*): burliña LMP,

122 perlón (*Trigla gurnardus*): perlóya LMP,

123 armado (*Peristedion cataphrascum*):

124 golondrina de mar (*Dactylopterus volitans*):

125 gallineta (*Helicolenus dactylopterus*): -AH: sakoneko krabarroka

126 (700) cabracho (*Scorpaena scrofa*); 02580 cabracho; *chabot de mer*; kantukokraba: sakarállua LMP, zakarailla A: Zakaraillua da arrai gorri bat, arrokartekoa, buru-andia; zalbiroiak bezela izurra sartzen du; kraba EHHA, -AH: krabarroka gorri cf. kantuko kraba A: pagro, cabracho (vulg.), cierto pez rojizo.

127 rascacio (*Scorpaena porcus*): sakarállua LMP, -AH: krabarroka beltz

128 escórpora (*Scorpaena notata*): sakarállua LMP, -AH: krabarroka txiki

129 pez de S. Pedro : péxa martíña LMP,

130 rodaballo (*Scophthalmus maximus*) [kontuz zientzi izenarekin]; 02590 rodaballo; *turbot*; errebollo: errebállua LMP,

131 (705) remol (*Scophthalmus rhombus*): errebállua LMP,

132 peluda (*Arnoglossus laterna*) [kontuz zientzi izenarekin] cf. 02600 limanda; *limande*; oilar: ollárta LMP, oillárr EHHA,

133 platija (*Platichthys flesus*) [kontuz zientzi izenarekin]; cf. 02610 solla; *plie*, *carrelet*; platuxa: xabálua LMP, abukerr, xabálo* EHHA, xabalo A, xabalua, xabaloa edo platuxa hemen L (H39: 12). Gorpuz obalatua, gaineko aldea marroi berdaxka, lehorreratu eta ordu batzuetara ia beltza bihurtzen dena. 45 zm., kilo ingurua pisatzen du. cf. platuxa DB: Con este nombre designan los bidasotarras a la platija, pez plano, de la familia del lenguado y del rodaballo pero de calidad inferior por lo que no alcanza en el mercado el precio de estos sabrosos pescados. Algunos le llaman también "xabalua". Atzemateko teknika P 3: 8: Amu-arrantzan batel batean.

134 lenguado; 02620 lenguado; *sole*; miarrain: lengwárta LMP, soldadito EHHA, Lenguadoa atzemateko teknika P 3: 8: Amuz.

135 capellán (*Gadus capelanus*) cf. *T. m. capelanus*: abadéjua LMP,

136 (710) bacaladilla (*Gadus pontassou*) cf. *T. pontassou*: abadéjo awndiya LMP,

137 abadejo; 02470 abadejo; *colin*, *lieu jaune*; abadio: abadéjua LMP, bakállo EHHA,

138 (459) bacalao; 02070 bacalao; *morue*; bakalau, marluza: bakallába LMP, makálau EHHA, cf. lutexana A: pez parecido al bacalao, es más largo.

139 *faneca* (*Gadus luscus*) ; cf. 02460 merlán; *merlan*; tankart, matrana: fanéka EHHA, cf. paneka A: pez pequeño, dulce, de ojos grandes.

140 merluza; 02080 merluza; *merlu*; legatz: legátza LMP, legátza EHHA; P6: 6: Hondarribian kilo bitarte, peskadilla; batetik bira, mediana; eta bitik goiti, legatza. Tiki-ttikia denean, zail etortzen da amura. Amua ez da sarea. Legatzetan oraingo moduan 1958an hasi omen ziren. cf. bizar A: barbadilla de la merluza, mentón de la merluza. cf. merlinka A: un pez marino, peskadilla?

141 arbitán (*Molva macrophthalmus*)

142 (715) brótola (*Phycis*) cf. *Phycis de fond* / *roche*: lótxa LMP. cf. locha DB.

143 araña (*Trachinus*) cf. *Trachinus draco*: salmiróya LMP, zalbiroi & zalmiroi A, cf. ondarrazpiko A: pez muy parecido al traquino, aunque más pequeño (V ondarpeko: traquino, llamado también vulgarmente "escorpión, salbadeo" y por la fantasía de los modernos escabecheros "salmón de mar". Es un pez de carne fina y sabrosa, temida por los pescadores a causa de su aleta dorsal. El de nuestras costas debe de ser el traquino víbora, no el traquino dragón que habita otras aguas.) cf. xakate A: pez muy parecido al traquino, aunque más pequeño. L(H40: 31): Xakatía (*Trachinus vipera*) "escorpión" eta

"salvariego" izenak ditu erdaraz, operkuluetan ezten pozoitsua daukan hezur bat duela eta". Xabiroiaren familiakoa. bion izenak Euskal Herriko kostaldean: saburdin, xabiroi, sabiron, ondarpeko, zakail zuri, dragoi-txiki, armiarma-arrain, salbarioa, lapabitxa eta zakarail. "«Xakati» hitzak, badu gure herrian bigarren esanahi bat ere, ene ustez arrainari erabat lotua, horrela esaten bait zaio pertsona petrala, txintxorrero, beti zirika ari denari".

144 rata (*Uranoscopus scaber*) : -AH: xabiroi arratoi

145 rape (*Lophius piscatorius*); 02630 rape; *bandroie*; tanbulin, itxasapo: gai sápuá LMP, xapó EHHA, beizapo A: arrai buru-andi, agin-zorrotz, larru-mea: pez de cabeza grande, de dientes afilados, de piel delgada,

146 pez espada : pes espáda LMP,

147 orca: cf. ezpalarra A: esparlón, pez espada que persigue a los toninos y tiene una espada en la mandíbula superior y una enorme aleta dorsal. B "Ezpalarra ibilki den tokian, atuna (hegal motxa) segurui! Alegia, hegal motxa erruz jaten duela. Gaztelaniaz 'orca' ematen du. Gure kostara maiz etortzen omen da".

148 (720) pez luna (*Mola mola*, *Orthogoriscus m.*) : tálua LMP, cf. talo A: pez algo menor que el tonino, respira a flor de agua, vulg. macoca. cf. talo (pez) DB: Vive en los mares templados y los ejemplares que de vez en cuando se pescan en el Cantábrico vienen arrastrados por corrientes marinas. La piel es grisácea y no tiene escamas. Este verano [1961] se capturó uno en el puerto de refugio de Fuenterrabía. Medía un metro de diámetro pero en los mares más calientes se pescan talos, hasta de tres metros de diámetro y mil kilos de peso. Su carne es incomible y tampoco sirve para cebo de pesca.

149 pez cinto (*Lepidopodus caudatus*) : sáblia LMP, -AH: sable-arrain arrunt. Bestek: beltz, isats-gabe.

150 lanzón (*Ammodytes*); 02520 lanzón; *lançon*; lantxoín: lantzói EHHA, lantzoí A: aguja, papardón, cierto pez marino,

151 (723) anguila (*Anguilla anguilla*) : ajngíra LMP, P3: 8-9: Tresna: amu-errosarioa, xixarez. Aingira urte guzian izaten da, baina bere sasoi primabera da. Orain gutxi, baina. Lehen aingira ona eta kantidadea... zizareekin egin arrosarioa eta bota, bota ahala atera... kantidadea! Baina ez da gure artean preziatua. Denbora batean, gehiago.

152 (725) mucosidad de la anguila: lingírda LMP,

153 (724) angula : angúla LMP, Atzemaiteko teknika P3: 8-9: Baheaz.cf. PE 281hh:

154 congrio (*Conger conger*); 02440 congrio; *congre*; itxas-aingira: ajngíra LMP, aingíra EHHA.

155 morena (*Muraena helena*) : moréna LMP, morena A,

156 caballito de mar (*Hippocampus guttulatus*) : itzásoko saldiya LMP,

157 (740) marrajo (*Isurus*); cf. 02390 tiburón boreal; *requin*; marrazo cf. : marrájua LMP, marrájo, tiburoya* EHHA,-AH: *marrazo muturluze* (*Isurus oxyrinchus*)

158 (743) marrajo ballenato (*Cetorhinus maximus*) : marrájua LMP, -AH: marrazo erraldoi

159 (731) cañabota (*Hexanchus griseus*) : kaél awndiya LMP, -AH: garda seizakatz cf. kadel A: tinturera, pez largo, de color de delfín, sabroso. [tintorera RAE: tiburón muy semejante al cazón...] cf. kael A: taulón, pez grande; B: tiburoiaren familiakoa, ez du atakutzen.

160 (730) boquidulce (*Heptanchias perlo*) : kel tikiya LMP, -AH: garda zazpizakatz cf. kael-txiki A: pez parecido al marrajo, bastante menor.

161 (735) musola dentuda (*Mustelus asterias*) : tólla LMP, tolla H29: 9: Arrain handi eta luzea, ezkatagabea, azala kendu beharrekoa jango bada. cf. bi domino toll.

162 (734) musola (*Mustelus mustelus*) : poláyua LMP [??] cf. 761 esturión. -AH: toil liso

163 (736) tintorera (*Prionace glauca*): tólla LMP,

164 (739) jaquetón (*Carcharodon carcharias*) fr. *Grand requin blanc*: tólla LMP, -AH: marrazo zuri

165 (732) pintarroja (*Scyliorhinus canicula*): katóarraya LMP, Mende hasieran sare, cf. PE 325.

166 (733) alitán (*Scyliorhinus stellaris*): katóarraj awndiya LMP,

167 (741) pez zorro (*Alopias vulpinus*) : -AH: itsas azeri

168 (742) pez martillo (*Sphyrna zygaena*) : pesmartillua LMP, -AH: mailuarrain hirugingil

169 (744) mielga (*Squalus acanthias*) : mélka LMP,

170 (745) galludo (*Squalus fennandinus*) : mélka bélza LMP,

171 (746) lija (*Ehmopterus spinax*) [kontuz zientzi izenarekin] ; cf. 02400 cazón, lija; *milandre*; kazoi, liza, tolli: lixa LMP, lixa EHHA, liza A: lija, pez marino del orden de los selacios. cf. axarabatx A: pez menor que la lija, de hocico afilado,

172 (737) cazón (*Galerhinus aleus*); cf.02400 cazón, lija; *milandre*; kazoi, liza, tolli: tóllā LMP, lixa EHHA,

- 173 quelvacho (*Centrophorus granulosus*): gélba LMP, gelba A: gata, pez grande de mar, dañino, lleno de aceite, de un enorme hígado,
- 174 cerdo de mar (*Oxynotus centrina*): -AH: itsas urde
- 175 negrita (*Datatias licha*): líxa béltxa LMP, lixa-beltx A: lija negra, pez sin escamas, de dientes muy agudos, cuya piel la usan los carpinteros.
- 176 (750) tachuela (*Echinorhinus brucus*): tatxuela A: pez grande cuyo dorso parece estar tachonado.
- 177 angelote (*Squatina squatina*): tramána LMP,
- 178 guitarra (*Rhinobatos rhinobatos*): arráj sábalá [z] LMP, -AH: gitarrarrain
- 179 tembladera (*Torpedo*): tembladúra LMP, tenpladura A: torpedo, pez marino que tiene la propiedad de producir una conmoción eléctrica a la persona o animal que lo toca, vulg. tembladera.
- 180 picón (*Raia oxyrinchus*): postégua, postégu, mokólusia LMP,
- 181 (755) raya (*Raia clavata*); 02410 raya; *raie*, arrai, baztanga: postegu arantziduna LMP, poxtégu EHHA, cf. poxtego A: erizo de mar. Badira poxtegoak bizkarrean tatxuelak bezela arantzidunak. cf. gustaka, arraizabal, arraimarra L ("Saber lo que comemos: las aletas de raya", DV, 98-IX-26): "Desde el punto de vista gastronómico dos son las variedades más interesantes: la raya noriega (*Raia batis*) y la raya de clavos (*Raia clavata*), a las que en euskera conocemos indistintamente como...". Jaizubia jatetxean aletak listatzen dituzte: aletas de raya.
- 182 chucho (*Myliobatis aquila*) cf. 'Aguila marina': bastánga LMP, cf. bastanga A: pez parecido al erizo de mar,
- 183 obispo (*Myliobatis bovina*) cf. : bastánga LMP,
- 184 manta (*Mobula mobular*) fr. mante, diable de mer: bastánga LMP, -AH: manta-arrain
- 185 (760) pastinaca (*Dasyatis*):
- 186 esturión (*Acipenser sturio*); 02420 esturión; *esturgeon*, gaizketa, polaio: polaio A: esturión, pez de mar que alcanza hasta cinco metros de longitud, de color gris con pintas negras por el lomo y blanco por el vientre, escamas grandes, duras; su carne es comestible; con su vejiga se obtiene una gelatina llamada cola de pescado.
- 187 lamprea (*Petromyzon marinus*); 02380 lamprea; *lamproie*, lanparda: lampríya LMP,
- 188: burroín A: un pez, un poisson.
- 189: gaian A: un pez. cf. tziztu A: pez marino semejante a un pequeño GAIAN.
- 190: geldu A: gueldo, pececillo diminuto como una pequeña quisquilla, de tres colas, su forma es como el [sic] de la tortuga.
- 191 jibarta A: pez grande, negro, salta mucho, su espinazo es como el codaste de la lancha.
- 192 kukurixta A: un pez marino.
- 193 chimbo: zabulote A: cierto pececillo marino vulgarmente llamado chimbo.
- 194 delfín (*Delphinus delphis*); 02360 delfín; *dauphin*, izurde, itxas-urde: isúrdiya LMP, isúrrdi EHHA.
- cf. tonino DB; cf. potzua DB. cf. moxkote A: pez mayor que el tonino, muy grasiento, de cabeza roma y grande, llamado vulgarmente aguaje.
- 195 rorcual (*Balaenoptera physalus*): -PA: séria
- 196 02350 ballena; *baleine*; balea: ballena EHHA, bale A, cf. loma B: balearen antzeko arraia, ez jatekoa, koipetsua da.
- 197 (765) cachalote (*Physeter catodon*, *macrocephalus*): sería LMP,
- 198_02370 marsopa; *marsonin*, mazopa: masópla EHHA, mazopla A: peces grandes, negros, malos, vulg. arroaque. cf. Z: ez zuten estimatzen sarean atzemandako arraiak jatera etortzen zelako
- 199 lobo de mar (*Monachus monachus*): -AH: itsas lehoi, otaria (*Otaria* sp.).
- 200 tortuga tonta (*Thalasseobelys carretta*): tortúga LMP, turtu A: tortuga
- 201 caparazón de la tortuga: káskara LMP,
- 202 (771) jibia (*Sepia officinalis*): txíbiya LMP, txibi A,
- 203 (772) cría de la sepia: txíbi tikiya LMP,
- 204 (770) chopo (*Rossia macrosoma*): txíbiya LMP, cf. txoko A: jibia, cierto pez parecido al calamar.
- 205 (769) globito (*[e]piola Rondeletti*): txíbiya LMP,

206 (777) *calamar* (*Loligo vulgaris*); 02010 calamar, chipirón; *calmar*, xipiroi: txipiroi EHHA, guardasolak L ("La marmita y sus derivados", DV, 98-IX-19): "A finales de verano y a lo largo del otoño se pescan en nuestro litoral, chipirones de gran tamaño, que los arrantzales hondarribiarras llaman 'guardasolak' (paraguas o sombrilla)". PSJ 107-8:

1. Txipiroi txikia (ekaina-uztailetan).
2. Txipiroi berria: aurrekoa baino luzeagoa (abuztuan, irail erdian)
3. Begi aundiya: begi handiagoak, buruan garra (abendutik maiatzera).
4. Arrabakua, arrabako txipiroia: ahoan arrautz boltsa, apirilean kostan lajatzan duena (abendutik maiatzera).

PE 189 pillaska de txipiroiak

207 (778) cría del calamar: txipirój kúmia LMP,

208 (779) *pota* (*Ommastrephes sagittatus*) [jatorrirako ik. DRAE s.v. *pota*: (Del cat. *pota*, *pata*). *Calamar basto*.]: *pota* LMP, cf. *potta* A, *pottabiotz* & *potteriotz* A: jibia grande. Pottabiotza *potta* aundiari erraten diogu, txikienari potxarra.

209 (773) tinta del calamar y la sepia: tinta, béltza LMP,

210 (774) tentáculo del calamar y la sepia: gárrua LMP, cf. garro A: tentáculo, p. ej. de pulpo, calamar, etc. & uarro A

211 (775) concha de la sepia: órtzak garbitzekua LMP, cf. luma B: txipiroiaren hezurdura (?)

212 (776) huevas de la sepia: txíbi arráwtziak LMP,

213 (782) pulpo; 02110 pulpo común; *pieuvre*, *poulpe*; olagarro: púlpua LMP, púlpo EHHA,

214 (785) brazos del pulpo : púlpo gárruak LMP, cf. garro A: tentáculo, p. ej. de pulpo, calamar, etc.

215 (786) ventosas del pulpo: tentósak LMP,

216 (783) cuerpo del pulpo:

217 (784) *hembra del pulpo*:

218 (780) pulpo blanco (*Eledone Aldrovandii*, *Ozoena* A.): púlpua LMP,

219 (781) pulpo almizclado: púlpua LMP,

220 (787) argonauta (*Argonauta argo*):

221 (788) concha: káskara, kóntxa asála LMP,

222 (789) *lapa* (*Patella coerulea*); 02130 *lapa*; *patelle*; *lapa*: lápa LMP, lápa EHHA,

DB: Los pescadores ondarrabiarras distinguen: La *Ats-Lapa*, muy grande pero ordinaria, la *Lapa Beltza* (negra) y la *Ilargi-Lapa* (luna). Frs. B: *lapa tokatu*: deus ez tokatu, hutsean geratu.

223 (790) oreja de mar (*Haliotis lamellosa*): -AH: itsas belarri (*Haliotis tuberculata*). Mediterraneokoa.

224 cañaílla; cf. 02150 cañadilla; *murex*; kukurruko: karákola LMP,

225 (*bíbaro*) (*Murex brandaris*); cf. 02140 bigaro común; *bigorneau noir*; txutxurrutxu: itsásuko karakól EHHA,

226 caracol de piña (*Cerithium vulgatum*): karákola LMP,

227 busano (*Murex trunculus*): karákola LMP,

228 (795) caracola (*Triton variegatum*): karákola LMP,

229: anton-gurgüllu A: caracoles de mar, como de un palmo de largo. mailla A: paludina, género de conchas univalvas. cf. mailak B: itsasoko karakola, txikiak, orratz puntekin jaten dira (karrakela? mangulina?)

230 ostra; 02120 ostra (común); *huître* (*plate*); ostra: óstua [sic] LMP, óstra EHHA,

231 vieira; cf. 02160 concha de peregrino; *coquille Saint-Jacques*; Xanti Jaun txirla, beira: karakárta LMP,

232 *volandeira* (*Chlamys opercularis*): -AH: bolandeira

233 *zamburiña*; 02170 zamburiña; *pétoncle*; zanburiña: -AH: zamburiña

234 (800) mejillón (*Mytilus*); 02030 mejillón; *monle*; muskulu: múskillua LMP, múskillu EHHA, múskillo A. cf. muskillo DB: El que se recoge en Fuenterrabía es el denominado científicamente *Mytilus edulia* (L.).

235 dátíl de mar: arriko trétxua LMP. Mediterraneoan.

236 berberecho (*Cardium edule*); 02190 berberecho; *coque*; berberetxo: txírla potórrua LMP, trétxo EHHA,

P3: 9: Gero badira, ba, klaseak: txirla-potorroa, "berberecho" deitzen diote horri erdaraz. Eta miruak, eta tretxoak. L (H43: 13): "Zientifikoki «*Cardium edule*» izeneko molusku hau bibalboa da, bere txirlak erdiborobila dira eta 3-4 zentimetrotako diametroa dute, zurixka da, baina marroi-horixkaz zikindutako artesiak ditu". Potorroa, Bidasoako hondartzetatik bi belaunalditan ia ia desagertu den moluskua dugu. Garai batean orain baino ugariago izaten omen zen, nire aitak dioenez bere gaztaroen zenbait hondartzetan oinpean horren txirlak nabaritzen bait ziren". Txirla-potorroa atzemateko teknika P 3: 8: Arrastiloa (Lauhortzekoa).

237 almeja fina (*Tapes decussatus*); 02180 almeja; *clovisse*; txirla cf. : alméja LMP, txírrla EHHA, cf. chirla DB: Especie de almeja pequeña, clara y brillante. E: La palabra txirla es usada por algunos como término genérico para almeja. Atzemateko modua P3: 8-9:

238 (806) chirla (*Venus gallina*); cf. 02200 almejón de sangre; *palourde*; ondar-txirla, txirleme: txírla LMP, txirla A, cf. Iru gisatakoak dira [txirlak]: fiñak, bastoak eta miru-txirlak

239 almeja margarita (*Tapes aureus*): txírla bástua LMP,

240 (805) coquina (*Donax trunculus*): txírla mirúa LMP, Atzemateko teknika P3: 8: Arrastilua (Lauhortzekoa).

241 escupiña grabada; 02210 escupiña (grabada); *praire*; txirla-ar: txírla LMP,

242 02220 ermitaño; *Bernard-l'hermite*; etxatiar, ermitaño:

243 navaja (*Solen vagina*): trétxua LMP, tretxu A: solen, vulg. muergo, marisco que se coge metiéndole en marea baja un alambre entre sus valvas. cf. tretxu DB: Molusco en forma de mango de cuchillo que vive en fondos arenosos y en posición vertical. P3: 8-9: Oso preziatuak dira tretxoak. Bailena eta tretxaboka erabilita. Gatza bota eta eskuz atera.

244 longuerón (*Pinna nobilis*) cf. nacra: -AH: nakar. Mediterraneoan.

245 (810) taraza (*Teredo navalis*):

246 langostino (*Penaeus kerathurus*): langostinua LMP,

247 (812) gamba (*Parapenaeus longirostris*); 02100 gamba; *bouquet*; izkira, ganba: gánba, iskíra awndiya LMP, gambá EHHA,

248 gamba rosada (*Aristeus antennatus*): iskíra awndíya LMP,

249 langostino moruno (*Aristeomorpha foliacea*):

250 (815) carabinero (*Plesiopenaeus edwardsianus*): -AH: izkiratzar (carabinero; gamba carabinero)

251 camarón (*Leander serratus*) [kontuz zientzi izenarekin]: itzásoko iskíra LMP, cf. ondarrota A: quisquillón, camarón grande.

252 quisquilla (*Crangon crangon*) [zientzi izenak gurutzatuta]; 02230 quisquilla; *bouquet*; izkira : iskíra LMP, ixkíra EHHA,

P3: 8-9: Pandaerretarekin. PSJ 111 Mende hasierako sarea, PE 326:

253 cigala; 02260 cigala (*Nephrops norvegicus*); *petite cigale de mer*; amarratza: sigála LMP, sigála EHHA,

254 bogavante; 02240 bogavante; *homard*; otarrain, misera, abakondo, karamartza: kalamártza LMP, karrámarrtza* EHHA, karamartza A: bogavante, crustáceo marino parecido a la langosta.

255 (820) langosta; 02250 langosta; *langouste*; langosta: langósta [≥s] LMP, langósta EHHA,

256 santiaguíño (*Scyllarus arctus*): -AH: santio-txiki

257 cangrejo de mar (*Carinus moenas* cf. *Carcinides maenas*); 02020 carramarro, cangrejo de m; *crabe*; karramarro, samar: batél karramárria LMP, karrámarrro EHHA, karramarro A, cf. gorringola B: 1.karramarro bikainak, gorriak, ez berdeak, oso onak. arkaitz-karramarro A: cangrejo de entre peñas. Atzemateko teknika P3: 8: Eskuz. Erretelaz.

258 buey (*Cancer pagurus*); 02290 buey marino; *tourteau*; indio-karramarro: sentóllua LMP, txangurro, zentollo, karramarrtza EHHA,

259 nécora (*Portunus puber*); 02270 nécora; *étrille ou crabe nageur*; atun-samar: nékora LMP, nékora EHHA,

260 (825) centolla (*Maja esquinado*); cf. 02280 centollo; *araignée de mer*; xangurru, ankaluze: karramárro, armíarma LMP, txangurro*, zentollo** EHHA,

261 galera (*Squilla mantis*): Mediterraneokoa.

262 morder (un cangrejo, etc.); karramárriak awtzíki LMP,

263 pinzas (del cangrejo, etc.): agíñak LMP, cf. kalamartzaren aginak B

264 antenas (de las gambas, etc.): adárria LMP,

265 830 *percebe* (*Pollicipes cornucopiae*); 02300 percebe; *operne*, *pouce-pied*; lanperna cf. anafifa: lamperrna EHHA, lanperna A, DB: La pesca de la lanperna del Jaizkibel es solamente practicable con algún éxito durante los períodos equinocciales.

- 266 erizo de mar (*Echinus*); 02310 erizo de mar; *oursin*; itxas-gaztaina: arántziyak LMP, itxásoko triku EHLA,
- 267 *estrella de mar*: itsasizar A,
- 268 cohombro de mar (*Holothuria*) cf. cohombro 1-2:
- 269 medusa; 02320 medusa; *méduse*; marmuka: marmúka LMP, aumal A: Arrai marmuka baiño txikiagoa, kolore askotakoa, eskua erretzen duana: medusa, animal marino, más pequeño que el torpedo [tembladera?], de muchos colores, que quema la mano [argitzeko kontua]
- 270 (835) esponja (*Euspongia*): espónja LMP,
- 271 anémona: ondóko bigótiak LMP,
- 272 actinia: -PA: marmóka
- 273 gorgonia: itzásoko arbóla LMP,
- 274 coral; cf. : itzásoko arbóla LMP,
- 275 (840) petrel (*Hydrobates pelagicus*): -AH: malakatz, makalatz
- 276 (841) mergo, cuervo marino (*Phalacrocorax carbo*) Izen zientifikoa hori da, ala *Sula bassana*? Itxura eta ohiturengatik azkeneko hau delakoan nago. : brójua LMP, cf. broju A: cofre, un ave marina grande que se zambulle echándose de lo alto. P6: 8: ...antxotan bazkatzen duen broju ikaragarria. E&E 1991: 67 cf. kapentxori A: cofre, gaviota la más grande de nuestra costa y que se zambulle lanzándose a distancia. cf. ate kapenai A: cofre (ave marina), lit.: ganso que se zambulle. cf. puyanta A: cuervo marino, "colymbus septentrionalis".
- 277 (842) zarceta (*Fulica atra*): -PA: pótorra mokólúzia. cf. Z potorro mokoluze (Uria aalge) eta potorro mokolabur (Alca torda). B potorro txikiak: azpian txuria dute, pinguinoen tankeran.
- 278 (843) golondrina de mar (*Sterna sandvicensis*): tirritarráta LMP, cf. ttirriti-ttarratta A: cierta gaviota la más pequeña de nuestra costa. cf. Z: tirritarra: Sterna caspia edo sterna caspienne. E: En Hondarribia se llama *antxeta* a un ave pequeña, conocida también como *kaxkobeltza* y *ttirri* o *ttirri-ttarra*. P6: 8: Tirrit-tarrat, atunen gainetik dabilzen kaxko beltzak; cf. antxeta B: kaio tiki bat. cf. antxeta DB: Gaviota Tridactila, Mouette Tridactile, "Rissa Tridactyla". cf. barekatz A: martin fraca (santu), golondrina de mar.
- 279 (845) gaviota (*Larus ridibundus*): marlóya, kayúa LMP, kaio A: mallón, cierta gaviota de las mayores; su color es entre blanco y ceniciento. E: A la gaviota común se le llama *marloia* [Ziburun, marloin]. kaia A: mallón, cierta gaviota de las más grandes, de color café con leche, cf. marllaska A: cierta gaviota de pico amarillo, vulg. garray. Var. de mariko. P6: 8: ...marlaxka, neguko hegazti dotorea. E&E 1991: 67.
- 280 gaviota plateada (*Larus argentatus cachinnans*): marlóya LMP, cf. marloi A: gallo de mar, cierta gaviota de las más grandes y hermosas. cf. gaviota plateada DB.
- 281 (844) pardela (*Sterna hirundo*) cf. bi Sternarekin : -PA: marikoya
- 282: bolborin A: ánade, gaviota negra de pecho blanco, que se sumerge. cf. B: beltza, iluna, lepo luxea. 10-15 segundu ur azpian. -ubarroi A: (AN-irun, G-don): cormorán, cuervo marino, phalacrocorax cristatus.
- 283: gabarrasa A: burceña, una gaviota negra, mayor que el potorro. cf. B: marroia, lepo luxea.
- 284 martín pescador (*Alcedo atthis hispida*): san martín txoriya LMP, cf. martin A: cierta ave marina, vulg. roldón. B: itsastxoria (jateko oso ona), hegalez itsasazala jotzen du. P6: 8: hegaluzeetan sarri ikusten den martina preziatua... cf. PE 346: uera, ubera, cf. martin ontz A: martín pescador costanero y más blanco que el ordinariamente llamado MARTIN. cf. kulaberde A, cf. kulaberde A,
- cf. fuya-fúya Ar 1981: 302, Donibane Lohizunekoei hartutako hitzen zerrendaren barrenean aipatua. cf. fuya-fuya B: txori mota bat, iheskorra. Berde eta txuria omen. Erreka ixkinakoa. cf. H27: 15: "Txori txiki iheskor mota bat. Margak argitzen digunez, berdea eta txuria da, urbazterrean ibiltzen dena, baina orain ikusten ez dena". Bertso baten aipamena: "Balero Fuya-Fuya / igual dela zita. / Balerok bai omen du / itxian señorita; / lastima zikintxua, / bestela polita".
- cf. kurlinka, A: chorlito, ave del género de las zancudas. Kurlinka ta kurliska eztira berdiñak: ura andiagoga da.
- cf. kuluxka A: chorlito.
- cf. mariko A: 1. gaviota que hace vomitar a otras lo que han comido, para apoderarse ella, vulg. cágaloscf. marikoia B (kaxko beltzak: kaioa (txuria), baina beltza. Kaioari mokotik arraia kentzen diona).
- txoraya EMV II-79: Cuando los atalayeros veían a la "Txoraya" (bandada de aves marinas) comiendo pescado de la "Gorriya" (mancha de pescado que se marca al agruparse la anchoa o la sardina cerca de la superficie, al verse acorralada por los tolino), encendían fogatas con cuyo humo avisaban para que las traineras salieran a pescar. (: ..) La "Txoraya" estaba formada por las más diversas aves marinas, entre ellas la "Marloia", la "kayua", el "Txirri-txarratxa", y el "Brojua". cf. txolla H25: 9:

285 alga; 02330 alga; *algue*; itxas-belar: itzásoko belárre LMP, álga EHHA, cf. gorbel A: alga, cf. xardin-belar A: algas marinas de forma de correa.

286 orejilla (*Ulva lactuca*): itzásoko belárre LMP,

287 850 palmito (*Corallina officinalis*): itzásoko belárre LMP,

288 fuco (*Fucus vesiculosus*); 02340 fuco, varec, hierba de mar; *varech*; orbel:

289 laminaria (*Laminaria saccharina*):

290 posidonia (*Posidonia oceanica*): itzásoko belárre LMP. Mediterraneokoa.

(k)aloka B: alga-moeta bat, gorotza bezala hartzen zen, "lurra ongi berotzen du" Baserritarrek nahasian eramaten zituzten orbela eta aloka soroetarako ongarri, mantuxetan edo gurdietan. cf. aloka A: alga marina muy menuda

291 lima A: conferva, hierba muy verde y menuda que se forma en las peñas y piedras a donde llega el mar.

BIBLIOGRAFIA

Hizkuntza kanpokoak

- Emparan, J. R., 1994, *El Arrabal de la Magdalena: un barrio desconocido*, Done Pedro Itxas-gizonen Kofradia, Hondarribia.
- Enparan J. R. eta beste, 1997, *Arrantzaleak: Ur eta Lur, Hondarribia*, ale berezia, iraila.
- Erkoreka, J. I., 1991, *Análisis histórico-institucional de las Cofradías de Mareantes del País Vasco*, Eusko Jaurlaritza, Gasteiz.
- EUSTAT, www.eustat.es
- Fachado, J., 1989, *Estudio socioeconómico de Hondarribia*, Hondarribiko Udal Liburutegia.
- Furundarena, J. J., 2002, *Hondarribiko toponimia*, Euskaltzaindia, Bilbo.
- Guevara, J. R., 1997, "El curso hondarribiarra (1690-1714)", *Bidasoako Ikaskuntzen Aldizkaria*, 15, 35-126.
- Michelena, R., 1989, "La enseñanza municipal de Fuenterrabía en el siglo XVIII", *FLV*, 53, 87-96.
- Múgica, S., [M. Z.] 1913, "Estudios vascos: la vida del pescador", *Euskalerriaren alde*, 3, 688-699 eta 722-729.
- Otaegi, K., 1886, "Costumbres Bascongadas: Cofradías de Mareantes", *Euskal Erria*, 15, 121-123.
- Portu, F., 1989 [1975], *Hondarribia: Notas históricas y curiosidades*, Hondarribiko Udala, Hondarribia.
- Rodríguez Gal, L., ["Luis de Uranzu"], 1975 [1955], *Lo que el río vió. Biografía del Bidasoa*, LGEV, Bilbo.
- San Martín, J., 1987, "Jaizkibel mendiko izen zahar batzuk", *Euskera*, 1987-1, 261-271.
- _____, 1998a, "Bidasoa-Txingudi", *Bidasoako Ikaskuntzen Aldizkaria*, 16, 137-144.
- Susperregi, J. M., 1996, *Hondarribiko monumentuak: XX. mendeko kronika*, Luma, Irun.
- Talde, 1983, *Estudio socioeconómico de Hondarribia*, Hondarribiko Udal Liburutegia.
- Tena, M.S., 1997, *La sociedad urbana en la Guipúzcoa costera medieval: San Sebastián, Rentería y Fuenterrabía (1200-1500)*, Kutxa Fundazioa, Donostia.

Itsasoa

- Alvar, M., 1985, *Léxico de los marineros peninsulares*, 4 ale, Arco Libros, Madrid. [ik. Irigoyen 1987]
- Barandiaran, F., 1982, *La comunidad de pescadores de Pasajes de San Juan*, Danona, Oiartzun.
- Barrutia, E., 1996, *Bermeo eta Mundakako arrantzaleen hiztegia*, UEU, Bilbo.
- Caro Baroja, J., 1985, *Los vascos y el mar*, 2. argit., Txertoa, Donostia.
- Ciriquiain-Gaiztarro, M., 1979 [1961], *Los vascos en la pesca de la ballena*, Ediciones Vascas, Donostia.
- _____, 1986, *Los puertos marítimos del País Vasco*, Txertoa, Donostia, 85-102 batez ere.
- Fechter & Grau & Reichholf, 1993, *Fauna y flora de las costas*, Blume, Bartzelona.
- Garmendia Larrañaga, J. & Peña Santiago, L. P., 1982, *El mar de los vascos II: Leyendas, tradiciones y vida*, Txertoa, Donostia.
- Garmendia, I., 1979, *Diccionario Marítimo Ilustrado*, LGEV.

- George, J.P. & Nédélec, C. 1991, *Dictionnaire des engins de pêche*, Ifremer-Éditions Ouest-France, Rennes.
- Hainbat egile, 1997, *Comunidades pesqueras, Zainak Cuadernos de antropología-etnografía* 15, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Lapitz, J.J., "Bidasoako arrainak eta moluskoak 1-5", *Hondarribia* 37:5, 38:4, 39:12; 40:31, 43:13.
- Mendizabal, J. M. [Bizargorri], 1992, "Atunetara", *Diario Vasco*, 92-VII-1 & 92-VII-22.
- _____, 1998, "Ezpalarta eta zeria", *Diario Vasco*, 98-5-5.
- _____, 2000, "Partamutua", *Diario Vasco*, 00-1-11.
- Merino, J.M., 1997, *La pesca*, 3. argit., Eusko Jaurlaritza, Gasteiz.
- Pérez, F.P., 2001, *Euskal Herriko kostaldeko marrazoak eta arrainak*, ADEVE, Bilbo.
- Puente, E., 1993, *La pesca artesanal en aguas costeras vascas*, Eusko Jaurlaritza, Gasteiz.
- Quéro, J.C & Vayne, J.J., 1997, *Les poissons de mer des pêches françaises*, Delachaux et Niestlé-Ifremer, Paris.
- UETENA taldea, 1988-1989, "Cuestionario sobre pesca", *Bermeo* 7: 365-367.
- UZEI, 1998, *Arrantzak hiztegia*, Eusko Jaurlaritza, Gasteiz.
- Videgain, X., 1990, "Enquête lexicale en domaine basque à Ciboure pour l'Atlas Linguistique des côtes de l'Atlantique", *Eusko Ikaskuntza, Cuadernos de Sección, Hizkuntza eta Literatura* 10, 65-100.

Hondarribiko eta Irungo euskara

- Altuna, F. & Miranda, P., 1995, "Irungo Udaleko zazpi agiri euskaraz (1721)", *ASJU*, 29-2/3, 527-544.
- Alzola, N. [N.A.G.], 1959-61, "Literatura oral euskérica de la comarca bidasotarra", *El Bidasoa* [orain 1994, *Euskaraz, Irunen barrena*, Luma, Irun] .
- _____, 1959, "Leyendas y narraciones bidasotarras", *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*, 15, 66-69.
- _____, 1960, "Irugurutze-Errege Salomon. Bi ipuin Irun'go euskaraz artuak", *Gure Herria*, 32, 181-182.
- Aranzadi Zientzia Elkarte, 1984-1990, *[EAEL] Euskal Herriko Atlas Etnolinguistikoa* (2 liburuki), Donostia.
- Aramburu, A., 1991, "Algunos datos históricos de la ferrería de Aranzate", *Bidasoako Ikaskuntzen Aldizkaria*, 9, 71-81.
- Arizabalo, P., 2001, "Irun eta Ondarribiako uskaraz", *Bidasoako Ikaskuntzen Aldizkaria*, 21, 299-451
- Artola, F. [Bordari], 1956, "Del vascuence ondarribitarra", *El Bidasoa*, irailak 7.
- _____, ??, "Izkuntza'ren alde", *El Bidasoa*..
- _____, 1981, "Hondarribiko mintzairan bertako berri", *Euskera*, 26, 295-303.
- _____, 1982, *Bakoitzak berea* (2 liburuki), Sendoa, Donostia.
- Artola, F. [Bordari] & Artola, R., 1982, *Aritz beraren adarrak*, Auspoa, Tolosa.
- Artola, F. [Bordari], *Bakoitzak berea*, 2 liburuki, Sendoa, Donostia.
- Azkue, R. M., 1905-1906, *Diccionario vasco-español-francés*, 2. ed., 1969, LGEV, Bilbo.
- _____, 1923-25, "Morfología Vasca", *Euskera*, IV, V eta VI.
- _____, 1930, "Del acento tónico vasco en algunos de sus dialectos", *Euskera*, 11, 282-297.
- _____, 1932, *Verbo Guipuzkoano. Apéndice de la Morfología Vasca*, Editorial Vasca, Bilbao. [LGEV 1969.]

- Bähr, G., 1926-35, "Estudio sobre el verbo guipuzcoano", *RIEV*, 17, 98-122, 370-394; 18, 437-469; 19, 287-312; 20, 325-349; 21, 547-587; 22, 245-269; 25, 63-77; 26, 122-136.
- _____, *Erizkizundi Irukoitza*: Hondarribiari eta Iruni dagozkien kuadernotxoak, Euskaltzaindia, Azkue Biblioteca.
- Bonaparte, L.L., 1866, "Note sur les prétendus génitifs et datifs pluriels de la langue basque". [Orri soltea, 1868.ean, "Notes sur les prétendus génitifs et datifs pluriels de la langue basque. Remarques", *RLPhC*, 282-284].
- _____, ?, *Contestaciones a cuestionarios dialectales en Fuenterrabía*, eskuizkribua. Bizkaiko Foru Aldundia.
- _____, ?, *Contestaciones a cuestionarios dialectológicos referentes a Ainboa... Behobie, Fontarrabie...* eskuizkribua. Bizkaiko Foru Aldundia.
- _____, *BIBLIA A.T. Canticum trium puerorum vasconice. Himno de los tres jóvenes en el horno: ...Irun...*, eskuizkribua, Bizkaiko Foru Aldundia [Irungo aldaera orain in Pagola, R. M. eta beste (arg.), 1995, *Bonaparte ondareko eskuizkribuak: Iparraldeko goi-nafarrera-2*, Deustuko Unibertsitatea, 667-668].
- _____, ?, *Formas del presente de indicativo del verbo "izan" en Huarte Araquil, Inza, Irún, Lizaso, Elizondo y Vera*. eskuizkribua. Bizkaiko Foru Aldundia.
- _____, 1868?, *Phonologie de la langue basque dans tous ses dialectes* eskuizkribua. Bizkaiko Foru Aldundia.
- _____, 1869, *Le verbe basque en tableaux*, [Orain, Bonaparte, L.L., 1991, *Opera omnia vasconice*, (I), Euskaltzaindia, Bilbo, 175-442]
- _____, 1877a, "Observations sur le basque de Fontarabie, d'Irun, etc.", *Actes de la Société de Philologie*, 149-191.
- _____, 1877b, *Note sur certaines remarques de M. A. Luchaire*, Londres.
- Echaide, A. M^a, 1984, *Erizkizundi Irukoitza*, *Iker-3*, Euskaltzaindia, Bilbo.
- Elosegi, J., 1991, "Piarres Xarriton jaunari", *Egunkaria*, 91/8/9.
- Etxaburu, J.M., 1981 ["Kamiñazpi"], "Hondarribiko izkerari buruz", *Euskera* 26, 305-311.
- _____, 1986, *Ondarrabiako kondaira*, Euskerazaintza, Zarautz.
- Etxebarria, J. M., 1988, "Materiales para un diccionario dialectal vasco", *Litterae Vasconicae: Euskeraren Iker Atalak* 4, 203-237.
- Etxebarria, J. M. & Etxebarria, J. M., 1991, *Euskalki guztien etno-testuak*, Labayru, Bilbo, 65-69.
- Euskaltzaindia, *Euskal Herriko Hizkuntz Atlas*, Hondarribiko datuak, Euskaltzaindia, Bilbo.
- Holmer, N., 1964, *El idioma vasco hablado*, *ASJU*-ren gehigarriak, 5, Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia.
- Hualde, J. I., 1997, *Euskararen azentuerak*, *ASJU*-ren gehigarriak, 42, Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia, 120-127.
- Hualde, J.I. & Sagarzazu, Tx., 1991, "Acentos del Bidasoa: Hondarribia", *ASJU*, 25-1, 139-152.
- Irigoyen, A., 1987, "Observaciones fonéticas y morfológicas a las hablas vascas de los marineros encuestados en la costa vizcaína y guipuzcoana", *De re philologica linguae vasconicae II*, Bilbo, 219-230.
- Iturbe, M., 1975, "Erri baten irudipenak", *Euskal Jaiak 1975*, Hondarribia, 58-59.
- Larramendi, M. 1745, *Diccionario trilingüe del castellano, bascuence, y latin*, Donostia.
- _____, *Corografía o descripción general de la Muy Noble y Muy Leal Provincia de Guipúzcoa*, Tellechea Idígoras, J.I. (arg.), 1969, Sociedad Guipuzcoana de Ediciones y Publicaciones, Donostia.

- Letamendia, J. A., 1990, "Hondarribiko euskara: bokalismoari buruzko oharak", *Hondarribia*, 40, 42-45.
- Letamendia, J. A. & Sagarzazu, Tx., 1982, "Gorputz-atalei buruzko inkesta Hondarribian Euskaltzaindiaren Hizkuntz Atlasaren aurre-lanetako", argitaratugabea.
- _____, 1992, "Hondarribiko hizkera Roque Jazinto Salazarren predikuan (1778)", G. Aurrekoetxea & X. Videgain (prest.), *Nazioarteko Dialektologia Biltzarra. Agiriak, Iker-7*, Euskaltzaindia, Bilbo, 497-533.
- Letamendia, J. A. & Ortiz, M., 1979, *Portuko zenbait grabazioen transkripzioa*, eskuizkribua.
- Lopetegi, J. M., ?, *Bertsoak*, argitaratugabea, J. Elosegiren bildumatik.
- Mas, E., 1955/1957, "El vascuence irunés", *El Bidasoa*.
- _____, 1957/1958, "Lecciones de vascuence irunés", *El Bidasoa*.
- Mendizabal, J. M. [Bizargorri], 1991, *Portuko hizkera*, eskuizkribua.
- _____, 1989, *Ilargia lekuko*, Erein, Donostia.
- Mitxelena, K., 1957-58, "A propos de l'accent basque", *BSL*, 53, 204-233. [Orain: *SHLV*, 220-239]
- _____, 1960, "El euskera de Irún", *El Bidasoa*, ekainak 26.
- _____, 1962, "Apostillas de un renteriano", *Euskera*, 7, 54-58 [Orain: *SHLV*, 423-425]
- _____, 1976, "Acentuación alto-navarra", *FLV*, 8, 23. [Orain: *PT*, 245-260]
- _____, 1977 (2. ed.), *Fonética Histórica Vasca*, "Julio de Urquijo" Mintegiaren argitalpenak, Donostia.
- _____, 1989-2003, *Orotariko Euskal Hiztegia*, Euskaltzaindia, Bilbo.
- Ondarra, F., 1987, "Dos pláticas en vascuence del siglo XVIII", *FLV* 50, 281-316.
- _____, 1990, "Irun eta Hendaian emandako bi euskal prediku (1831-1832)", *Bidasoako Ikaskuntzen Aldizkaria*, 7, 7-37.
- _____, 1991, "Irun eta Oiartzungo bi testu (1832-1834)", *Bidasoako Ikaskuntzen Aldizkaria*, 8, 103-132.
- Otaegui, C., 1863, *Irungo dotrina*, [Pagola, R. M. eta beste (arg.)], 1995, *Bonaparte ondareko eskuizkribuak: Iparraldeko goi-nafarrera-2*, Deustuko Unibertsitatea, 637-665.
- Rodríguez Gal, L., [Luis de Uranzu], 1955, "¿Es el del Bidasoa el vascuence más antiguo?", *El Bidasoa*, urtarrilak 8.
- _____, 1975 [1955], "Particularidades del vascuence del Bidasoa", *Lo que el río vió. Biografía del Bidasoa*, LGEV, Bilbo, 449-451.
- _____, 1994 [1959-1963], *Diccionario del Bidasoa*, (argitaratzaile: Joxan Elozegi), Luma, Irun.
- Sagarzazu, Tx., 1995, "Hondarribiko mintzairazko ikuspegiak: Larramendi, Bonaparte, Azkue", *Euskal Dialektologiako Kongresua, ASJU-ren gehigarriak*, 28, Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia, 589-631.
- _____, 1996, "Urteren azentuaz", *ASJU*, 30-1, 159-171.
- _____, 2002, *Hondarribiko eta Irungo euskara*, Irungo Udala, Irun, argitaratugabea.
- _____, 2003, "Hondarribiaren hizkuntza ondarea: gaskoia, gaztelania, frantsesa, euskara" in J. L. Orella (arg.) *Hondarribiko historia*, Hondarribiko Udala, Hondarribia, argitaratzeko.
- Salazar, R.M., 1778, *Plática S. Dom. 3 de Quaresma sobre el primer mandamiento de la ley de Dios*, eskuizkribua, Iruñeko Elizbarrutiko Artxibategia.
- Satrustegi, J. M., 1979, "Plática vasca del año 1778 en un proceso de Fuenterrabía", *FLV*, XI, 32, 287-302.

- _____, 1987, *Euskal testu zaharrak, Euskararen lekukoak-13*, Euskaltzaindia, Iruñea.
- Urrutia, H. & Etxebarria, M. & Turrez, I. & Duque, J. C., 1991, *Fonética Vasca III (Las sibilantes en los dialectos orientales)*, Deustuko Unibertsitatea, Bilbo.
- Valverde, A. [Ayalde], 1955, "Un poco sobre el vascuence", *El Bidasoa*, urtarrilak 15.
- Vinson, J., 1876, "Spécimens de variétés dialectales basques: Fontarabie", *Révue de Linguistique*, 8, 310-319.
- Yrizar, P., 1981, *Contribución a la dialectología de la lengua vasca*, Gipuzkoako Aurrezki Kutxa Probintziala, Donostia.
- _____, 1992, *Morfología del verbo auxiliar alto navarro septentrional (estudio dialectológico) II*, 382-464, Euskaltzaindia-Nafarroako Gobernua.
- Zuazo, K., 1997, "Oiartzungo hizkeraren kokagunea", *FLV*, 76, 397-425.
- Hondarribia* aldizkaria, 1986-2003, Hondarribiko Udala.

Euskal dialektologia

- Agirretxe, J. L. & Lersundi, M., 1999, *Pasaia hizkera*, Pasaia Udala.
- Alzola, N. (H. V. B.), (arg.), 1962, "El vocabulario inédito de "Zubigar"", *Euskera*, 7, 43-54.
- Aurrekoetxea, G. & Videgain, X. (arg.), 1992, *Nazioarteko Dialektologia Biltzarra. Agiriak*, Iker-7, Euskaltzaindia, Bilbo.
- Camino, I. (arg.), 1998, *Nafarroako hizkerak*, UEU, Iruñea.
- Camino, I. 1997, *Aezkoako euskararen azterketa dialektologikoa*, Nafarroako Gobernua, Iruñea.
- _____, 2000, "Abiaburu bat Donostiako euskera aztertzeke", in K. Zuazo (arg.), *Dialektologia gaiak*, EHU eta Arabako Foru Aldundia, Gasteiz, 51-81.
- _____, 1999-2000, "Goñerriko hizkera", *ASJU* 23-1, 5-78 & 54-1, 137-196.
- Elortegi, A. M. eta beste, 1998, *Pasaia eta Lezo hizketan*, Kilometroak 97, Pasaia-Lezo.
- Esnaola, I. & Agirretxe, J. L., 1999, *Lezoko hizkera*, Lezoko Udala.
- Etxabe, K. & Garmendia, L., 2003, *Zaldibiako euskara. Bertako bizimodua, obiturak eta pasadizoak*, Zaldibiako Udala, Zaldibia.
- Fraile, I. & Fraile A., 1996, *Oiartzungo hizkera*, Oiartzungo Udala.
- Gómez, R. & Lakarra, J. (arg.), 1995, *Euskal Dialektologiako Kongresua*, ASJU-ren gehigarriak, 28, Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia.
- Hualde, J. I., Elordieta, G. & Elordieta, A., *The basque dialect of Lekeitio*, ASJU-ren gehigarriak, 34, Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia.
- Ibarra, O., 1995, *Ultzamako hizkera*, Nafarroako Gobernua, Iruñea.
- Iñigo, P., 1981, "Bortzirietako erakusleez", *Euskera*, 26, 1981-1, 43-46.
- Iñigo, P. & Salaberri, P. & Zubiri, J. J., 1995, "-Ki aditz-atzizkiaren gainean", *FLV*, 69, 243-295.
- Iturain, I. & Loidi, L., 1995, *Orioko euskara*, Orioko Udala.
- Izeta, M., 1996, *Baztango hiztegia*, (argitaratzaile: Paxkual Rekalde), Nafarroako Gobernua, Iruñea.
- Lekuona, M., 1956, "-Ki, gerundio-atzizki?", *Euskera*, 1, 145-148.
- Mitxelena, K., 1962, "En torno a algunos aspectos del habla de Rentería", *BAP*, 6, 89-94

- N'Diaye, G., 1970, *Structure du dialecte basque de Maya*, Mouton, The Hague-Paris.
- Olano, M., 1998, *Areso eta Leitzako hizkerak*, Nafarroako Gobernua, Areso eta Leitzako Udalak.
- Oñederra, M. L., 1990, *Euskal fonologia: palatalizazioa*, EHU, Leioa.
- Salaburu, P., 1984, *Hizkuntz teoria eta Baztango euskalkia: fonetika eta fonologia* (2 liburuki), Leioa, EHU.
- Zuazo, K., 1989, "Zubereraren sailkapenerako", *ASJU* 23-2, 609-650.
- _____, 1998, "Euskalkiak, gaur", *FLV*, 78, 191-233.
- _____, 1999a, "Baigorriko euskara kokatzeari buruz", *Lapurdum*, 3.
- _____, 1999b, *Deba ibarreko enkeria*, Antzuolako Udala eta beste.
- _____, 2000, (arg.) *Dialektologia gaiak*, EHU eta Arabako Foru Aldundia, Gasteiz.
- Zuazo, K. & Badihardugu Euskera Alkartia, 2002, *Deba ibarretik euskararen herrira*, Badihardugu, Eibar.
- Zubiri J. J. & Perurena, P., 1998, *Goizueta eta Aranoko hizkerak*, Nafarroako Gobernua, Goizueta eta Aranoko Udalak.